PAUKŠČIAI

norintiems stebėti ir pažinti

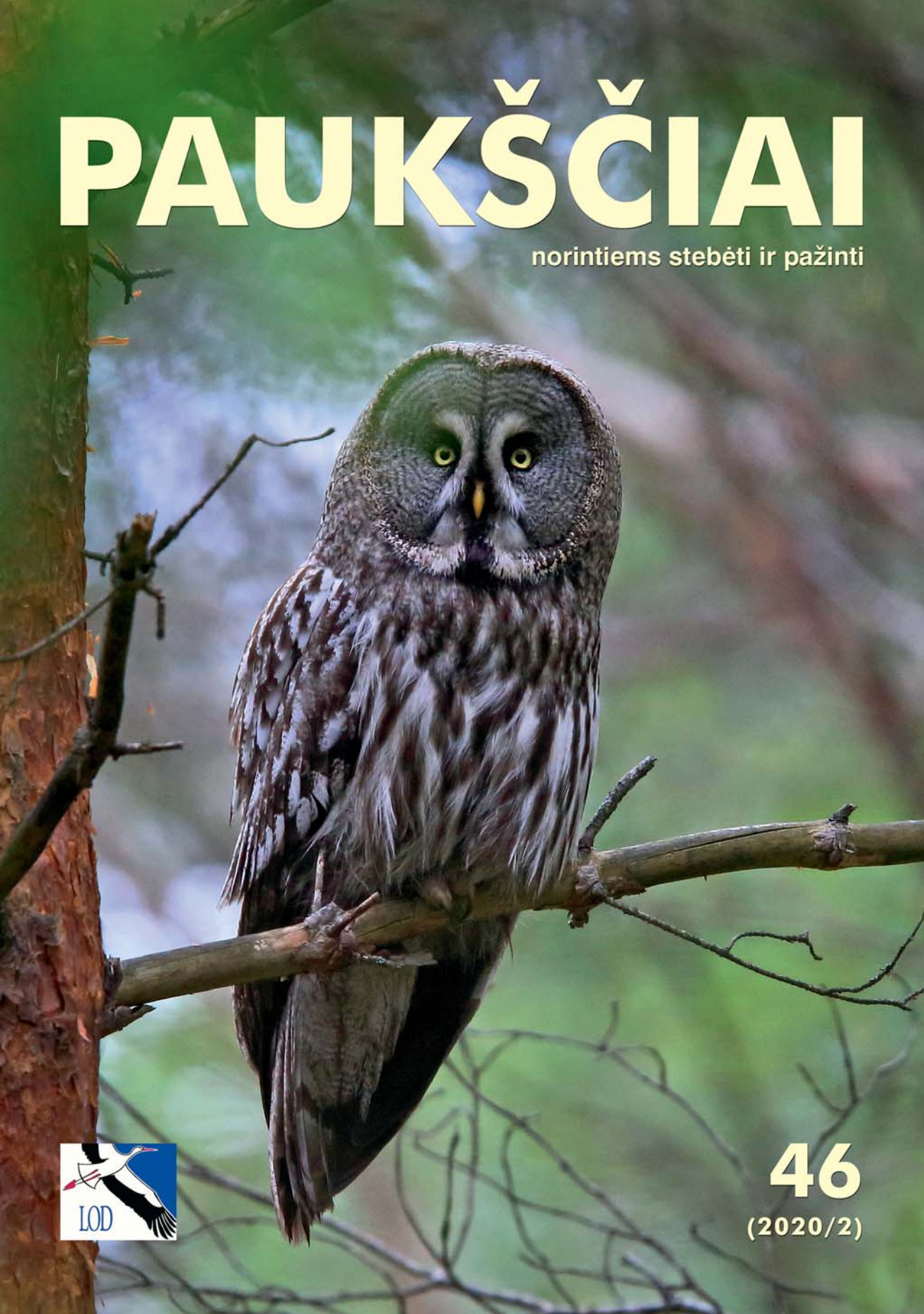

LOD

46
(2020/2)

ISSN 2029-2503

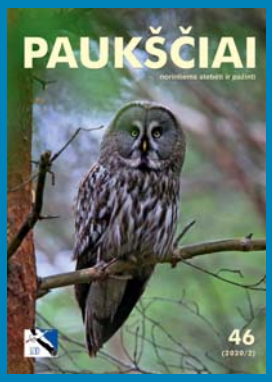

Viršelyje: *Laplandinė pelėda (Strix nebulosa). Dainavos giria, 2020-06-09*
© Eugenijus Drobelis

Lietuvos ornitologų draugijos leidinys apie paukščius, jų apsaugą, stebėjimus.
Leidžiamas nuo 2009 m. kartą per tris mėnesius.

Vyr. redaktorius
Mindaugas KIRSTUKAS
Tel. 8 615 56 868
mindaugas.kirstukas@gmail.com

Atsakingasis redaktorius
Arūnas ČERKAUSKAS

Redakcijos kolegija
Dr. Vidmantas ADOMONIS
Dr. Eugenijus DROBELIS
Dr. Gintarė GRAŠYTĖ
Saulius KARALIUS
Marius KARLONAS
Julius MORKŪNAS
Eglė PAKŠTYTĖ
Gediminas PETKUS
Liutauras RAUDONIKIS

Lietuvių kalbos redaktorė
Lithuanian language editor
Erika MERKYTĖ-ŠVARCIENĖ

Tiražas 800 egz.

PAUKŠČIAI / *BIRDS*
The magazine of Lithuanian Ornithological Society about birds, their observations and protection. Published quarterly since 2009.

Editor in chief
Mindaugas KIRSTUKAS

Spausdino / *Published by*
UAB „BALTO print“
Utenos g. 41B,
LT-08217 Vilnius

Lietuvos ornitologų draugija (LOD) – tai nevyriausybinė organizacija, kuri rūpinasi Lietuvoje aptinkamų laukinių paukščių ir jų gyvenamosios aplinkos apsauga. Siekdama šio tikslo, draugija vienija gamtai ir paukščiams neabejingus Lietuvos žmones, rūpinasi ekologiniu visuomenės švietimu, paukščių populiacijų tyrimu ir monitoringu bei visuomeniškai kontroliuoja aplinkos ir biologinės įvairovės apsaugą reglamentuojančių įstatymų leidimą ir vykdymą. Nuo 1994 m. draugija yra tarptautinės paukščių apsaugos organizacijos „BirdLife International“ asocijuota narė. Norėdami tapti LOD nariu ar tiesiog prisijungti prie paukščių apsauga besirūpinančių bendraminčių, kreipkitės į LOD sekretoriatą adresu:
Lietuvos ornitologų draugija, Naugarduko g. 47-3, LT-03208 Vilnius.
Tel. / faks. (8 5) 213 04 98, el. p. lod@birdlife.lt; www.birdlife.lt.

PAUKŠČIŲ TYRIMAI / *Bird surveys*

E. Drobelis. Dainavos girioje kuriasi laplandinės pelėdos
Great Gray Owls settle in Dainava forests. Results 3
Dr. M. Mitkus. Kur paukščiai žiūri ir kur ką mato
Where birds look and what they see 16

PAUKŠČIŲ APSKAITOS / *Bird counts*

L. Šniaukšta. Žiemojančių vandens paukščių apskaitų rezultatai Lietuvoje 2020 m.
Results of the mid winter waterbird counts in Lithuania, 2020 5

PAUKŠČIŲ ŽIEDAVIMAS / *Bird ringing*

Baltijos aplinkos forumas. Naujausias mokslinis tyrimas: lietuviškos meldinės nendrinukės žiemoja Malyje
The newest scientific research: Lithuanian Aquatic Warblers winter in Mali 11

KALBINAME ORNITOLOGĄ / *An interview with ornithologist*

Pokalbis su Marija Jankauskiene
An interview with Marija Jankauskienė 20

ORNITOFAUNISTINIAI STEBĖJIMAI / *Bird observations*

S. Karalius. Ornitofaunistiniai stebėjimai Lietuvoje 2020 m. pavasarį
Bird observations in Lithuania in spring 2020 27
M. Karlonas, E. Pakštytė. Retų paukščių stebėjimai kaimyninėse šalyse ir Vakarų Palearktikoje 2020 m. pavasarį
Rare bird observations in adjacent countries and Western Palearctic in spring 2020 34

LOD ŽINIOS / *LOD news*

LOD informacija. Išbandyk mobiliąją programėlę „LifeTerns“!
Try new Life Terns app! 35

ORNITOLOGINĖS KELIONĖS / *Birdwatching trips*

M. Karlonas. Raigardo slėnis
Raigardas valley 36

ORNITOLOGO UŽRAŠAI / *Ornithologist's notes*

V. Adomonis. Partnerių paieškos (2)
Finding a pair 42

ĮVAIRENYBĖS / Various

E. Pakštytė. Didžiausios paukščiams ir biologinei įvairovei svarbiose teritorijose kylančios grėsmės
Biggest threats for birds and biodiversity in IBA's 46

Žurnalas „Paukščiai“ siunčiamas visiems LOD nariams, jį galima užsiprenumeruoti visuose Lietuvos pašto skyriuose. Indeksas 5114.

Laplandinė (Strix nebulosa) pelėda įsikūrė apleistame suopio lizde © Eugenijus Drobelis

Dainavos girioje kuriasi laplandinės pelėdos

Eugenijus DROBELIS

Laplandinė pelėda yra šiaurinių kraštų sparnuotis. Izoliuota ir gan gausi šių paukščių populiacija įsikūrusi Baltarusijoje, kurią sudaro 100–250 porų. Pavienės poros gyvena Lenkijoje, Latvijoje ir Estijoje. Dabartinėje Lietuvos teritorijoje nurodomas vienas galimas perėjimo atvejis 1963 m. Panevėžio r. Raguvos apylinkėse, bet jis nėra patvirtintas jokia vaizdine medžiaga ar detalesniu aprašymu (A. Slučka). Per šimtmetį mūsų šalyje registruota tiktai apie 10 laplandinės pelėdos sutikimo atvejų Panevėžio, Biržų, Anykščių, Molėtų, Trakų, Alytaus, Varėnos, Šilutės r.

Vienas iš tokių susitikimų įvyko Dainavos girioje 2013-05-27 (G. Kibirkštis). Šis atsitiktinis laplandinės pelėdos įamžinimas neryškioje telefono nuotraukoje privertė atsitokėti ir kitaip įvertinti savo paties pastebėjimus Čepkelių raiste. Dar keletą metų iki to porą kartų susidūriau su stambia pelėda. Tačiau niaurioje eglynų tankmėje akimirkai šmėkštelėjusį paukščio siluetą tada priskyriau didžiajam apuokui. Tai, be abejo, buvo klaida, kurią reikėjo nedelsiant taisyti. Vienintelis būdas surasti laplandinę pelėdą yra ankstyvą pavasarį klausytis tuoktuvių balsų ir iškrėsti numanomą jos teritoriją, surandant visus ten esančius plėšriųjų paukščių ir juodųjų gandrų lizdus. Laplandinė pelėda pati nekrauna lizdų ir pasinaudoja paminėtų paukščių apleistomis buveinėmis. Teko ne vieną naktį prarymoti užsikniaubus ant kerplėšos ir laukti pelėdos sububenimo. Tai šen, tai ten girdėtas duslus ir žemas jos balsas įtikino, kad laplandinės pelėdos peri Čepkelių rezervate ar prieigose prie jo. Tačiau iš pavienių garsų nepavyko nustatyti tikslesnės jų veisimosi teritorijos. Po vienos iš tokių bemiegių nevil-

ties naktų kreipiausi pagalbos į savo bičiulį gamtos garsų režisierių Vidmantą Blažį. Tai pasiteisino, nes laplandinių pelėdų balsų registracija garso įrašymo priemonėmis padėjo nustatyti, kad jos nuolat gyvena tam tikroje teritorijoje. Šią vietovę sudarė dideli užmirkusių juodalksnynų ir mišrių medynų plotai, eglėmis apaugusios salos, atviri viksvynai, kimininiai ir mėlyniniai pušynai. Metai po metų, diena po dienos teko juos išnaršyti, surinkti visus įmanomus ir pelėdoms galinčius tikti paukščių lizdus. Buvo registruotos netgi voverių gūžtos ir kėkštų lizdai, nes Baltarusijoje žinomi faktai, kad šios didelės pelėdos perėjo apleistuose paukštvanagių lizduose. Zigzagais išvaikščiotos netgi žemaūgėmis pušaitėmis apaugusios aukštapelkės, tikintis, kad pelėdos kursis ant medžių išvartų. Pelėdų balsai kartais buvo registruojami vakaro sutemose, kartais vidurnaktį, o kartais tik paryčiais. Pavyko išsiaiškinti, kad šioje teritorijoje gyvena mažiausiai dvi poros šių pelėdų, nes vienu metu buvo galima išgirsti dviejų patinų bubenimą. Bėda ta, kad mikrofonai balsą įrašo skirtingai, negu jį girdi žmogaus ausis. Iš garso įrašų labai sunku nuspręsti, iš kokio atstumo ir iš kurios pusės sklinda tas garsas. Šiek tiek aiškiau tapo sustačius 4 panašių techninių parametrų mikrofonus, nukreiptus į skirtingas pasaulio šalis. Pagal garso intensyvumą jau buvo galima maždaug įvertinti garso sklidimo kryptį. Tačiau pelėdos nuolat skraidė po savo gyvenamą teritoriją, nuolat keitė buvimo vietą, todėl tas vienos jų padėties tikslesnis užfiksavimas davė nedaug naudos. Tad viską sprendė kojos ir akys.

Norėjosi kuo ilgiau išsaugoti šią Dainavos girios paslaptį, kad netrikdomi paukščiai galėtų patikimai įsitvirtinti girioje. Tačiau šiais metais įvyko nenumatytas įvykis – miškininkai atsitiktinai užklydo į retai lankomą girios kertę ir buvo užpulti su jaunikliais po mišką klajojančių laplandinių pelėdų. Dar nesubrendę ir prastai skraidantys jaunikliai birželio pradžioje palieka gimtą gūžtą ir iškeliauja. Tuo metu juos aršiai gina tėvai. Vasarai įpusėjus jaunikliai sustiprės ir užaugs. Tikėtina, kad ramioje ir saugioje vietovėje netrikdomos laplandinės pelėdos kursis ir kitais metais.

GREAT GRAY OWLS SETTLE IN DAINAVA FORESTS

Eugenijus DROBELIS

Summary. *The only known case of potential breeding of Great Gray Owls in contemporary Lihuania is from 1963 in Raguva surroundings, Panevėžys dis.(A. Slučka). During the last 60 years there were 10 registered observations of the species in different parts of Lithuania: Panevėžys, Biržai, Anykščiai, Molėtai, Trakai, Alytus, Varėna, Šilutė districts. The owl was observed in Dainava forest on 27.05.2013 (G. Kibirkštis). The search of he owl lasted few years, as every spring territorial voices were heard (even two males hooting at one time). In 2020 the nest of Great Gray Owls with two juveniles was found. Juveniles left the nest at the beginning of June.*

Pirmoji jauniklio kelionė iš lizdo iki artimiausių šakų © Eugenijus Drobelis

Didieji baltieji garniai (Ardea alba) © Tadas Gružinskas

ŽIEMOJANČIŲ VANDENS PAUKŠČIŲ APSKAITŲ REZULTATAI LIETUVOJE 2020 M.

Laimonas ŠNIAUKŠTA

Tūkstančiai paukščių stebėtojų sausį dalyvavo tarptautinėse žiemojančių vandens paukščių apskaitose – skaičiavo paukščius įvairiausiose šalyse. Jau nuo 1967 m. rengiamos apskaitos dabar apima daugiau kaip 100 šalių. Šiais metais žiemojančių vandens paukščių apskaitos Lietuvoje buvo rengiamos vienuoliktus metus iš eilės ir pagal tarptautinį susitarimą vyko antrą sausio savaitgalį (šiais metais sausio 10–12 d.). Praėjusi žiema buvo bene šilčiausia per paskutinį dešimtmetį, temperatūra laikėsi aukščiau nulio, vandens telkiniai neužšalę, tad tai lėmė paukščių pasklidimą visoje šalies teritorijoje.

Daugiau nei 90 paukščių stebėtojų prisijungė prie apskaitų ir atliko apskaitas 44 rajonuose bei savivaldybėse ir aplankė 321 vietovę. Prie apskaitų prisijungė ir rezervatų bei regioninių parkų darbuotojai, jiems padedant surinkome daugiau duomenų. Susumavę apskaitų dalyvių atsiųstų anketų duomenis, šią žiemą suskaičiavome apie 67 700 paukščių.

Paskutinių vienuolikos metų apskaitų duomenis galima palyginti diagramoje (mėlynai pažymėti metai, kai vykdant apskaitą oras buvo šaltas, o dauguma vandens telkinių užšalę, žaliai pažymėti metai, kai vykdant apskaitą vyravo šiltesnis oras).

Kaip įprastai, gausiausia žiemojanti vandens paukščių rūšis – didžioji antis. Šios rūšies užregistruoti individai sudarė daugiau nei 42 % visų suskaičiuotų paukščių. Antra pagal gausą – klykuolė (daugiau nei 11 % visų suskaičiuotų paukščių), o trečia – nuodėgulė (daugiau nei 7 % visų suskaičiuotų paukščių).

Atskirų rūšių paplitimo ir gausos ypatumai

Didžioji antis (*Anas platyrhynchos*) – gausiausia žiemojanti ir plačiai paplitusi vandens paukščių rūšis Lietuvoje, apskaitų metu sudariusi 42,6 % visų užregistruotų paukščių (iš viso suskaičiuota daugiau kaip 28 800 individų). Gausiausiai didžiųjų ančių buvo užregistruota Šilutės r., Kintų žuv. tvenk. (5076) ir ties Naikupe (1500), Kauno m. apylinkėse (3906), Raseinių r., Karpynės tvenk. (1250).

Didžioji antis buvo gausiausia Šilutės (7065), Kauno (5411), Raseinių (1849), Šalčininkų (1736), Vilniaus (1732), Marijampolės (1649) ir Klaipėdos (897) r.

Patinai sudarė apie 57 %, ī patelės apie 43 % visų matytų didžiųjų ančių.

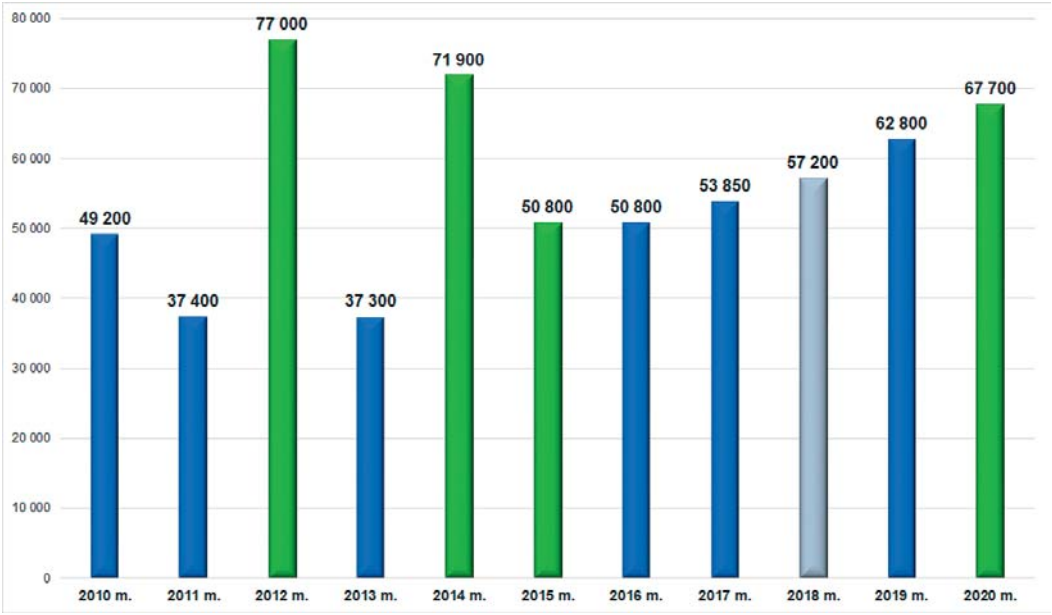

1 pav. *2010–2020 m. vykdytų žiemojančių vandens paukščių apskaitų palyginimas*

Skaitlingiausių paukščių rūšių 2010–2020 m. apskaitų informacija

	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Didžioji antis (*Anas platyrhynchos*)	25744	15512	39388	20300	34958	26731	28667	34900	29300	38300	28850
Klykuolė (*Bucephala clangula*)	5024	5345	8577	3350	6425	8274	5460	5127	6510	6095	7965
Nuodėgulė (*Melanitta fusca*)	7535	8584	3178	2140	4735	3820	6045	4024	6900	5760	5077
Ausuotasis kragas (*Podiceps cristatus*)	1432	1454	1213	633	479	682	842	458	1647	3760	3545
Laukys (*Fulica atra*)	1067	238	2700	160	3174	96	178	77	2387	589	3440
Didysis dančiasnapis (*Mergus merganser*)	3207	2794	8661	3740	6945	2194	1854	2720	1262	1524	2681
Gulbė nebylė (*Cygnus olor*)	965	721	2186	893	1441	1809	992	1608	1803	1418	1919
Gulbė giesmininkė (*Cygnus cygnus*)	19	51	1246	108	708	120	111	112	878	102	1730
Ledinė antis (*Clangula hyemalis*)	1438	537	453	300	281	966	1004	466	247	293	991
Kuoduotoji antis (*Aythya fuligula*)	246	162	959	380	1234	559	246	190	585	263	604

Didžiųjų ančių statistika 2010–2020 m. apskaitų metu

Metai	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Individų skaičius	25744	15512	39388	20300	34958	26731	28667	34900	28879	38300	28850
Dalis nuo visų užregistruotų paukščių	52,3 %	41,5 %	51,2 %	54,4 %	48,6 %	52,6 %	56,4 %	64,8 %	52,7 %	60,9 %	42,6 %

Žiemojančių vandens paukščių pasiskirstymas pagal teritorijas

Rajonas	Skaičius		Rajonas	Skaičius
Šilutės r.	13359		Prienų r.	439
Neringos m.	9486		Kretingos r.	429
Kauno m. ir r.	8725		Kalvarijos sav.	402
Elektrėnų sav.	3648		Rokiškio r.	369
Klaipėdos m. ir r.	2875		Vilkaviškio r.	337
Birštono sav.	2499		Mažeikių r.	313
Raseinių r.	2295		Varėnos r.	302
Marijampolės sav.	2146		Ukmergės r.	278
Šalčininkų r.	2135		Kelmės r.	263
Vilniaus m. ir r.	1962		Tauragės r.	256
Palangos m. sav.	1893		Biržų raj.	164
Kaišiadorių r.	1758		Širvintų r.	160
Lazdijų r.	1418		Pakruojo r.	146
Alytaus r.	1302		Švenčionių r.	131
Plungės r.	1201		Akmenės r.	127
Ignalinos r.	1035		Joniškio r.	91
Trakų r.	1034		Pasvalio r.	82
Jonavos r.	941		Anykščių r.	53
Utenos r.	880		Panevėžio m. ir r.	46
Zarasų r.	776		Skuodo r.	19
Molėtų r.	722		Šilalės r.	12
Druskininkų sav.	704		Šakių r.	8
Šiaulių m. ir r.	472			

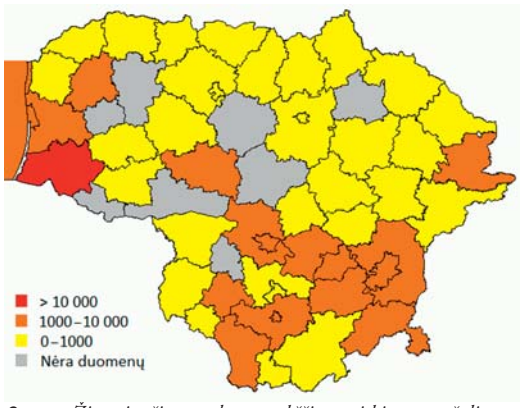

2 pav. *Žiemojančių vandens paukščių pasiskirstymas šalies rajonuose 2020 m.*

Klykuolė (*Bucephala clangula*) – antra pagal gausą žiemojančių paukščių rūšis Lietuvoje. Užregistruoti 7965 individai (11,8 % visų paukščių). Daugiausia klykuolių suskaičiuota Nemune Birštono sav. (2170). Daug klykuolių buvo suskaičiuota ir Kauno mariose ties Kruonio HAE (1070) bei vandens telkiniuose Elektrėnų sav. (980).

Klykuolė buvo gausiausia Birštono (2170) ir Elektrėnų (1338) sav., Kauno (1189) ir Kaišiadorių (1081) r. Kiek mažiau suskaičiuota Neringos sav. (317), Šilutės (260) ir Utenos (216) r.

Nuodėgulė (*Melanitta fusca*) – trečia pagal gausą žiemojančių paukščių rūšis Lietuvoje. Užregistruoti 5077 individai (7,5 % visų paukščių). Didžioji dauguma nuodėgulių užregistruota Baltijos jūroje ties Kuršių nerija (4940). Gerokai mažiau nuodėgulių registruota Baltijos jūroje ties Klaipėdos r. bei Palangos sav. (125).

Nuodėgulių taip pat pastebėta ir vidaus vandenyse – vandens telkiniuose Elektrėnų sav. (7), Trakų ežeruose (4) bei Vievio ežere (1).

Ausuotasis kragas (*Podiceps cristatus*) šiemet buvo ketvirta pagal gausą rūšis – iš viso šalyje užregistruoti 3545 paukščiai. Baltijos jūroje ties Kuršių nerija užregistruoti 2424 kragai, atkarpoje nuo Klaipėdos iki Šventosios – 1077. Vidaus vandenyse šios rūšies individai

Klykuolių statistika 2010–2020 m. apskaitų metu

Metai	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Individų skaičius	5024	5345	8577	3350	6425	8274	5460	5127	6510	6095	7965
Dalis nuo visų užregistruotų paukščių	10,2 %	14,3 %	11,1 %	9,0 %	8,9 %	16,3 %	10,7 %	9,5 %	11,9 %	9,7 %	11,8 %

užregistruoti Elektrėnų sav. (17), Zarasų (9), Utenos (7), Trakų (5), Kauno (2), Kretingos (2) r., taip pat po vieną paukštį Marijampolės sav. ir Molėtų r.

Laukių (*Fulica atra*) šiais metais suskaičiuotas didžiausias skaičius (3440) palyginti su ankstesniais metais. Didžiausios laukių sankaupos registruotos Platelių ež. (750), Vievio ež. (600), Kuršių mariose ties Ventės ragu (450), Ilgės ež. ir Elektrėnų mariose (370) bei Dusios ež. (350).

Gausiausi Laukiai buvo Elektrėnų sav. (970), Plungės (750), Lazdijų (512), Šilutės (450), Kauno (277), Alytaus (210) ir Molėtų (134) r.

Didysis dančiasnapis (*Mergus merganser*) buvo tik šešta pagal gausą rūšis šiais metais. Iš viso suskaičiuotas 2681 didysis dančiasnapis. Daugiausia šios rūšies paukščių pastebėta Kuršių mariose – 477, Metelio ež. – 148, Trakų ežeruose – 143, Nemune ir Neryje ties Kaunu – 140, Kintų žuv. tvenk. – 105.

Pagal rajonus gausiausias didysis dančiasnapis buvo Neringos sav. (488), Šilutės (259), Trakų (239), Lazdijų (207), Kauno (195) r., Elektrėnų sav. (141), Klaipėdos r. (128), Marijampolės sav.(118), Alytaus (116) ir Plungės (105) r.

Gulbė nebylė (*Cygnus olor*) – įprastas žiemojantis paukštis Lietuvoje. Gausiausios šių gulbių sankaupos šiemet pastebėtos Neryje ir Nemune ties Kaunu – 178, Lazdijų r., Metelio ež. – 147, Marijampolės r., Antanavo HE tvenkinyje – 132. Daugiausia gulbių nebylių užregistruota Šilutės ir Lazdijų r. (246), Marijampolės sav. (219), Kauno m. ir r. (214), Elektrėnų sav. (148), Alytaus r. (135).

Gulbės nebylės stebėtos 133 apskaitų vietovėse, 41 rajone ar savivaldybėje.

Gulbė giesmininkė (*Cygnus cygnus*) šią šiltą žiemą buvo kaip niekada gausi. Iš viso užregistruota 1730 giesmininkių. Gausiausios šių gulbių sankaupos šiemet pastebėtos Šilutės r. ties Sausgalviais (403), Raseinių r., Paupio tvenk. (176), Rokiškio tvenk. ir Beičių vandens saugykloje (160), Šalčininkų r., Papio ež. (113), Alytaus r., Simno tvenk. (104). Daugiausia gulbių giesmininkių užregistruota Šilutės (545), Raseinių (229), Šalčininkų (163), Rokiškio (160), Alytaus (113) r.

Gulbės giesmininkės stebėtos 58 apskaitų vietovėse, 30 rajonų ar savivaldybių.

Ledinė antis (*Clangula hyemalis*) užregistruota tik Baltijos jūroje: pakrantėje ties Neringa – 322 individai, pakrantėje nuo Klaipėdos iki Latvijos sienos – 669. Vidaus vandenyse šios rūšies paukščiai nebuvo registruoti.

2019 m. ledinių ančių užregistruota 293, 2018 m. – 149.

Nuodėgulių statistika 2010–2020 m. apskaitų metu

Metai	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Individų skaičius	7535	8584	3178	2140	4735	3820	6045	4024	6900	5760	5077
Dalis nuo visų užregistruotų paukščių	15,3 %	23,0 %	4,1 %	5,7 %	6,6 %	7,5 %	11,9 %	7,5 %	12,6 %	9,17 %	7,5 %

Ausuotųjų kragų statistika 2010–2020 m. apskaitų metu

Metai	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Individų skaičius	1432	1454	1213	633	479	682	842	458	1654	3760	3545
Dalis nuo visų užregistruotų paukščių	2,9 %	3,9 %	1,6 %	1,7 %	0,7 %	1,3 %	1,7 %	0,9 %	2,6 %	6,0 %	5,2 %

Laukių statistika 2010–2020 m. apskaitų metu

Metai	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Individų skaičius	1067	238	2700	160	3174	96	178	77	2469	589	3440
Dalis nuo visų užregistruotų paukščių	2,2 %	0,6 %	3,5 %	0,4 %	4,4 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	3,9 %	0,9 %	5,1 %

Didžiųjų dančiasnapių statistika 2010–2020 m. apskaitų metu

Metai	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Individų skaičius	3207	2794	8661	3740	6945	2194	1854	2720	1262	1524	2681
Dalis nuo visų užregistruotų paukščių	6,5 %	7,5 %	11,2 %	10,0 %	9,7 %	4,3 %	3,6 %	5,1 %	2,3 %	2,4 %	4,0 %

Gulbių nebylių statistika 2010–2020 m. apskaitų metu

Metai	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Individų skaičius	965	721	2186	893	1441	1809	992	1608	1838	1418	1919
Dalis nuo visų užregistruotų paukščių	2,0 %	1,9 %	2,8 %	2,4 %	2,0 %	3,6 %	2,0 %	3,0 %	2,9 %	2,3 %	2,8 %

Gulbių giesminiukių statistika 2010–2020 m. apskaitų metu

Metai	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Individų skaičius	19	51	1246	108	708	120	111	112	907	102	1730
Dalis nuo visų užregistruotų paukščių	0,04 %	0,1 %	1,6 %	0,3 %	1,0 %	0,2 %	0,2 %	0,2 %	1,6 %	0,2 %	2,6 %

Kuoduotoji antis (*Aythya fuligula*). Apskaitų metu suskaičiuotos 604 antys. Gausiausiai stebėtos Nemune ir Neryje ties Kaunu – 110, taip pat gausios buvo Plungės r., Platelių ež. (97), Vilkaviškio r., Vištyčio ež. (60), Molėtų r., Alaušo ež. (65), Elektrėnų sav. ties Kietaviškėmis ir Ilgės ež. (46). Kuoduotosios antys stebėtos 15 rajonų ar savivaldybių.

2019 m. kuoduotųjų ančių užregistruota 263, 2018 m. – 615.

Didysis kormoranas (*Phalacrocorax carbo*) gausiausias buvo Kauno apylinkėse, Kauno mariose suskaičiuoti 172 individai. 77 kormoranai suskaičiuoti Baltijos pajūrio atkarpoje tarp Klaipėdos ir Šventosios, 57 – Kuršių mariose ties Klaipėda. Iš viso užregistruoti 465 didieji kormoranai.

2019 m. didžiųjų kormoranų užregistruota 149, 2018 m. – 208.

Eurazinė cyplė (*Anas penelope*). Apskaitų metu suskaičiuotos 226 cyplės. Didžioji dalis šios rūšies individų užregistruota Nemune bei Neryje ties Kaunu – 163, Kintų žuv. tvenk. – 55. Taip pat 7 cyplės suskaičiuotos Kretingos r., Lazdininkų tvenk., ir vienas individas Vilkaviškio r., Paežerių ež.

2019 m. cyplių užregistruota 168, 2018 m. – 92.

Mažasis dančiasnapis (*Mergus albellus*). Daugiausia šios rūšies individų užregistruota Kuršių mariose ties Neringa – 109, dar 10 Kuršių mariose tarp Ventės rago ir Kintų bei 4 Kuršių mariose ties Dreverna. 43 šios rūšies dančiasnapiai užregistruoti vandens telkiniuose ties Elektrėnais, kitur registruotos nedidelės grupelės ar pavieniai paukščiai. Iš viso užregistruota 219 individų.

2019 m. mažųjų dančiasnapių užregistruota 74, 2018 m. – 71.

Narai (juodakakliai ir rudakakliai). Iš viso suskaičiuoti 223 paukščiai, iš kurių identifikuoti 14 juodakaklių narų (11 – Utenos r., Alaušo ež., 2 – Baltijos pajūryje tarp Klaipėdos ir Šventosios, 1 – Dusios ež.) ir 162 rudakakliai (38 – Baltijos pajūryje tarp Klaipėdos ir Šventosios, 123 – pajūryje ties Neringa ir vienas Utenos r., Alaušo ež.), o 47 individų tikslios rūšies nustatyti nepavyko.

2019 m. juodakaklių ir rudakaklių narų užregistruota 61, 2018 m. – 129.

Juodoji antis (*Melanitta nigra*) registruota Baltijos jūroje ties Neringa – 73 ir pajūrio ruože tarp Klaipėdos ir Šventosios – 64. Iš viso suskaičiuoti 137 individai.

2019 m. juodųjų ančių užregistruota 10, 2018 m. – 56.

Rudagalvė kryklė (*Anas crecca*). Šių metų apskaitų metu pastebėti 68 paukščiai.

31 rudagalvė kryklė suskaičiuota Nemune ir Neryje ties Kaunu, 14 – Prienų r., Išlaužo tvenk., 12 – Kintų žuv. tvenk., 9 – Raseinių r., Paupio tvenk., ir po vieną Žuvinto ež. bei Neryje ties Vilniaus nuotekų valymo įrenginiais.

2019 m. rudagalvių kryklių užregistruota 15, 2018 m. – 12.

Pilkoji žąsis (*Anser anser*) – retai žiemoti liekanti rūšis, tačiau praėjusią šiltą žiemą buvo užregistruoti net 53 šios rūšies individai. Didžioji dauguma pilkųjų žąsų stebėtos Šilutės r.: 28 laukuose ties Alka, 12 pievose prie Stankiškių, 4 Rusnės saloje ties Bevardžiu upeliu, 2 ties Šyšgiriais ir 1 ties Krokų Lanka. Dar 6 pilkosios žąsys buvo užregistruotos Žuvinto ež.

Žiloji antis (*Aythya marila*). Šių metų apskaitų metu užregistruoti 45 paukščiai. Daugiausia žilųjų ančių suskaičiuota Zarasų r. (28): 15 – Luodžio ež., 13 – Drūkšių ež., 7 individai užregistruoti Neringos sav., 4 – Plungės r., Platelių ež., 3 – Neryje ir Nemune ties Kaunu, 2 – Baltijos jūroje tarp Melnragės ir Nemirsetos, 1 – Utenos r., Užpalių HE tvenk.

Rudagalvė antis (*Aythya ferina*) buvo užregistruota 5 vietovėse, iš viso 35. Net 28 individai matyti Molėtų r., Baltųjų Lakajų ež., po 2 – Plungės r., Platelių ež., ir Zarasų r., Drūkšių ež., po vieną – Raseinių r., Paupio tvenk., bei vandens telkiniuose ties Elektrėnais.

Pilkoji antis (*Anas strepera*) matyta trijose vietovėse: 17 – Kintų žuv. tvenk., 8 – Kuršių mariose ties Dreverna ir 2 – Kauno miesto teritorijoje. Iš viso – 27 pilkosios antys.

Mažasis kragas (*Tachybaptus ruficollis*) skaitlingiausios buvo Nemune ir Neryje ties Kaunu, čia suskaičiuotas 21 individas. Dar 5 suskaičiuoti ties Marijampole ir 1 Smeltalės upelyje ties Klaipėda. Iš viso – 27 mažieji kragai.

Baltaskruostė berniklė (*Branta leucopsis*) – retai žiemos metu aptinkama rūšis. Šią žiemą 19 paukščių būrys stebėtas pajūryje ties Šventąja.

Vidutinis dančiasnapis (*Mergus serrator*) buvo užregistruotas trijose vietovėse Baltijos jūroje: 11 – ties Kuršių nerija, 5 – tarp Šventosios ir Palangos, 2 – tarp Melnragės ir Nemirsetos.

Mažoji gulbė (*Cygnus columbianus*) buvo užregistruota Alytaus r.: 7 – Simno tven. ir 5 – Žuvinto ež. Dar vienas individas matytas Šalčininkų r., Papio ež. Iš viso – 13 mažųjų gulbių.

Baltakaktė žąsis (*Anser albifrons*) buvo stebėta Šilutės r. (5) ir Kalvarijos sav. (1). Iš viso – 6 baltakaktės žąsys.

Smailiauodegė antis (*Anas acuta*) – taip pat retai žiemojanti rūšis. 4 individai užregistruoti Šilutės r., Kintų tvenk., po vieną – Šalčininkų ež., Papio ež., ir Raseinių r., Karpynės tvenk.

Rudakaklis kragas (*Podiceps grisegena*) užregistruotas Baltijos jūroje tarp Šventosios ir Palangos (3), po vieną Kuršių mariose ir Vievio ež.

Raguotasis kragas (*Podiceps auritus*) matytas Baltijos jūroje – po vieną ties Kuršių nerija ir atkarpoje tarp Melnragės ir Nemirsetos.

Po vieną individą apskaitų metu užregistruota šių rūšių: **šalminė antis (*Netta rufina*)** rasta Pabradėje kartu su didžiosiomis antimis, **muskusinė antis (*Cairina moschata domestica*)** stebėta Molėtuose, **mandarininė antis (*Aix galericulata*)** – Utenoje, **želmeninė žąsis (*Anser fabalis*)** – Šilutės r.

Apskaitų metu taip pat buvo registruojamos ir kitos žiemojančios bei su vandens ekosistema susijusios rūšys.

Gausiausiai buvo stebėti kirai, kurių užregistruota per 8100. Tarp kirų daugiausia buvo **paprastųjų (*Larus canus*)** (apie 59 %), **sidabrinių ir kaspijinių (*L. argentatus / cachinans*)** (apie 27 %), **rudagalvių (*L. ridibundus*)** (apie 8 %) ir balnuotųjų (*marinus*) (apie 5 %).

Apskaitų metu užregistruoti žiemojantys 338 **pilkieji garniai (*Ardea cinerea*)**, 183 **didieji baltieji garniai (*Ardea alba*)**, 97 **jūriniai ereliai (*Haliaeetus albicilla*)**, 18 **tulžių (*Alcedo athis*)**, 9 **nendrinės vištelės (*Gallinula chloropus*)** ir 1 **didysis baublys (*Botaurus stellaris*)**.

Padėka. Lietuvos ornitologų draugija nuoširdžiai dėkoja šiems žiemojančių paukščių apskaitose dalyvavusiems ir duomenis pateikusiems stebėtojams: P. Adeikiui, R. Akstinui, A. Aleliūnui, J. Augliui, P. Bagdonui, G. Baubliui, K. Bilinskui, V. Biruliui, L. Bisikirskienei, M. Bružui, A. Čerkauskui, D. Dementavičiui, G. Eigirdui, V. Eigirdui, G. Grašytei, V. Grigaliūnui, T. Gružinskui, M. Ilčiukui, R. Jakaičiui, M. Jankauskienei, J. Janušauskui, K. Jarmalavičiui, A. Jasinskytei, I. Jazdauskaitei, A. Jurgo, S. Karaliui, A. Karlonei, M. Karlonui, V. Keturakytei, V. Kilčauskui, R. Kinduriui, M. Kirstukui, E. Klimavičiui, K. Klovaitei, E. Komar, R. Komar, A. Kubiliui, R. Kubiliui, V. Laukžemiui, D. Laurinavičiui, J. Leščinskaitei, V. Lopetai, I. Maciulevičienei, D. Makavičiui, D. Martinavičiūtei, S. Medžioniui, R. Meilūnienei, J. Miškiniui, S. Mitrikui, M. Mizarienei, R. Morkūnei, J. Morkūnui, V. Morkūnui, V. Narušienei, A. Naudžiui, A. Norkūnui, D. Norkūnienei, D. Norkūnui, R. Padaigienei , E. Pakštytei, E. Paplauskiui, S. Patkauskui, A. Pečkiui, A. Petraičiui, A. Petraškai, J. Pribušauskienei, D. Račkauskaitei, A. Raubaitei, A. Raudoniui, M. Ružauskui, S. Minkevičienei, S. Minkevičiui, I. Semionovui, S. Sidabrui, G. Sidabrienei, V. Slavickui, G. Smailytei, I. Šalaševičiui, A. Šimkui, L. Šniaukštai, M. Šniaukštienei, N. Špiliauskui, T. Špiliauskui, L. Tautkienei, V. Topicha, A. Treikauskui, E. Užpelkiui, N. Vėlavičienei, J. Zarankaitei, K. Zaveckienei, V. Žemaitienei, A. Žilinskienei.

Taip pat rezervatų ir regioninių parkų direkcijoms, prisijungusioms prie apskaitų.

Lietuvos žiemojančių vandens paukščių apskaitų duomenys kasmet yra perduodami organizacijai *Wetlands International*, kuri koordinuoja ir surenka šių apskaitų duomenis tarptautiniu mastu. Daugiau informacijos apie (ne tik žiemojančių) vandens paukščių apskaitas (anglų kalba) galima rasti svetai*nėje http://iwc.wetlands.org/index.php/eumsi.*

RESULTS OF THE MIDWINTER WATERBIRD COUNTS IN LITHUANIA, 2020

Laimonas ŠNIAUKŠTA

Summary. *Eleventh year in a row LOD continued the midwinter waterbird counts which results are included in international waterbird census organized by Wetlands International. More than 90 observers visited 321 survey points and registered more than 67.700 birds. This winter was mild, waters not frozen and spread was observed across all the country. As usual Mallard was the most numerous waterfowl species with total number of more than 28.800 registered birds. The second most abundant species was Common Goldeneye with a number of more than 7.900 and the third – Velvet Scooter with a number of more than 5.000 birds registered. These three species are the most common during winter counts. Great Crested Grebe (~3500) and Eurasian Coot (~3400) were also numerous this year. Common Merganser was only sixth most numerous species (~2600) during this count.*

Meldinė nendrinukė (Acrocephalus paludicola)
© Žymantas Morkvėnas

NAUJAUSIAS MOKSLINIS TYRIMAS: LIETUVIŠKOS MELDINĖS NENDRINUKĖS ŽIEMOJA MALYJE

BALTIJOS APLINKOS FORUMAS

Paaiškėjo ilgiau nei dvejus metus trukusio mokslinio tyrimo rezultatai, kurio metu nustatyta, jog lietuviškos meldinės nendrinukės žiemoja toliau, nei manyta, – Senegale pailsi, bet traukia gilyn į Afriką ir įsikuria Malyje. Šie maži, ne daugiau kaip šaukštelį cukraus sveriantys paukšteliai nuskrenda 7000–8000 km į vieną pusę, o pavasarį grįžta į gimtinę.

Tyrimui vadovavęs Tarptautinės meldinės nendrinukės apsaugos grupės pirmininkas, daugiau nei 20 metų šios rūšies apsauga besirūpinantis dr. Martinas Fladė sako: „Tyrimas buvo labai sėkmingas. Iki šiol neturėjome tokių kokybiškų duomenų, tokios didelės imties. Manau, kad šie rezultatai gerai atspindi bendrą situaciją ir yra nepaprastai įdomūs bei svarbūs siekiant užtikrinti šios rūšies išlikimą mūsų planetoje.“

Meldinių nendrinukių žiemavietes saugo politinė suirutė

Tyrime taip pat dalyvavęs Baltijos aplinkos forumo direktorius Žymantas Morkvėnas taip pat džiaugiasi kokybišku tyrimu ir apibendrina rezultatus: „Galima teigti, kad didžioji dalis Lietuvos ir šiaurinės Baltarusijos meldinių nendrinukių žiemoja vidinėje Nigerio deltoje – didžiuliame ežerų ir salų komplekse sausringoje Sahelio vietovėje, centriniame Malyje – ir jos prieigose. Remiantis ankstesniais tyrimais, Malyje taip pat žiemoja ir meldinės nendrinukės iš vakarų Baltarusijos bei centrinės Ukrainos. Taigi, panašu, kad Malis – svarbiausia žiemavietėms valstybė. Malonus sutapimas, kad Malio vėliavos spalvos – tokios pat kaip Lietuvos, tačiau kiti dalykai nėra tokie smagūs. Malyje politinė padėtis vis dar nestabili, todėl kokie nors rimtesni gamtosaugos darbai sunkiai įmanomi. Visgi, šalyje esant nestabilumų, mažai tikėtina, kad dėl greitos ekonominės naudos kas nors imsis naikinti šlapynes, tad nendrinukėms tai gali būti bent laikinas išsigelbėjimas.“

© Klaus Nigge

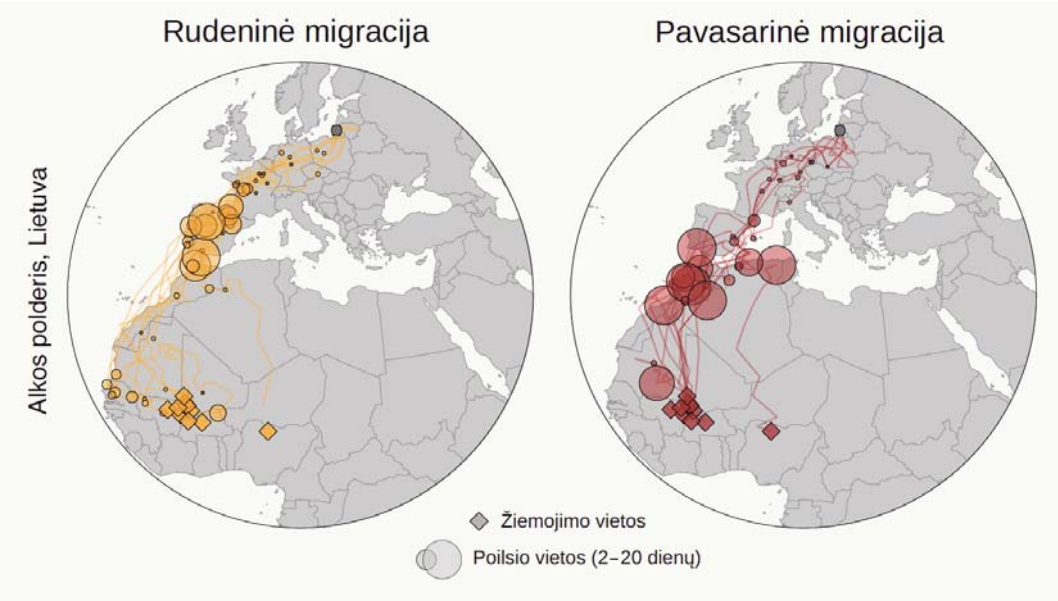

Geolokatorių tyrimų rezultatai – meldinių nendrinukių iš Lietuvos rudeninė ir pavasarinė migracijos

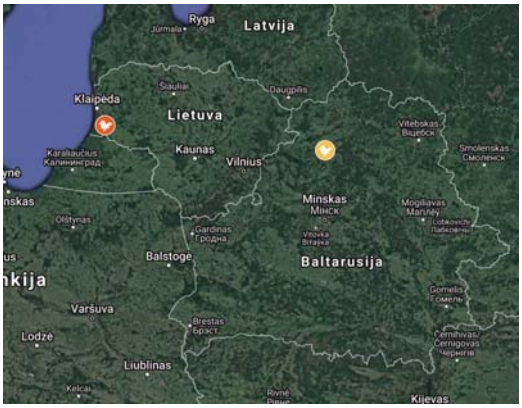

2018–2020 m. vykdyto meldinių nendrinukių geolokatorių tyrimų vietos. Lietuvoje – Alkos polderis ir Kliošiu kraštovaizdžio draustinis (oranžinės spalvos simbolis), Baltarusijoje – Serveč pelkė (geltonos spalvos simbolis).

© *Klaus Nigge*

Nepaaiškinamos lietuviškų nendrinukių klajonės

Dr. Martinas Fladė atkreipė dėmesį į dvi išskirtines lietuviškų nendrinukių klajones, kurias mokslininkams kol kas sunku paaiškinti. Vienas paukštis iš Alkos polderio (Šilutės r.) liepos pabaigoje neaišku, kokių motyvų vedinas, nuskrido tiesiai į Baltarusijoje esančią Servečės pelkę (apie 400 km), pabuvo ten apie 10 dienų, tada grįžo į Alkos polderį ir, kaip ir kiti paukščiai, patraukė į žiemavietes Afrikoje. Kita lietuviška nendrinukė prie Afrikos krantų pasirinko visai kitą kelią nei kiti lietuviški ir baltarusiški paukščiai. Ji patraukė į priešingą pusę – apskrido Atlaso kalnus iš rytų, nesustodama kirto Sacharos dykumą ir apsistojo šiaurės Nigerijoje – beveik 1000 km toliau į rytus nei kiti paukščiai. Grįžo ši keliauninkė panašiu keliu – nesustodama perskrido Sacharą, sustojo ilgesniam poilsiui Alžyre, netoli Vidžemio jūros, ir tada – atgal į Lietuvą.

Visoje Europoje reikia dar daugiau tinkamos kokybės buveinių

Analizuodami gautus duomenis, lygindami su kitais tyrimais gamtininkai pastebėjo, kad meldinės nendrinukės tiek pavasarį, tiek rudenį blaškosi visoje Europoje, tikėtina, ieškodamos sau tinkamų buveinių.

„Lietuviškos nendrinukės skrenda į Baltarusiją, baltarusiškos – į Lietuvą, pavasarį Baltarusijos paukščiai blaškosi po visą šalį, nuskrenda gana didelius atstumus, matyt, lankydamiesi keliose alternatyviose visose, bet visi susirenka ten, kur buvo sugauti praėjusiais metais. Manome, kad

dalis paukščių vis dėlto lieka kitose vietose. Rodos, 2019 m. Biebžos nacionaliniame parke, Lenkijoje, buvo sugauta ten tais metais gyvenusi nendrinukė, bet prieš metus ji kaip vietinė buvo žieduota mūsų šalyje, Žuvinto biosferos rezervate. Dalis naujausiame tyrime dalyvavusių paukščių, žinoma, galėjo žūti, bet dalis tikriausiai perėjimo laikotarpiui apsistojo kitose vietose, kuriose jų niekas negaudė ir nestebėjo. Šis perskridimas ir galimas „nusėdimas“ kitose teritorijose sutampa su visais iki šiol atliktais genetiniais tyrimais, nes jų rezultatai rodė, kad genetinės izoliacijos nėra, genų įvairovė tirtose populiacijose pakankamai didelė. O tai leidžia atmesti mokslininkų prielaidą, kad meldinių nendrinukių populiacijos nyksta dėl galimo genetinės įvairovės nykimo“, – turimus rezultatus detaliau komentuoja Baltijos aplinkos forumo ornitologas Gintaras Riauba.

Pasak gamtininkų, tiek šis perskridimas, tiek dideli migracijos atstumai gali reikšti, kad didžiausia rūšies nykimo problema vis dar yra tinkamų buveinių trūkumas tiek Lietuvoje, tiek Europoje. „Tai, kad rudens migracijos metu paukščiai labai greitai praskrenda visą Europą ir ilgiau sustoja tik pusiaukelėje – Ispanijoje ar Prancūzijoje, rodo arba tai, kad tinkamų buveinių trūksta visoje Europoje, arba tai, kad meldinės nendrinukės yra itin ištvermingas paukštis ir jam dažniau sustoti pailsėti nereikia“, – aiškina G. Riauba.

Geolokatorius ir 1 euro cento moneta © BEF

Meldinė nendrinukė su geolokatoriumi © BEF

Statomas voratinklinis tinklas meldinėms nendrinukėms gaudyti © Klaus Nigge

© Žymantas Morkvėnas

© Selemonas Paltanavičius

© Žymantas Morkvėnas

© Klaus Nigge

Tyrimui pasitelkti specialūs prietaisai, atrodantys kaip kuprinėlės

Kadangi nendrinukė yra labai mažas paukštis, GPS siųstuvų, realiu laiku fiksuojančių paukščio buvimo vietą, jai uždėti negalima. Jie per sunkūs – trukdytų paukščiui. Todėl mokslininkai naudojo vokiečių specialiai pagamintus geolokatorius, panašius į kuprinę. Jie lengvučiai – sudaro vos apie 2 proc. bendros nendrinukės kūno masės, todėl paukščiams judėti prietaisai visiškai netrukdo – uždėjus geolokatorių paukščiai lengvai nuskrenda, jaučiasi laisvai.

Šie geolokatoriai fiksuoja saulės šiesą. Norint sužinoti paukščio maršrutą, kitais metais paukštį reikėjo pagauti dar kartą, nuimti geolokatorių ir jame sukauptus duomenis apdoroti specialia programine įranga, atlikti analizę. Geolokatorius yra 1 Eur cento monetos dydžio ir sveria apie 0,4 g.

Geolokatoriais pasipuošė 60 paukščių, net 30 % jų pavyko rasti po metų

Specialiais geolokatoriais Lietuvoje buvo sužymėti paukščiai iš pamaryje plytinčių Alkos polderio ir Kliošių kraštovaizdžio draustinio (Tyrų), o Baltarusijoje – iš Servečės pelkės. Iš viso mokslininkai šiuos prietaisus uždėjo 60 paukščių, o po metų jiems pavyko atgauti jų net 18 (30 %). Įvertinę, kad panašių paukščių mirtingumas žiemojant yra apie 40 %, mokslininkai tikėjosi atgauti daugiausia 12 geolokatorių (20 %). Anksčiau Baltarusijoje ir Ukrainoje atlikto geolokatorių tyrimo metu buvo sugauti 8 paukščiai iš 46 pažymėtų (tik 17 %). Taigi naujausio tyrimo rezultatas gerokai pranoko lūkesčius.

Geolokatorių tyrimą atliko Tarptautinės meldinės nendrinukės apsaugos grupė, veikianti organizacijoje „BirdLife International“. Lietuvoje geolokatorių tyrimą vokiečių mokslininkams padėjo įgyvendinti specialistai iš Baltijos aplinkos forumo, Ventės rago ornitologinės stoties, Žuvinto biosferos rezervato ir Kuršių nerijos nacionalinio parko.

Daugiau informacijos

www.meldine.lt

Baltijos aplinkos forumo komunikacijos specialistė
Rita Grinienė
Tel. nr. +37062237720
El. p. *rita.griniene@bef.lt*

Meldinės nendrinukės apsauga Lietuvoje ir Baltarusijoje rūpinasi specialistai, įgyvendinantys projektą „Meldinei nendrinukei tinkamų kertinių buveinių tinklo formavimas siekiant užtikrinti ilgalaikę jos apsaugą Lietuvoje“ (LIFE MagniDucatusAcrola) (Nr. LIFE15 NAT/LT/001024). Jį finansuoja Europos Sąjungos LIFE programa, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija ir projekto partneriai.

KUR PAUKŠČIAI ŽIŪRI IR KUR KĄ MATO

Dr. Mindaugas MITKUS,
Vyresnysis mokslo darbuotojas, MJJ fondo stipendininkas
Biomokslų institutas, Gyvybės mokslų centras, Vilniaus universitetas

Dažnai stebiu varninius paukščius miesto parkuose, paupiuose ar tiesiog ant šaligatvio. Ir labai dažnai man atrodo, jog ir jie mane stebi. Tačiau stebi kitaip negu balandžiai, žvirbliai ar varnėnai. Galiu eiti ir praeiti metro atstumu jų neišgąsdindamas. Galiu eiti, sustoti ir jie iš karto pakils. Tačiau galiu eiti, nesustoti, o tik pasukti galvą į juos, ir jeigu jie iš karto nepakils, tai sustings ir palydės mane žvilgsniu.

Skirtingų paukščių rūšių regos aštrumas skiriasi daugiau nei 30 kartų, tai sužinojome praeitame straipsnyje apie paukščių regą („Paukščiai“, 2019 m. Nr. 3). Išsiaiškinome, kodėl regos aštrumas priklauso nuo akies dydžio ir akies pikselių tankio. Taip pat sužinojome, kad akies pikselių tankis skirtingose tinklainės vietose, priešingai nei fotoaparato vaizdo nuskaitymo matricoje, yra nevienodas. Lygindami skirtingus paukščius kalbėjome apie maksimalų regos aštrumą, kuris, kaip ir žmogaus akyje, yra tik labai nedidelėje matymo lauko dalyje. Prieštaraujate? Sakote, kad viską matote vienodai ryškiai? Išbandykite labai paprastą testą.

Į vieną ranką paimkite pirmą pasitaikiusį daiktą (aš geriu arbatą iš puodelio su atlantinės audronašos (*Puffinus puffinus*) fotografija). Kitą ranką ištieskite prieš save iškėlę nykštį į viršų. Sukoncentruokite žvilgsnį į nykščio nagą ir nenukreipkite jo iki testo pabaigos. Kitą ranką, kurioje laikote pasirinktą daiktą, ištieskite į šoną ir kiek galite atgal. Laikykite tame pačiame aukštyje kaip ir į priekį ištiestą ranką. (Ar jūsų pasirinktas daiktas irgi puodelis? Atsargiai, jei arbata karšta!) Nenukreipkite žvilgsnio nuo nago ir lėtai artinkite kitą ranką link jo, kol abi rankos bus priekyje.

Jei žvilgsnio nenukreipėte, pastebėjote, jog iš pradžių, daiktui vos patekus į matymo lauką, neįmanoma pasakyti (pamatyti), koks tai daiktas (na, jūs žinote, bet jei testą padėtų atlikti draugas, būtų kitaip). Vėliau galime pradėti nuspėti formą, dar vėliau – atsiranda spalvos, aštresni kontūrai, pradeda matytis daugiau ant daikto esančių detalių, bet jos neišryškėja tol, kol daiktas nepriliečia aukštyn iškelto nykščio. Ir netgi dabar, jei vis dar kruopščiai koncentruojate žvilgsnį į nagą, ant daikto esantys ornamentai ar tekstas matosi nelabai ryškiai. Taip! Jūsų aštriausios regos zona yra tik šiek tiek didesnė nei nykščio nagas per ištiestos rankos atstumą. Ši zona yra jūsų viso matymo lauko centre. Tą patį matote abiem akimis. Atrodo, kas čia stebėtino? Na, daugelio žinduolių, taip pat ir paukščių, pasaulyje situacija yra kitokia.

Matymo laukas

Akies optinė sistema daro įtaką ne tik formuojamo vaizdo kokybei, dydžiui ir šviesumui, bet nulemia ir akies matymo lauko plotį (bei aukštį), t. y. kiek išorinio pasaulio yra fokusuojama ant akies dugne esančios tinklainės – vaizdo analizės sistemos, kurioje esantys fotoreceptoriai „sugauna“ šviesą. Turbūt net ir ne fotografams teko girdėti apie tele- ar plačiakampį objektyvus, su kuriais padarytos fotografijos yra labai skirtingos. Taip ir skirtingos akys nulemia, kokią dalį aplinkinio pasaulio gyvūnas gali stebėti vienu metu. Tačiau reikia nepamiršti, kad tiek paukščių, tiek žmogaus kiekviena akis žiūri į šiek tiek skirtingą išorinį pasaulį tuo pačiu metu. Visas gyvūno matymo laukas priklauso ne tik nuo akies optinės sistemos, bet ir nuo to, kokia yra akių padėtis galvoje.

Žmogus, žmogbeždžionės ir beždžionės skiriasi nuo daugumos stuburinių gyvūnų tuo, kad jų akių regos ašys yra lygiagrečios (žiūrint į tolį). Dėl to didžioji dalis vienos akies matymo lauko (monokuliarinio lauko) sutampa su kitos akies matymo lauku. Kitaip tariant, daugumą to, ką mato viena akis, mato ir kita (binokuliarinis matymo laukas). Žmogaus vienos akies matymo lauko plotis horizontalioje plokštumoje yra 160°, bet kadangi akys yra nukreiptos į priekį, visas matymo laukas yra tik 200°. Tačiau net 120° yra stebima abiem akimis (1 pav.).

Visiems gerai pažįstamo baltojo gandro (*Ciconia ciconia*) monokuliarinis matymo lauko plotis taip pat yra apie 160°. Bet dėl kitokios akių padėties galvoje visas matymo lauko plotis yra didesnis – 288°, tačiau tik 28° yra stebimi abiem akimis (1 pav.). Taigi akivaizdu, kad vienu metu baltasis gandras mato daug daugiau nei žmogus.

Yra paukščių, kurie mato dar daugiau nei baltasis gandras. Kai kurių ančių, tilvikų ar papūgų viso matymo

lauko plotis yra 360°. Kitaip sakant, jie mato visą panoraminį vaizdą. Didžiosios anties (*Anas platyrhynchos*), slankos (*Scolopax rusticola*) ar senegalinės ilgasparnės papūgos (*Poicephalus senegalus*) monokuliarinis matymo laukas yra apie 180°, o akys išsidėsčiusios galvos šonuose, todėl šie paukščiai gali stebėti viską ne tik aplink save, bet ir virš savęs.

Tačiau ne visų ančių, tilvikų ar papūgų matymo laukas yra vienodas. Pavyzdžiui, nors šaukštasnapės antys (*Spatula clypeata*) ar raudonausės anties (*Malacorhynchus membranaceus*) matymo laukas panašus kaip ir didžiosios anties, eurazinė cyplė (*Mereca penelope*) nepasižymi 360° panoramine rega. Eurazinė cyplė turi 10° pločio aklają zoną už galvos (kalbėdami apie žmones sakytume už nugaros), o melsvosios anties (*Hymenolaimus malacorhynchos*) akloji zona yra net 48° pločio. Tačiau cyplė gali matyti virš savęs, o melsvosios anties akloji zona yra ir virš galvos.

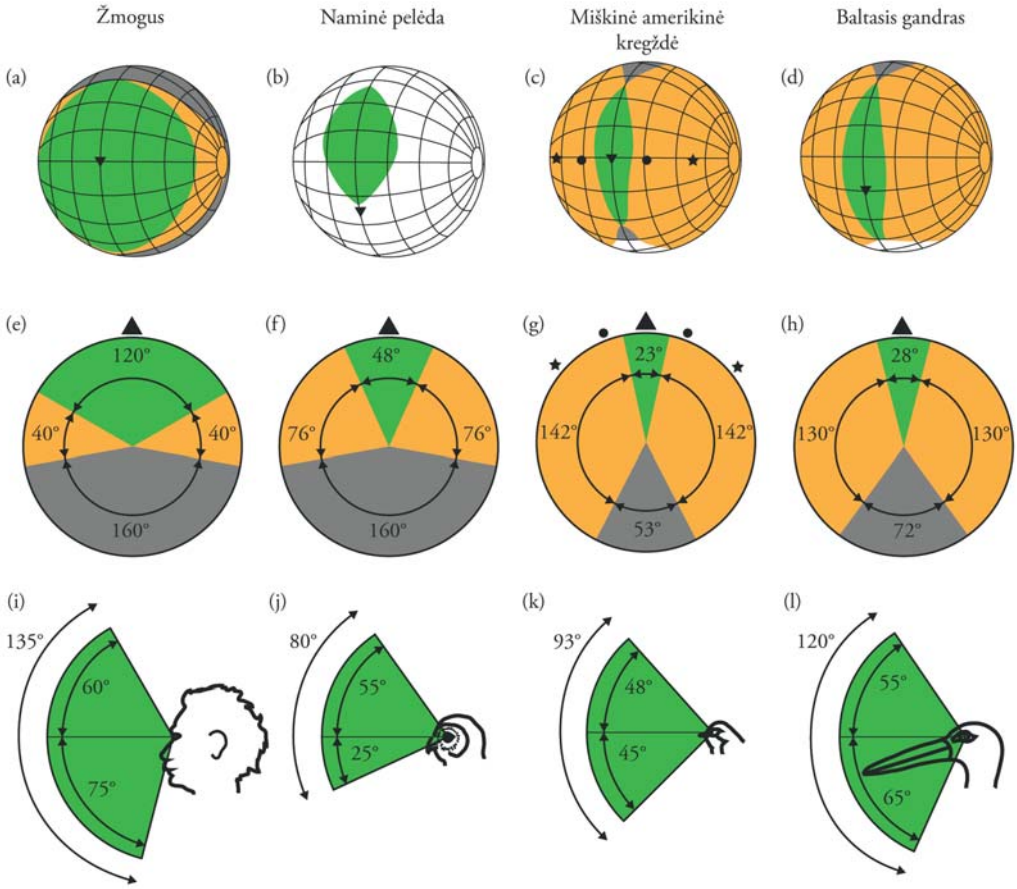

1 pav. *Žmogaus, naminės pelėdos (Strix aluco), miškinės amerikinės kregždės (Tachycineta bicolor) ir baltojo gandro (Ciconia ciconia) matymo lauko struktūra. (a) – Įsivaizduokite, kad jūsų galva yra šio gaublio centre ir jūs žiūrite tiesiai į priekį (juodas trikampis žymi jūsų nosies padėtį). Erdvės dalis aplink jus, kurią matote abiem akimis (binokuliarinis matymas), pažymėta žalia spalva. Erdvės dalis, kurią matote tik kaire arba tik dešine akimi, – oranžine spalva, o pilka spalva žymi sritis virš, už ir į šonus nuo jūsų, kurių nematote žiūrėdami į priekį. Kituose paveiksluose spalvos žymi tas pačias sritis (balta spalva – trūksta duomenų), o juodas trikampis nurodo paukščių snapo padėtį. (c) ir (g) – juodos žvaigždutės nurodo kryptis, kuriomis kregždė pasižymi aštriausiu regėjimu, o juodi apskritimai – antrines aštrios regos kryptis. Atkreipkite dėmesį, kad žmogaus abiejų akių aštriausios regos zonos sutampa, todėl žmogus turi tik vieną, o ne keturias aštriausios regos kryptis. Žiūrint į priekį ji sutampa su nosies kryptimi. Kur nukreiptos pelėdos ir gandro aštriausios regos zonos, neištirta. (e)–(h) – matymo lauko plotis horizontalioje plokštumoje. (i)–(l) – binokuliarinio matymo lauko plotis (aukštis) vertikalioje plokštumoje. [© Mindaugas Mitkus; parengta pagal Martin 1984, Martin 2011, Tyrrell and Fernández-Juricic 2017]*

Įvairovė egzistuoja ir tarp tilvikų. Kitaip negu slanka, dirvinis sėjikas (*Pluvialis apricaria*) ar islandinis bėgikas (*Calidris canutus*) negali žiūrėti visur aplink ir virš savęs. Jų matymo lauko konfigūracija ir aklosios zonos dydis skiriasi ir nuo slankos, ir tarpusavyje. Taigi net labai gimininguų paukščių rūšių matymo lauko plotis gali skirtis.

Absoliučios daugumos paukščių matymo laukas yra didesnis nei žmogaus. Tik pelėdų, tiksliau, naminės pelėdos (*Strix aluco*), kuri yra vienintelė šiuo aspektu tirta pelėdų rūšis, matymo lauko plotis yra toks pats kaip žmogaus – 200° (1 pav.). Tačiau reikia pastebėti, kad naminės pelėdos binokuliarinio matymo lauko plotis yra tik 48°, o žmogaus, kaip jau minėta, net 120°. Iš dalies, taip yra todėl, kad naminės pelėdos akys, priešingai, nei yra manoma, nežiūri visiškai į priekį, jos yra nukreiptos šiek tiek į šonus (apie 28°). Primatai pasižymi pačiu didžiausiu binokuliariniu matymo lauku iš visų stuburinių gyvūnų, o tarp paukščių tai nėra pelėdos, kaip kad buvo manoma ilgą laiką. Tyrimai rodo, kad žvirblinių būrio atstovų, o ypač varninių, binokuliarinis matymo laukas yra gerokai platesnis negu kitų paukščių. Kranklio (*Corvus corax*), kuosos (*Corvus monedula*) ir kovo (*Corvus frugilegus*) jis yra panašus kaip ir naminės pelėdos (atitinkamai 43°, 46° ir 47°). Tačiau dabartinis rekordas priklauso Naujosios Kaledonijos varnoms (*Corvus moneduloides*), kurių binokuliarinis matymo laukas yra 62° pločio.

Kyla natūralus klausimas, kodėl skirtingų paukščių rūšys pasižymi skirtinga matymo lauko konfigūracija ? Kodėl vieni pasižymi panoramine rega aplink save ar net virš savęs, kiti siaura, o dar kiti plačiu binokuliariniu matymo lauku ar didele akląja zona?

Remiantis dabartine mokslininkų nuomone ir tyrimų su daugiau nei 80 rūšių iš 20 paukščių būrių rezultatais, pagrindinės skirtumų ir panašumų priežastys slypi mitybinėje elgsenoje. Tie paukščiai, kurie nėra plėšrūnai, o aukomis dažniausiai tampa patys, turi platų matymo lauką. Tai padeda geriau stebėti aplinką ir laiku pastebėti besiartinančius pavojus. O pasižymint visa panoramine rega galima išlikti visiškai nejudriam, bet stebėti viską aplinkui. Tie paukščiai, kuriems svarbu preciziškai kontroliuoti snapo poziciją maitinantis ar maitinant jauniklius mažais maisto gabalėliais, turi platesnį binokuliarinį matymo lauką, tačiau atitinkamai ir didesnę akląją zoną už ir virš galvos.

Aštriausios regos zona

Paukščių aštriausios regos zona, kaip žmogaus ir daugumos kitų stuburinių gyvūnų, užima tik nedidelę matymo lauko dalį (tuo įsitikinote atlikdami testą). Taip yra todėl, kad didžiausias akies pikselių tankis yra tik nedidelėje tinklainės srityje. Daugumos paukščių akyse ši sritis yra centrinėje tinklainės dalyje. Tolstant nuo centro akies pikselių tankis, tad ir regos aštrumas, koncentriškai mažėja (2 pav.) ir gali skirtis net iki kelių dešimčių kartų tarp centro bei periferijos.

Pelėdų akyse didžiausias pikselių tankis yra smilkininėje tinklainės dalyje. Tolstant nuo šios srities pikselių tankis mažėja netolygiai. Centrinėje tinklainės dalyje yra pailga sritis su didesniu pikselių tankiu negu periferijoje. Panaši pailga sritis egzistuoja ir pingvinų, ančių bei dau-

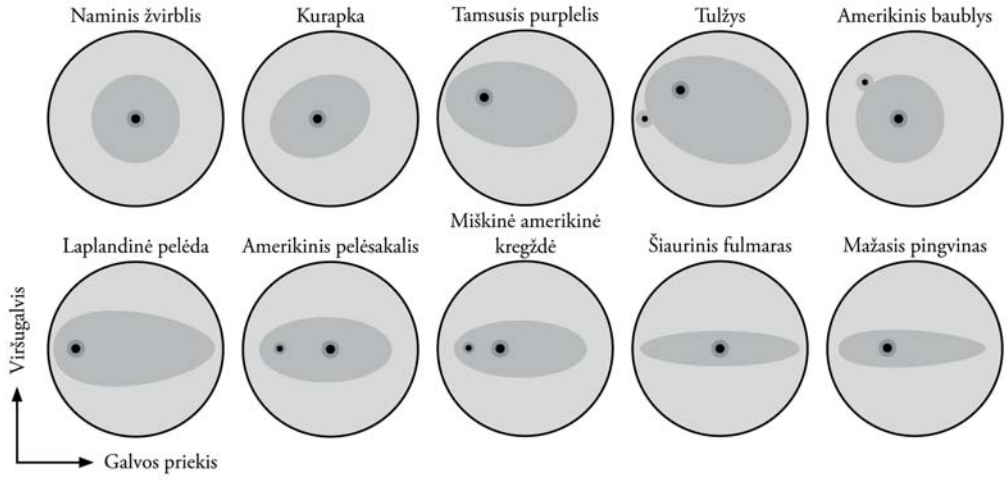

2 pav. *Akies pikselių tankio įvairovė paukščių tinklainėje (dešinės akies pavyzdys). Juodos sritys žymi vietas, kuriose akies pikselių tankis didžiausias. Šviesiausios pilkos sritys – kuriose tankis mažiausias. Kiti pilkos spalvos atspalviai žymi vidutinio tankumo sritis. [© Mindaugas Mitkus; duomenys iš įvairių šaltinių]*

gumos kitų vandens paukščių tinklainėje. Tačiau kitaip nei pelėdų, jų aštriausios regos zona yra centrinėje akies dalyje (2 pav.).

Nemažai paukščių turi dvi aštrios regos zonas vienoje akyje. Tačiau pikselių tankis antrojoje srityje yra mažesnis. Antroji sritis yra smilkininėje tinklainės dalyje, o jos pozicija gana smarkiai varijuoja tarp skirtingų rūšių. Kadangi paukščių akys yra galvos šonuose, smilkininė tinklainės dalis žiūri beveik į priekį (1c, g; 3 pav.).

Tai kur vis dėlto paukščiai žiūri?

Didžioji dauguma paukščių dėl plataus matymo lauko vienu metu gali stebėti daug didesnę išorinio pasaulio dalį negu žmogus, kurio akys nukreiptos į priekį. Paukščių matymo lauko dydis ir konfigūracija varijuoja tarp skirtingų grupių ir netgi tarp labai giminingų rūšių, atsižvelgiant į jų mitybinę elgseną ir poreikį tiksliai kontroliuoti snapo padėtį. Tačiau ne visa aplinka ir objektai, patenkantys į matymo lauką, yra matomi vienodai aštriai, kadangi regos aštrumas tarp skirtingų matymo lauko zonų gali skirtis net iki kelių dešimčių kartų.

Aštriausios regos zonos užima tik nedidelę viso matymo lauko dalį. Skirtingai nei žmogus (turintis vieną), paukščiai turi dvi ar net keturias aštrios regos zonas, kurių padėtis matymo lauke skiriasi tarp skirtingų rūšių. Kadangi daugumos paukščių aštrios regos zonos yra akies centre, o akys nėra galvos priekyje, dvi aštriausios regos zonos žiūri ne į priekį, ten, kur nukreiptas snapas, bet į šonus. Vadinasi, tokie paukščiai skrisdami, bėgdami ar plaukiodami pasikliauja ne aukščiausios raiškos vaizdu, kurį gali sukurti jų akys, o gerokai prastesne periferinio matymo lauko rega. Turbūt daug kam teko pastebėti, kaip antys, vištos ar balandžiai, žiūrėdami į jus, atsuka vieną akį. Jie taip elgiasi tam, kad žiūrėtų į jus su aštriausios regos zona.

Paukščiai, gaudantys judantį grobį (dieniniai plėšrieji paukščiai, musinukės, kregždės, baubliai, žuvėdros, tulžiai ir kt.), turi antrą porą aštrios regos zonų smilkininėje akies dalyje, kuri žiūri beveik į priekį (1c, g; 3 pav.). Nors ši regos zona nėra tokia aštri kaip ta, kuri žiūri į šonus, jos visiškai pakanka tiksliai snapo ar kojų koordinacijai siekiant sučiupti grobį iš nedidelio atstumo. Jeigu teko būti netoli dieninių plėšriųjų paukščių, turbūt pastebėjote, kad jie dažnai žiūri į jus atsukę snapą jūsų kryptimi. Tačiau jei juos kas nors labai sudomina, pasuka galvą į šoną ir stebi jus su centrine tinklainės dalimi – aštriausios regos zona.

O kodėl paukščiai sukioja galvą, o ne akis? Todėl, kad dauguma jų turi labai mažą akių judesių amplitudę ir to nepakanka, kad nukreiptų žvilgsnį nuo šonų į priekį. Mažiausiais akių judesiais pasižymi virgininis didysis

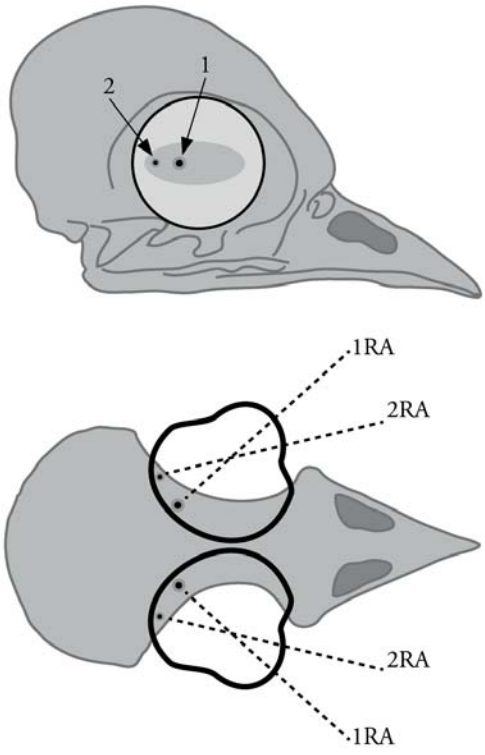

3 pav. *Miškinės amerikinės kregždės (Tachycineta bicolor) aštriausių regos zonų kryptys horizontalioje plokštumoje. Dėl akių padėties galvoje tinklainės sritys su didžiausiu akies pikselių tankiu (1) yra nukreiptos į šonus (pirminės regos ašys – 1RA). Tinklainės sritys, esančios smilkininėje akies dalyje (2), yra nukreiptos į priekį (antrinės regos ašys – 2RA), tačiau jos vis tiek nežiūri į tą patį tašką tiesiai prieš paukščio snapą. Nors ir sunku įsivaizduoti, bet yra daug paukščių rūšių, kurios turi keturias aštrios regos zonas, žiūrinčias skirtingomis kryptimis. [© Mindaugas Mitkus; parengta pagal Tyrrell and Fernández-Juricic 2017]*

apuokas (*Bubo virginianus*) – tik 1,5°. Pelėdinių paukščių akys tokios didelės, kad netelpa į akiduobes, tad akies raumenys ne judina akis, o prilaiko, kad jos neiškristų. Didžiausiais akių judesiais pasižymi žvirbliniai paukščiai, o tarp jų – jau minėta Naujosios Kaledonijos varna (iki 38–39°). Kiti varniniai paukščiai joms mažai tenusileidžia.

Tad gal kitą kartą, sutikus varnas ant šaligatvio, jos ne tik lydės mane žvilgsniu, bet ir slapčiomis, nejudindamos galvos, seks mano žvilgsnį? Elgsenos tyrimais mokslininkai įrodė, kad kovai ir krankliai gali sekti ne tik savo gentainių, bet ir žmogaus žvilgsnį. Tačiau ar varnos, kartu su jumis žiūrėdamos į mėlyną dangų, mato jį mėlyną? Apie paukščių spalvinę regą skaitykite kitame šio ciklo straipsnyje.

Talka gelbėjant melsvąjį melitą Reiskių tyre. Marija Jankauskienė – kairėje
© Marijos Jankauskienės asmeninis archyvas

Pokalbis su MARIJA JANKAUSKIENE

Žurnalo „Paukščiai“ redakcija kalbina ornitologę, Žemaitijos nacionalinio parko Gamtos ir kultūros paveldo skyriaus ekologę Mariją Jankauskienę.

Trumpa pašnekovės dosjė

Gimiau ir augau Skuodo r., Klauseikių k., prie šaltiniuoto Guntino upelio, darbščių žemdirbių šeimoje. Iš penkių vaikų buvau jauniausia. Sukakus ketveriems, šį pasaulį paliko mama, tad ją man primena tik jos sodinti medžiai: raudonlapis bukas, kvapnios rožės, sausmedžiai. Į pradinę mokyklą dar teko joti su arkliu – užkeldavo mudu su broliu ir per klampų purvą, rasotą žolę ar purų sniegą nunešdavo bebalniai arkliai iki mokyklos, ten nušliuoždavome ir žirgai vieni grįždavo namo. Per pertraukas bėgdavome į kiemą, žaisdavome po senomis samanotomis eglėmis, šliūkštinėdavome ant balų. Kaip šiandien prisimenu mokytojos organizuojamus žygius prie Latvijos–Lietuvos siena tekančios Apšės upės, žvejybą joje, negyvus „minogus“ – upines neges, skaniausią pasaulyje laukinių rūgštynių sriubą.

Pradinė Klauseikiuose, vėliau aštuonmetė Aleksandrijoje ir vidurinė Skuode. Skubėjimas į namus, kuriuose laukė daugybė ūkiškų darbų: daržai, melžiamos karvės, vištos, uogų skynimas, virimas, valgio gaminimas. Tėvelis jau buvo pensininkas, visi į gyvenimą kabinomės savo pastangomis, visi siekėme aukštojo mokslo. Dirbau Žemės ūkio skyriaus valstybinėje sėklų inspekcijoje laborante ir mokiausi Vilniaus universitete, Gamtos mokslų fakultete, įgijau biologo, biologijos-chemijos dėstytojo specialybę. 1977 m. įsidarbinau Mosėdyje įkurtoje, vėliau į Platelius iškeltoje Žemaitijos gamtos tyrimo laboratorijoje, kuriai vadovavau iki 1993 m. Šią laboratoriją perorganizavus į Žemaitijos integruoto monitoringo stotį dar trejus metus jai vadovavau, o sumažinus etatus iki vieno žmogaus įsidarbinau ką tik įsteigtoje Salantų regioninio parko direkcijoje ekologe. 2000 m. pradėjau dirbti Žemaitijos nacionalinio parko direkcijos Gamtos skyriaus vedėja. Šiuo metu dirbu tos pačios direkcijos Gamtos ir kultūros paveldo skyriaus ekologe. Užauginau tris dukras, dvi iš jų baigė VU Gamtos mokslų fakultetą, jauniausioji to paties universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutą. Visos gyvena Lietuvoje, laimingai sukūrė šeimas, padovanojo man penkis anūkus.

Svarbiausios publikacijos ornitologine tematika:

„Jerubė – paslaptinga miškų paukštė“, „Didžiosios kuolingos Žemaitijoje“, „Skuodo rajono vandens, pelkių ir pievų paukščiai“, „Mosėdžio tvenkinys – vandens paukščių draustinis“ ir kt.

– Kas paskatino tapti gamtininke ir kada sužavėjo būtent paukščiai?

Augome supami natūralios gamtos, mažų miškelių, pakalnėje tekančio šaltiniuoto Guntino upelio, pavasariais į didžiulius plotus išsiliejančio Paklanalio ir netoliese telkšančių skurdžių durpingų Prapultų. Prie namų buvo apie 40 obelų sodas, daug didelių liepų, ąžuolų. Viskas buvo savaime suprantama ir pažįstama: sukirstų baltalksnių krūvose čiauškėdavo žvirbliai, prie pabirų ar netikėtai atsiradusios arklių mėšlo krūvelės susirinkdavo geltonosios startos, o kregždžių, blezdingų ir kitų sodybos paukščių būriai vieningai drausmindavo bandantį aukščiau pasilypėti katiną. Tėvelis per žiemą meistarnėje paruošdavo inkiliukų paukščiams, užkaldavo stogelį ant kiauravidurės obels šakos, lentynėlę „bitleselėms“ – pilkosioms musinukėms – pastogėje prikaldavo. Prieš pradedant šienauti pievas jas apvaikščiodavo stebėdamas, kokie paukščiai kur tupia, sekdavo, į kurią vietą, ir eidavo žiūrėti, kur yra to paukštelio lizdas. Uždurdavo šaką ir su dalgiu apeidavo tą plotelį palikdamas nemažą gabalą nešienautos pievos. Su pora metų vyresniu broliu Stasiu ganydami kolūkio veršius (taip uždarbiaudavome), Prapultuose rasdavome pempių ir dar kažkokių tilvikų jauniklius. Tėvai buvo mokę, kad negalima liesti jauniklių, kvėptelti į atrastą lizdą. Bet neiškęsdavome, sudėję į nedidelę seklią balą kelis pempiukus, stebėdavome, kuris iš jų greičiau persiirs į kitą krantą. Mus atakuodavo būriai pempių, rypaudavo perkūno oželiai, klykiai – riestasnapės kuolingos, kiti tilvikai. Žinojome, kaip atrodo pempių, vieversių, laukinių ančių lizdai, kur peri geltonosios kielės, kokiame viksvų kupste užslėptas perkūno oželio lizdas. Stebėdavome, kaip šakotose obelyse lizdus krauna kikiliai, dagiliai, balandžiai keršuliai. Tėvelio gražiai formuojamose tujose lizdus sukdavo čivyliai, žaliukės, kiti giesmininkai, visų jų vardų nežinojome, bet pagal išvaizdą ir giesmes puikiai pažinome tuos, kurie pranašauja lietų, – volungę, kikilį, baltąjį gandrą, blezdingas. Darydami ir keldami į trešnes bei vyšnias „čiučelas“, ganydami špokus puikiai pažinome geltonas kaip trešnės volunges, atklystančius pavienius strazdus, juodagalves sniegenas. Rudenį, laukuose kapstydami išvežtą mėšlą, stebėdavome būrius į dirvas nutūpusių pempių, sėjikų, kurie buvo nebaikštūs. Žiemą pabirų palesti rinkdavosi kurapkos, ant daržinės balkio per speigus tupėdavo pašiurpusi pelėda. O vos lopiniais nutirpus sniegui, virš dirvų sučirendavo cyruliai, suklykdavo pempės, kiti tilvikai. Velėnduobėse, kur su krežiais gaudydavome karosus, „vaikščiodavo“ juodos ir margos vandeninės vištelės. Grybaudami aplinkiniuose miškuose matydavome juodųjų gandrų, kartais – vanagų. Taigi paukščiai buvo neatsiejama mūsų gyvenimo dalis. Kai vidurinėje su broliu išsikalbėjome, kur norėtume mokytis, kuo būti, paaiškėjo, kad abiejų norai sutampa, – norėjome būti miškininkai. Brolis mane perkalbėjo, kad tai nelabai moteriška profesija, patarė stoti į biologiją. Taip ir sutarėme, be to, biologiją galėjau studijuoti dirbdama, nes leisti į mokslus nebuvo kam, o Vilnius juk labai toli.

Nuo vaikystės įpratusi su broliais karstytis po medžius, be baimės lipdavau žiūrėti, kas kokiame lizde peri, kiek kiaušinių yra. Viskas domino, visko mokiausi savarankiškai, labai daug ko išmokau būdama šalia gamtininko, gydytojo, akmenų muziejaus įkūrėjo Vaclovo Into. Su juo ir ligoninės ūkvedžiu Antanu Doniela bei kitais pagalbininkais žiemomis rūpindavomės daugybe pasiliekančių žiemoti ančių, važiuodavome su tinklais gaudyti neišskridusių gulbių, jas parsigabenę paleisdavome į Bartuvos upės atkarpą prie malūno. Gamindavome dirbtines lizdavietes iš nendrių antims, jas pritvirtindavome Mosėdžio dviejų tvenkinių salose, medinius plaustus inkaruodavome, velėnomis apdėdavome, gulbė nebylė su

Su dukra Laura Sakartvele
© Marijos Jankauskienės asmeninis archyvas

Tamsusis tilvikas © Marijos Jankauskienės asmeninis archyvas

Juodagalvė sniegena © Marijos Jankauskienės asmeninis archyvas

juodąja net lizdą ant vieno buvo susikrovusios. O kiek sužeistų paukščių Mosėdin atveždavo – gydytojas kaulažolių pridėdavo, su pora nulygintų gluosnio šakų iš abiejų pusių sutvirtindavo, subintuodavo ir apatiniame buvusios ligoninės aukšte apgyvendindavo. O aš antrame gyvenau, teko sužeistuosius lesinti, vandenį keisti, globoti. O kiek rūšių dekoratyvinių fazanų turėjo, ančių visokiausių, mandarininių, karolininių povų. Visiems nameliai, maistas visavertis, vanduo švarus. Mosėdyje tiek ančių žiemodavo, perėdavo, kad teko net kelio ženklą „Atsargiai – antys!“ išsirūpinti. Net į Askaniją Novą mane vežėsi paukščių pažiūrėti, kiaušinių parsigabenti. Dirbtinius lizdus iš šakų pietiniams purpleliams darėme, suopiams, mažiesiems apuokams vielinius, net lizdą juodajam gandrui prie kanalo įkėlėme. Kai rasdavome kokį negyvą paukštį, norėjosi iškamšą turėti, todėl važiavau į Kauno zoologijos muziejų mokytis jas daryti. Nelengvas tai darbas, šiek tiek pramokau, medžiagų turėjau, net plastikinių akių. Bet pradėjo vežti kolūkio pirmininkai, partijos sekretoriai tai teterviną nušautą, tai paukštvanagį, nendrinę lingę. Nepriėmiau, paauklėjau, kad tai nusikaltimas, ir niekada daugiau iškamšų nebedariau. Mokydamasi kursinį darbą, o vėliau ir diplominį darbą rašiau tema „Skuodo rajono vandens, pelkių ir pievų paukščiai“. Labai atsakingai į mano mokslą žiūrėjo diplominio darbo vadovas dėstytojas Antanas Levickas. Vokišką paukščių vadovą padovanojo, iki šiol saugau ir juo naudojuosi. Visą savo laisvą laiką skyriau paukščiams pažinti. Prisimenu, keturiuose Navidansko parko tvenkiniuose pusdienį braidžiojau be jokios apsaugos tarp vandens augalų, kad iš arti pamatyčiau laukio, nendrinės vištelės, didžiosios krakšlės ir kitų vandens paukščių lizdus. Išlipusi į krantą pamačiau, kad esu išberta, pradėjo krėsti drebulys, vos su dviračiu parsigavau iki namų.

– Ar iš karto po studijų pasirinkote gamtininkės kelią?

– Kadangi mokiausi neakivaizdiniu būdu, nuo trečio kurso reikėjo pasirinkti dirbą pagal būsimą specialybę. Sužinojusi, kad Mosėdyje steigiama Žemaitijos gamtos tyrimo laboratorija, nuvykau. Pasikalbėjęs su manimi gydytojas Vaclovas Intas paprašė padėti palesinti paukščius, padauginti auginiais į dėžutes dekoratyvinius augalus. Tai nebuvo sudėtinga, išbandymą išlaikiau ir lydima V. Into vykau į Vilnių, tuometinį Valstybinį gamtos apsaugos komitetą, kuriam vadovavo puikus žmogus K. Giniūnas. Buvau priimta moksline bendradarbe į naujai įkurtą Žemaitijos gamtos tyrimo laboratoriją. Šios laboratorijos tikslas buvo padėti įkurti Respublikinį unikalių akmenų muziejų, rūpintis Izidoriaus Navidansko parku, Platelių landšaftiniu draustiniu ir kitais jau esamais draustiniais, gamtos paminklais, retomis rūšimis bei tyrinėti ir siūlyti steigti naujų Skuodo, Kretingos, Plungės ir Telšių rajonuose. Iki 1986 m. pavyko įsteigti Laumių botaninį-zoologinį, Marginiškių bei Sudėnų botaninius zoologinius draustinius, Aukštojo tyro telmologinį draustinį, daug gamtos paminklų, bent 8 rajoninės reikšmės draustinius. Didžiausiu savo indėliu į gamtosaugą laikau Aukštojo tyro telmologinio draustinio įsteigimą, nes jame buvo numatyta eksploatuoti durpes, tam reikalui jau buvo išleista apie 50 000 rublių. Padedant Vaclovui Intui, doc. J. Stašaičiui, rašėme straipsnius, kreipėmės į Gamtos apsaugos komiteto pirmininką

K. Giniūną, Ministrų tarybą. Metams atidėjo durpyno eksploataciją, sudarė mokslininkų tyrėjų grupę. Mokslininkai atidžiai ištyrė visą Pauškių-Mižuikių pelkinį kompleksą, pateikė išvadą, kad tai viena gyvybingiausių ir unikaliausių aukštapelkių Vakarų Lietuvoje, pasiūlė įsteigti čia landšaftinį draustinį. Labai daug prie šio draustinio įteisinimo prisidėjo mokslininkai prof. Č. Kudaba, prof. J. Stašaitis, prof. R. Kazlauskas, durpių fondu besirūpinąs didis gamtininkas K. Žala.

– Kaip atsidūrėte Žemaitijos nacionaliniame parke, kokia buvo pradžia ir pirmieji iššūkiai?

– Kai Žemaitijos monitoringo stotyje turėjo likti tik vienas technologijas išmanantis, su prietaisais sugebantis dirbti žmogus, pasiūliau šį etatą užimti kartu dirbusiam biologui G. Margiui. Tuo metu jau žinojau, kad būsiu priimta dirbti į Salantų regioninį parką, nes ten man jau daug kas buvo žinoma, ištyrinėta dirbant Žemaitijos gamtos tyrimo laboratorijoje. Be to, prisidėjau prie Žemaitijos nacionalinio parko planavimo schemos kūrimo 1997 m., atlikau gamtinius tyrimus steigiamame Varnių regioniniame parke. Taigi darbas saugomose teritorijose man nebuvo naujiena, pasijutau įsėdusi į savo vežėčias.

– Ar galėtumėte išskirti šios unikalios saugomos teritorijos mėgstamiausią ar Jums svarbiausią kampelį? Galbūt yra vietų, su kuriomis jaučiate ypatingą ryšį?

– Buvau sužavėta paslaptingu dubumoje telkšančiu Piktežeriu, kai dar nedirbdama ŽNP planavau ir aprašinėjau Šeirės pažintinį taką. Tada jis buvo žmogaus beveik nepaliestas, natūralus ir sunkiai prieinamas. Įtraukus į lankytinus objektus, dabar jis visų lankomas, ta vieta, kurioje įrengta apžvalgos aikštelė, numindyta iki pat ežeriuko. Nebeliko paslaptingumo, nebetraukia. Skubėdavau į Liepijų mišką, įdomų lapuotyną su skroblais. Įkūrus šiame miške pažintinę trasą, neliko noro ten keliauti, nes mėgstu vaikščioti, net grybauti viena, netrikdoma kitų, gamtoje išjungiu telefono garsą.

Perskaičiusi Kretingos kraštotyros muziejaus įkūrėjo J. Mickevičiaus knygą „Tėvų ir protėvių takais (sud. D. Mukienė), tarsi kitomis akimis pamačiau Mikytų kraštovaizdžio draustinį – upeliai, upeliukai, šienaujamos lankos, žvyringi kalnai, kalneliai, prie jų prisiglaudę vienkiemiai, susiglaudę ir persipynę Mačiūkių, Jockių, Dvarviečių, Mikytų kaimai, alkakalnis, piliakalniai, kapinaitės. Daug čia teko lankytis, vaikščioti pagal vadinamąjį norvegų projektą atkuriant užleistas pievas valstybinių miškų žemėje. Juo dažniau lankaisi, juo labiau norisi sugrįžti, nes kiekvieną kartą randi ką nors naujo, nežinomo. Natūralūs gamtiniai procesai vyksta Rukundžių, Plokštinės rezervatuose, todėl apsilankyti juose – didelė šventė.

Naminė pelėda © Marijos Jankauskienės asmeninis archyvas

Geltonoji kielė © Marijos Jankauskienės asmeninis archyvas

– Kaip vertintumėte gamtinės parko būklės kaitą nuo įsteigimo iki šių dienų?

– Yra džiugių dalykų – žmonės keliauja, domisi, mažiau šiukšlina. Sutvarkyta pažintinė infrastruktūra, įrengti dviračių, pėsčiųjų takai, apžvalgos bokštai, veikia informacinis centras, keli muziejai. Nuo 1996 m. gyvuoja Plokštinės ir Rukundžių gamtiniai rezervatai, Plokštinės rezervate veikia integruoto monitoringo stotis, atliekami įvairūs tyrimai, stebėjimai. Rekonstravus Platelių patvenktinio ežero hidroįrenginį, nebereguliuojamas vandens lygis, ežeras tapo natūralesnis. Įgyvendinta daug

projektų, atkurtos ir šienaujamos Siberijos, Gaudupio, Velėnijos pelkės, vertingiausios pievos. Kraštovaizdis pas mus labai mozaikiškas, bet ir čia jaučiasi aktyvėjantis sukultūrinimas – miškuose daug sodintų kultūrinių medynų, ūkininkaujama su didele technika, natūralių pievų beveik nelikę, jos persėjamos, paverčiamos javų laukais, kurie purškiami, tręšiami.

– Ar Jūsų akimis Lietuvoje pakanka dėmesio gamtos apsaugai ir ar kinta žmonių požiūris į mus supančią aplinką?

– Užmojai, pasisakymai, pažadai, didžiuliai projektai atkuriant pelkes, upių natūralumą, siekiant išsaugoti nykstančias rūšis teikia vilties, žmonių sąmoningumas irgi auga. Bet realybėje vis dėlto pirmenybė teikiama ekonomikai stiprinti, pinigams uždirbti, greitai ir kiek galima pigiau įgyvendinti plėtros tikslus. Kai ta pati ministerija derina naujų statybų, pramoninių objektų plėtrą ir kartu saugo aplinką, dažniau laimi plėtra. Keistai atrodo, kai visuomenė nuo valstybės sumanymų turi ginti unikaliausias, jautriausias gamtines teritorijas, miesto parkus, turi skirti savo laisvalaikį, burtis, piketuoti. Skaudžiausia, kai ginantieji savo gyvenamąją aplinką, gamtą pavadinami priešais, trukdančiais šalies vystymuisi. Palyginimui iš savo patirties galiu pateikti pavyzdį, kai sovietmečiu užteko mano, dar jaunos specialistės, argumentuoto rašto, dar poros vietos valdžios atstovų pritarimo parašų ir atsirasdavo naujas draustinis, pvz., Margininkų botaninis-zoologinis, užimantis per 1000 ha plotą.

– Jei nutiktų taip, kad jau rytoj vietoj Žemaitijos nacionalinio parko paukščių juos tektų stebėti ir tyrinėti kitoje saugomoje teritorijoje – ką pasirinktumėte?

– Rinktis man jau nebėra kada, džiaugiuosi kiekviena diena, kiekvienu išėjimu į gamtą. Žaviuosi jos didybe ir nepažinumu! Visada laukiu išvykų į mūsų parkui priskirtas kitas saugomas teritorijas, Plinkšių, Reiskių bei Aukštojo tyro, Varduvos. Buožėnų, Germanto ir kitus draustinius, buveinių apsaugai svarbią teritoriją „Rietavo miškai“, kurioje dar reikia daug ką išvaikščioti, patyrinėti. Tik didžiuosiuose Žemaitijos tyruose dar gali išgirsti pavienių tetervinų burbuliavimą, gailius dirvinių sėjikų rypavimus, pasidžiaugti pamačius geltonąją kielę ar balinę pelėdą. Žinoma, dar norisi pamatyti tai, ko nemačiau, nepažinau, reikia tik sveikatos, laiko ir noro – atradimai visada šalia mūsų.

– Koks svarbiausias ar įsimintiniausias Jūsų ornitologinis atradimas, galbūt stebėjimas?

– Tai buvo nepakartojamas gervių šokis Aukštajame (Pauškių) tyre maždaug 1984 m. Jau buvau užvirusi košę dėl šios aukštapelkės gelbėjimo nuo durpių kasimo. Vals-

Išgydyta ir į laisvę paleista naminė pelėda © Marijos Jankauskienės asmeninis archyvas

tybinio gamtos apsaugos komiteto iniciatyva Plungėje buvo sukviestas daugiau nei 20-ies žmonių iš atsakingų institucijų pasitarimas. Susirinko rimti kostiumuoti vyrai. Įrodinėjo, kad šios aukštapelkės durpių užteks apie 30-iai metų Plungės rajono fermoms kreikti, kad durpė labai reikalinga fermose įrengtiems mėšlo šalinimo konvejeriams. Pasipiktinusi atsistojau ir paklausiau, ar gali kas pasakyti, per kokį laiką susiformavo ta durpė, ar yra kas buvęs toje aukštapelkėje ir matęs, kaip ji žydi ir kaip joje šoka tada dar labai retos gervės? Pasiūliau vykti visiems į vietą ir ten pabaigti svarstymą. Tam pritarė Gamtos apsaugos komiteto atstovas K. Žala ir kt. Nuvykę ir nuėję į Pauškių piliakalnį, kurį supa Aukštasis tyras, tikrai pamatėme tarp boluojančių švylių vaikštinėjančių gervių būrelį, iš jų kelios šokinėjo viena priešais kitą, nepaisydamos mūsų. Baltai žydinti plynė, nuo piliakalnio matomi ežeriokšniai ir gervių šokis nulėmė šios pelkės išlikimą.

– Daugelis ornitologų turi mėgstamiausią paukštį ar keletą tokių. Kas iš mūsų sparnuočių labiausiai patinka Jums?

– Mane visi sparnuočiai džiugina, net sugrįžę į lizdus kovai, jų snapų, ieškant karkvabalių lervų, išrausiota veja. Ramina anksti ryte vijokliuose prie lango čirškiančių žvirblių balsai, padėtoje girdykloje besimaudantys jų jaunikliai. Labai pasiilgstu nuo vaikystės įprastų pilkųjų musinukių, kregždžių ir blezdingų, zylučių, kurapkų, pempių, perkūno oželių, geltonųjų kielių, volungių. Tik dirbdama Žemaitijos parke atradau ir pažinau miško paukštes – jerubes. Jos kaip geroji miško dvasia, pakyla purptelėdamos ir tyliai lydi, kol pasitrauki iš jų gyvenamosios buveinės. Kai su ornitologu G. Margiu buvome įkūrę Žemaitijos ornitologų draugiją, rinkau medžiagą apie didžiąsias kuolingas, tada dar daug kur jų buvo. Skuodo rajone buvau įkūrusi du vietinės reikšmės draustinius, stebėdavau, rašiau straipsnius apie jų biologiją bei apsaugą. Prieš dvi dienas didžiąsias kuolingas pamačiau netoli Pakastuvos ežerėlio, nušienautuose pievose. Tai buvo džiaugsmo, gal peri?!

– Gal galite papasakoti linksmiausią ar kuo nors labai į atmintį įstrigusį nutikimą gamtoje?

– Gamtoje visada būna įvairių nutikimų, įkritimų į bebravietę, įklimpimų į aukštapelkės akivarą, išgąstį, kai iš po krūmo staiga pašoka gausi šernės šeimyna... Traškantis pirmasis ledas ant tvenkinio bandant gelbėti ant jo tupinčias gulbes arba atlėkusio gulbino skaudus smūgis sparnų krumpliais per šlaunis. Labiausiai įsiminė pirma kelionė į Reiskių tyrą, kur miškuose po audros dar buvo daug virtėlių, o jie buvo sukritę vienas ant kito, slidūs, neperlipsi, tenka apeiti vingiais. Taip ir ėjome, pelkę

Už pagalbą saugant šikšnosparnius Egidijui Pulauskui įteikiama knyga © Saulius Sidabras

Joninėse su pačiais artimiausiais © Marijos Jankauskienės asmeninis archyvas

pradėjo kloti rūkas. Grįždami link tos vietos, kurioje buvome palikę mašiną, aptikome daugybę raudonikių. Berinkdama juos į striukę, net nepajutau, kaip likau viena, dviejų kolegų balsai kažkur dingo. Skubėjau, lipau per išvartas, nebesiorientavau, kur link eiti. Telefonų nebuvo, kaip išsigelbėjimą prisiminiau žemyninę salą pelkėje, tai kapanojausi link jos. O jau iš ten, maniau, susiorientuosiu. Priartėjus prie salos prieš mane išdygo du jau ūgtelėję vilkiukai. Pabiro mano surinkti grybai, o aš, daug nebegalvodama, klimpdama pasileidau kiek įmanoma greičiau per klampią ir dar nepažįstamą tyro platybę. O kiek buvo džiaugsmo, kai netrukus išgirdau mašinos garsinį signalą. Nustebusių vilkiukų žvilgsnis lydi mane iki šiol...

– Kokių pomėgių turite be ornitologijos?

– Didžiausias mano pomėgis – kelionės. Dar būdami studentai, perskaitę V.Almanio knygas ir susitikę su jo žmona Julija penkiese buvome išsiruošę į ekspediciją Altajuje. Tai buvo įspūdingiausia kelionė į beveik žmogaus nepaliestus kalnus, neapsakyto turtingumo gamtą. Buvau žygeivė ir kartu su kitais bendraminčiais iš Skuodo rajono Kalvių kaimo į Vilnių etapais nešėme S. Daukanto raštus. Lankydavome bažnyčias, su degančiais fakelais ant piliakalnių giedodavome patriotines giesmes, dainas, susitikdavome su kunigais, kitais šviesuoliais. Tai buvo labai įsimintina, laukdavau savaitgalio, kad vėl kokiu nors būdu – autostopu ar traukiniu – pasiekčiau Marcinkonis, Veliuoną ar kitą vietovę. Universiteto baigimo proga gydytojo Into šeima išsivežė mane į Krymą, vėliau į Askaniją Novą. Karpatai, Tatrai, Kaukazas, Mončegorskas, Baikalas, Islandija, Norvegija, Suomija, Švedija, Danija, Portugalija ir dauguma kitų Europos šalių. Patinka keliauti ir Lietuvoje, ypač lankyti bažnytkaimius, pasidžiaugti jų architektūra, pasigrožėti miestelių planu, pajusti tos vietos dvasią.

Dažnai Plateliuosna sugrįžta dukrų šeimos, turiu penkis anūkus, jie labai mieli, šaunūs, viskuo domisi, bendraujame, gal kiek per mažai skiriu jiems savo laiko. Neįsivaizduočiau savo kasdienybės be sodo, daržo, grybavimo, susitikimų su artimais žmonėmis, knygų skaitymo.

– Ko palinkėtumėte visiems Lietuvos ornitologams?

– Žaviuosi tikrais ornitologais, jų atsidavimu sparnuočių pasauliui, nepakartojamomis nuotraukomis, drąsa keliant dirbtinius lizdus, tikrinant lizdavietes, žieduojant, atliekant naktines apskaitas, varžantis ornitologiniuose raliuose. Didžiuojuosi pažindama tokius žmones, kurie iš savo patirties, surinktų duomenų parašo ir išleidžia knygas, fotoalbumus, paukščių pažinimo vadovus. Kurie aukoja savo laisvalaikį, nes reikia patikrinti ir suvesti po trupinėlį surankiotus duomenis, kurie rašo ir įgyvendina įvairius projektus, kalba laidose, veda ekskursijas. Stiprybės, užsidegimo ir bendrystės saugant ornitofaunos įvairovę!

– Ačiū už pokalbį.

Ornitofaunistiniai stebėjimai Lietuvoje 2020 m. pavasarį

Parengė Saulius KARALIUS

Ši 2019–2020 m. žiemą pastebėtų paukščių suvestinė parengta pagal Lietuvos ornitofaunistinės komisijos (LOFK) sudarytą paukščių sąrašą. Pateikiama tik konkreti informacija – paukščio rūšis (porūšis), stebėjimo data ir vieta, stebėtų paukščių skaičius, kai kuriais atvejais – ir jų lytis bei amžius.

Registruojant kai kurių rūšių paukščių stebėjimus reikia pildyti specialią LOFK anketą. Ją rasite: www.birdlife.lt/index.php/lofk/ (lietuvių ir anglų kalbomis).

Informaciją, apie kokias paukščių rūšis ir kokiu laikotarpiu LOFK renka stebėjimus, rasite: http://www.birdlife.lt/index.php/lofk/lt-paukscіai/.

Baltagurklis strazdas (Turdus torquatus).
Rusnės sala, 2020-04-14 © Vytautas Eigirdas

Kiekvieno stebėjimo pabaigoje skliausteliuose įrašyta stebėtojo (-ų) pavardė (-ės), taip išsaugoma konkretaus atvejo stebėtojo autorystė.

Sutrumpinimai:
[VS] – *vėlyvas stebėjimas;*
[AS] – *ankstyvas stebėjimas;*
[15] – *kelinta šios rūšies registracija Lietuvoje;*
[DB] – *didelis būrys.*

Mažoji žąsis (*Anser erythropus*)

2020-03-15 pora žieduotų paukščių prie Šyšos k., Šilutės r. (V. Eigirdas, A. Petraška), 03-18 vienas žieduotas paukštis Sausgalviuose (V. Eigirdas), 03-21 vienas paukštis prie Šyšos, Šilutės r. Paukštis be žiedų (V. Eigirdas), 03-25 pora stebėta Šilutės r., pievoje prie nendrių pakeliui į Krokų Lanką (E. Krušnaitė), 03-29 vienas paukštis Rusnės saloje prie Vorusnės. Paukštis turėjo geltoną žiedą, 04-08 vienas paukštis Šyšgiriuose, Šilutės r. (V. Eigirdas), 04-09 prie Sausgalvių, Šilutės r., stebėta mažoji žąsis su geltonu žiedu ant dešinės kojos ir raudonu ant kairės, o tarp Šyšgirių ir Šyšos – nežieduotas paukštis (A. Šimkus), 04-14 15-os paukščių būrys (norveginės populiacijos) stebėtas Sausgalviuose, vėliau tas pats būrys vėl matytas Rusnėje prie Uostadvario. Vienas paukštis su norvegų uždėtu siųstuvu, 3 Švedijoje žieduoti paukščiai stebėti Sausgalviuose, ten pat matyti ir 04-16. Paukščiai iš veisimo programos. Tai nauji mano dar šiemet nematyti paukščiai. Iš viso šį pavasarį stebėjau mažiausiai 7 žieduotus skirtingus individus ir bent vieną nežieduotą paukštį, kuris laikėsi su žieduotu, todėl tikėtina, kad irgi iš švedų programos, 04-16 du nežieduoti (galimai norvegiški) paukščiai Rusnėje prie Uostadvario (V. Eigirdas), 04-15 tas pats 15 paukščių būrys Rusnėje (P. Bagdonas), 04-17 vienas, šiais metais dar nematytas, Švedijoje žieduotas paukštis prisijungė prie dviejų jau anksčiau matytų paukščių Sausgalviuose, Šilutės r. (V. Eigirdas), 04-18 dvi mažosios žąsys baltakakčių būryje Rusnėje ties Uostadvariu, Šilutės r. (L. M. Šniaukštos), 04-19 penki paukščiai Prie Uostadvario, žieduotas tik 1, 04-23 bent 1 žieduotas paukštis vis dar laikėsi Sausgalviuose, 04-22 dar buvo 2 , o 3 paukščiai vis dar laikėsi prie Uostadvario švyturio. Pora be žiedų, o 1 žieduotas laikėsi atskirai, 04-27 pora Kintų žuv. tvenk., 05-02 vienas švediškos kilmės paukštis vis dar netoli Uostadvario (V. Eigirdas).

Trumpasnapė žąsis (*Anser brachyrhynchus*)

2020-03-07 vienas paukštis stebėtas dideliame žąsų būryje laukuose netoli Gaukštonių, Vilniaus r. Tikėtina, kad tai ta pati žąsis, matyta vasario 23 d. (A. Šimkus), 03-19 stebėta viena Šyšos k., Šilutės r. (E. Užpelkis), 03-20 vienas paukštis Sausgalviuose, 03-22 viena netoli Šyšos k., Šilutės r. (V. Eigirdas), 03-25 vienas paukštis stebėtas želmeninių, tundrinių ir baltakakčių žąsų būryje prie Verbūnų gyvenvietės, Šiaulių r. (A. Raubaitė, G. Eigirdas), 03-28 prie Žliobiškių, Anykščių r., matytas 1, o Viešinto ež. 2 paukščiai, 04-04 viena stebėta tundrinių ir baltakakčių žąsų būryje Viešinto ež., Anykščių r. (A. Šimkus), 04-05 vienas paukštis pievose prie Ventės, Šilutės r. (V. Eigirdas).

Rudakaklė berniklė (*Branta ruficollis*)

2020-03-08 pora Sausgalviuose (V. S. Eigirdai, G. Eigirdas, A. Raubaitė), 1 paukštis mišriame žąsų būryje pievose prie Krokų Lankos, šalia apžvalgos bokštelio, Šilutės r. (S. S. Minkevičiai), 03-14 vienas paukštis mišriame žąsų būryje prie Sujainių, Raseinių r. (A. Petraška), 03-15 viena Sausgalviuose (V. Eigirdas, A. Petraška, P. Bagdonas), 03-17 viena matyta Rupkalviuose, Šilutės r., 03-20 pora Sausgalviuose, 03-23 vienas paukštis Rupkalviuose, Šilutės r., 03-24 viena Sausgalviuose, 03-25 trys paukščiai prie Šyšos (pora ir vienas atskirai), Šilutės r. (V. Eigirdas), 03-29 pora tarp Rupkalvių ir Šyšos, Šilutės r. (V. Eigirdas, G. Eigirdas, A. Raubaitė), 04-02 vienas paukštis šalia Metelio ež., Lazdijų r. (A. Petraška).

Kanadinė berniklė (*Branta canadensis*)

2020-03-17 vienas paukštis stebėtas Kuršių mariose ties Tyrų pelke (M. Bružas), 03-24 viena pastebėta šalia Marijampolės marių (G. Kumetaitienė), daugiau nei 18

paukščių Lazdininkų tvenk., Kretingos r. (L. Eidukienė), 03-28 viena plaukiojo Girelės tvenk., Kaišiadorių m. (E. Briedis), 04-04 vienas paukštis Rusnėje prie Uostadvario (V. Eigirdas), ten pat matytas 04-19 (L. M. Šniaukštos), 1 paukštis kartu su gulbėmis nebylėmis ant želmenų Pagubrio k., Anykščių r. (K .Rudokaitė), 04-10 vienas paukštis pievoje prie Ventės, Šilutės r. (V .Eigirdas), 04-30 viena praskrido virš jūros Šventojoje (V. Laukžemis), 05-01 viena berniklė stebėta pilkųjų žąsų būryje šalia Naikupės žiočių, Rusnės saloje, Šilutės r.(A. Šimkus), 05-02 viena ties Geležiais, Panevėžio r. (V. Grigonis), 05-09 vienas paukštis plaukiojo Kurėnų ež., Ukmergės r. (K. A. Jarmalavičiai), 05-30 vienas paukštis nusileido į Asvejos ež. ties Žalktyne, Molėtų r. (R. Padaigienė).

Egiptinė žąsis (Alopochen aegyptiaca).
Nemuno delta, 2020-04-09 © Vytautas Jusys

Rudoji urvinė antis (Tadorna ferruginea).
Šiūparių tv. 2020-04-19 © G. Žilūtė

Sibirinė gaga (Polysticta stelleri).
Nemirseta, 2020-03-08 © V. Bružas

Paprastoji berniklė (*Branta bernicla*)

2020-03-28 viena Rupkalviuose, Šilutės r., 03-29 viena prie Uostadvario ir 1 Sausgalviuose, Šilutės r. (V. Eigirdas, G. Eigirdas, A. Raubaitė), 2 paukščiai Sausgalviuose, Šilutės r. (B. Vaičiūnas, I. Čeponienė, T. Čeponis), 04-05 vienas paukštis pievose prie Ventės, Šilutės r., 04-08 po 1 matyta Sausgalviuose ir Šyšgiriuose, Šyšgiriuose matyta ir 04-15, Šilutės r. (V. Eigirdas), 04-10 viena Sausgalviuose (P. Bagdonas).

Baltaskruostė berniklė (*Branta leucopsis*)

2020-05-18 viena pora krovė lizdą Raseinių žuv. tvenk., Alsos skyriuje, Raseinių r. 05-28 perėjo, lizde 5 kiaušiniai. Pirmas rūšies veisimosi atvejis Lietuvoje (J. Morkūnas).

Urvinė antis (*Tadorna tadorna*)

2020-03-05 viena praskrido virš jūros Kopgalyje (S. Karalius), 03-08 pora stebėta Kuršių marių priekrantėje ties Svencele, Klaipėdos r., dar viena pora baloje laukuose ties Stankiškėmis, Šilutės r., viena plaukiojo Krokų Lankos ež., Šilutės r. (S. S. Minkevičiai)[AS], 04-13 du paukščiai Karpynės tvenk., Raseinių r. (A. Petraška, V. Kilčauskas), 04-25 skirtingose Karpynės tvenkinių pusėse stebėtas patinas ir pora, Raseinių r. (A. Petraška).

Rudoji urvinė antis (*Tadorna ferruginea*)

2020-04-19 stebėta Šiūparių k., Klaipėdos r. sav. (G. Žilūtė), 05-17 patelė stebėta Gedminų k., Klaipėdos r. Mišri urvinės anties ir rudosios urvinės anties pora čia stebima jau treji metai. Šįmet tvarte sudėjusi 10 kiaušinių (V. Šiaulytytė-Narmontienė).

Egiptinė žąsis (*Alopochen aegyptiaca*)

2020-04-08 vienas paukštis Sausgalviuose, Šilutės r. (V. Eigirdas), ten pat matyta 04-09 (V. Jusys) bei 04-16 (V. Eigirdas).

Mandarininė antis (*Aix galericulata*)

2020-04-21 Lenkijoje žieduotas patinas stebėtas Alytaus m. (A. Petraška), 04-27 patelė Lietuvos jūrų muziejaus kanale (S. Karalius), 05-07 šalia sodybos prie Skerdimo upelio, Daugudžių k., Ukmergės r., porą dienų laikėsi 1 paukštis (R. Zavistauskaitė).

Miškinė antis (*Aix sponsa*)

2020-05-04 patelė Malūnų tvenk., Klaipėdoje (T. Jocys), čia stebėta ir 05-23 (A. Skirpstas).

Paprastoji gaga (*Somateria mollissima*)

2020-04-06 porelė praskrido virš jūros Kopgalyje, 05-06 trijų paukščių būrelis (2 patinai ir patelė) praskrido virš jūros į šiaurę Kopgalyje (S. Karalius).

Sibirinė gaga (*Polysticta stelleri*)

2020-03-08 patinas stebėtas jūroje šalia Nemirsetos gelbėjimo stoties, Palangos m. sav. (M. Bružas).

Paprastasis fazanas (*Phasianus colchicus*)

2020-03-17 vienas patinas maitinosi ties Pagiriais, Vilniaus r. (R. Akstinas), 05-03 prie Trakų Vokės miškelio palei kelią Vilnius–Trakai griovyje vaikštinėjo ir lesinėjo patinukas (V. Žemaitienė), 05-29 patinas ir patelė stebėti Uosos k., Prienų r. (I. Bubnytė).

Ausuotasis kragas (*Podiceps cristatus*)

2020-03-06 vienas paukštis plaukiojo Gineitiškių ež. Vilniuje (R. Akstinas), 03-11 trys paukščiai stebėti Kavalio ež., Alytaus r. (E .Bersienevas) [AS].

Raguotasis kragas (*Podiceps auritus*)

2020-05-09 vienas kragas nardė Viešinto ež., Anykščių r. (A. Šimkus), 05-24 du paukščiai Raseinių žuv. tvenk., Gabšių k. (V. Kilčauskas, A. Kasparavičius).

Mažasis baublys (*Ixobrychus minutus*)

2020-04-08 vienas paukštis girdėtas Sargo rago nendryne, Neringos sav. (A. Bružas), 04-18 vienas paukštis trumpai pasireiškė balsu Dumblaičių ež., Elektrėnų sav., 05-14 vienas paukštis nendryne Vilniuje (R. Akstinas).

Didysis baltasis garnys (*Ardea alba*)

2020-03-02 šeši paukščiai stebėti Papio ež., Šalčininkų r., 4 paukščiai medyje prie Lavyso ež., Varėnos r. (R. Akstinas), 9 paukščiai Šešuolių ež., Ukmergės r. (K. Jarmalavičius), 03-03 du garniai Arvydų tvenk., Vilniaus r., 03-04 vienas paukštis žvejojo Grigiškių tvenk., Vilniuje, 1 paukštis skrido virš Didžiulio ež., Trakų r., 03-04 du paukščiai skrido ir žvejojo Vievio ež., Elektrėnų sav., 03-05 vienas paukštis Neryje ties Ožkiniais Vilniuje (R. Akstinas), 03-07 Luodžio ež., Zarasų r., 18 individų būrys (A. Čerkauskas), 03-08 vienas matytas Nevėžio slėnio pievoje šalia Raudondvario, Kauno r. (S. Medžionis), 03-09 du praskrido Ventės rage (V. Jusys) [AS].

Baltasis gandras (*Ciconia ciconia*)

2020-03-05 vienas paukštis matytas pievoje šalia Pažėrų mstl., Kauno r. (G. Eigirdas), 03-08 vienas paukštis 3 km nuo Rimkų link Priekulės (V. Eičienė), 03-09 vienas paukštis ant stulpo ties Kabeliais, Varėnos r. (D. Valentukevičienė), 03-09 skrido virš Gubiškių k., Trakų r. (M. Mackevičius), 1 ties Girininkų II k., Jonavos r. (I. Šidlauskaitė), 03-11 vienas paukštis praskrido šiaurinėje Klaipėdos miesto dalyje (S. Karalius), 1 ties Klaipėda (M. Briedis), 03-12 vienas praskrido ties Želva, Ukmergės r. (A. Jarmalavičienė), 03-13 vienas paukštis virš Karmėlavos kapinių, Kauno r.(V. Skibiniauskaitė), po 1 paukštį matyta Vilniaus, Švenčionių ir Ignalinos r. (G. Riauba), stebėtas lizde ties Girėnų k., Vištyčio sen., Vilkaviškio r. (V. Leonavičius), 03-14 du paukščiai sklandė ties Kapiniškių k., Varėnos r. (V. Balevičius), 03-15 vienas praskrido ties Anglininkais, Kaišiadorių r. (D. Dementavičius) [AS].

Juodasis gandras (*Ciconia nigra*)

2020-03-07 parskrido į Ąžuolynės mišką netoli Aknystų, Anykščių r. (I. Kraujelienė), 03-17 vienas paukštis praskrido virš Pamerkių miško Trakų r. (V. Žemaitienė, E. Selevičiūtė) [AS].

Rudasis peslys (*Milvus milvus*)

2020-03-10 du paukščiai Vanagų k., Klaipėdos r. (M. Briedis), 1 paukštis skrido rytų kryptimi ties Valakupiais Vilniuje (R. Akstinas), 03-13 vienas paukštis skraidė Pangesuose, Priekulės sen., Klaipėdos r. (M. Bružas, Ž. Grigaitis), 03-14 vienas praskrido Klaipėdos šiaurinėje dalyje (S. Karalius), 1 netoli Ž. Naumiesčio, Šilutės r., 03-15 vienas Jonaičių k., Šilutės r. (E. Užpelkis), 03-21 vienas paukštis skraidė virš Vilkyčių k., Šilutės r. (M. Briedis), 1 paukštis sklandė laukuose prie Mančiūnų, Alytaus r. (M. A. Karlonai), 03-22 vienas sklandė žemiau Alių k., Utenos r. (D. D. Norkūnai), 03-26 skraidė Kukarskės k., Šakių r. (O. Atkočaitis), 03-28 vienas stebėtas ties Galzdonais, Šilutės r. (I. T. Čeponiai, B. Vaičiūnas), 03-30 du skraidė prie kelio Alytus–Merkinė (maždaug 10 km) (V. Rudžianskas), 1 paukštis sklandė šalia Utenos miesto pietinio pakraščio, ten pat matytas ir 03-31 (A. Čerkauskas, D. Norkūnas), 03-29 pasirodė 1, o 04-01 jau 2 paukščiai nuolat skraidė rytinėje Kalotės ež. pusėje, Klaipėdos r. (J. Juciūtė), 04-08 vienas skrido Kukarskės k., Šakių r., 04-16 ten pat skraidė 2 paukščiai (O. Atkočaitis), 04-13 vienas praskrido šiauriniu Klaipėdos pakraščiu (S. Karalius), 04-15 vienas ties Rūdaičiais, Kretingos r. (L. Eidukienė), 04-18 vienas matytas ties Usėnais, kitas ties Juknaičiais, Šilutės r. (K. Zdanevičius), 05-22 vienas skraidė Armalėnų k., Šilutės r. (E. Užpelkis), 05-24 vienas Užliekniuose, Šilutės r. (A. Skirpstas).

Javinė lingė (*Circus cyaneus*)

2020-05-14 antrametis patinas praskrido tarp Kintų ir Sakučių, Šilutės r. (A. Šimkus), 05-19 vienas patinas ties Zujūnais Vilniuje (R. Akstinas).

Stepinė lingė (*Circus macrourus*)

2020-04-18 vienas paukštis medžiojo pievose prie Uostadvario bokštelio, Šilutės r. (A. Raubaitė, G. Eigirdas).

Tūbuotasis suopis (*Buteo lagopus*)

2020-05-07 vienas paukštis medžiojo ties Karkučiais Elektrėnų sav. (R. Akstinas) [VS].

Vapsvaėdis (*Pernis apivorus*)

2020-04-07 vienas paukštis sklandė virš pamiškės pievos Tumėjos k., Anykščių r. (R. Kaunietis) [AS].

Gyvatėdis (*Circaetus gallicus*)

2020-05-08 migruojantis paukštis skrido rytų kryptimi tarp Beržtų ir Kūlynų miškų Paleičių apylinkėse, Šilutės r. (E. Pakštytė).

Sakalas keleivis (*Falco peregrinus*)

2020-05-01 antrametis sakalas medžiojo prie Sausgalvių, Šilutės r. (A. Šimkus), 1 individas praskrido ties Svetlava, Molėtų r. (A. Čerkauskas), 05-20 vienas individas stebėtas medžiojantis pievose prie Spenglos ež., Trakų r. (A. Pakštytė).

Kilnusis erelis (*Aquila chrysaetos*)

2020-03-05 jaunas paukštis sklandė su suopiu prie Sapieginės miško Vilniuje (A. Šimkus), 04-08 antrų kalendorinių metų paukštis stebėtas Svencelės pelkės pakraštyje, Klaipėdos r. (D. Dementavičius).

Žuvininkas (*Pandion haliaetus*)

2020-03-08 stebėtas Ukmergės r. (V. Sabaliauskas) [AS].

Ilgasnapė vištelė (*Rallus aquaticus*)

2020-03-01 Baltosios Vokės apylinkėse šlapiame nendryne, Šalčininkų r., girdėtas balsas (S. Minkevičius), Verkių regioniniame parke, II Turniškių tvenk., girdėtas balsas (A. Naujokas), 03-02 vienas paukštis girdėtas Papio ež., Šalčininkų r., 03-05 du patinai cypavo tvenkinyje prie Kremplių Vilniuje, 03-06 vienas patinas girdėtas Zujūnų tvenk., Vilniuje (R. Akstinas), 03-11 viena vištelė žvygavo Belmonto tvenk. Vilniuje (A. Šimkus) [AS].

Vidutinė kuolinga (*Numenius phaeopus*)

2020-04-09 viena su didžiosiomis praskrido virš užlietų Sausgalvių pievų, Šilutės r. (A. Šimkus) [AS], 05-26 vienas paukštis baloje Svylos slėnyje ties Stajėtiškiu, Švenčionių r. (G. Grašytė) [VS].

Slanka (*Scolopax rusticola*)

2020-03-01 Mergiškių kalvų miške, Trakų r., 1 individas (M. Mackevičius), 03-03 stebėta Ventės rage (V. Jusys), 2 individai Gubiškių miške, Trakų r. (M. Mackevičius), 03-05 Šešuolių girioje, Ukmergės r., 2 paukščiai skirtingose vietose (K. Jarmalavičius), 03-07–08 Šimonių girioje, Anykščių ir Kupiškio r., įvairiose vietose stebėti slankų teritoriniai skrydžiai (A. Šimkus), 03-10 du paukščiai Kopgalyje (S. Karalius) [AS].

Krantinis tilvikas (*Actitis hypoleucos*)

2020-04-10 keturi paukščiai stebėti Neries salos pakrantėje, Jonavoje (R. Padaigienė), 04-13 vienas paukštis Karpynės tvenk., Raseinių r. (V. Kilčauskas) [AS].

Raudonkojis tulikas (*Tringa totanus*)

2020-03-05 vienas praskrido netoli Mingės, Šilutės r. (P. Bagdonas) [AS].

Tikutis (*Tringa glareola*)

2020-04-11 du tikučiai Baltosios Vokės durpyne, Trakų r. (S. S. Minkevičiai), 04-16 du individai baloje ties Mikoliūnais, Ignalinos r. (A. Čerkauskas) [AS].

Kūdrinis tilvikas (*Tringa stagnatilis*)

2020-04-26 du paukščiai maitinosi baloje laukuose netoli Užusalių, Kauno r. (M. Šniaukštienė), 05-03 vienas maitinosi braidydamas seklumose prie Skirvytės salos, Šilutės r. (A. Šimkus).

Paprastasis griciukas (*Limosa limosa*)

2020-03-22 vienas skraidė pievose ties Šyšos k., Šilutės r. (A. Noreika) [AS].

Avocetė (*Recurvirostra avosetta*)

2020-04-18 dvi avocetės stebėtos Papio ež., Šalčininkų r. (A. Šimkus), 04-24 vienas paukštis nuleistame Simno žuv. ū. tvenk., Alytaus r. (A. Petraška), 05-01 viena Papio ež. (A. Skirpstas), 05-02 čia stebėtos 2 (R. Akstinas), 05-05 porelė tebesilaikė ten pat (A. Skirpstas) ir stebėtos 05-07 (E. Gabrytė-Butkienė, V. Butkus), 05-09 vienas intensyviai besimaitinantis paukštis stebėtas Kuršių marių pakrantėje ties Svencele, Klaipėdos r. (S. S. Minkevičiai), 05-24 du paukščiai Raseinių žuv. tvenk., Gabšių k. (V. Kilčauskas, A. Kasparavičius).

Upinis kirlikas (*Charadrius dubius*)

2020-03-30 vienas paukštis nuleistame Šilavoto tvenk., Prienų r. (S. Medžionis) [AS].

Gaidukas (*Calidris pugnax*)

2020-03-15 vienas Paluknio pievose, Trakų r. (M. Zamulskis, I. Lukošiūtė), 03-27 daugiau nei 20 paukščių nuleistame Raseinių žuv. tvenk. (V. Kilčauskas), 3 paukščiai sekliame Bebruliškės tvenk., Kazlų Rūdos sav. (S. Medžionis) [AS].

Juodakrūtis bėgikas (*Calidris alpina*)

2020-04-08 trys bėgikai su gaidukais maitinosi šlapiose pievose šalia Uostadvario, Šilutės r., 04-09 vienas matytas užlietose pievose prie Šyšgirių, Šilutės r. (A. Šimkus), 04-13 trys paukščiai Karpynės tvenkiniuose, Raseinių r. (V. Kilčauskas) [AS].

Plokščiasnapis bėgikas (*Calidris falcinellus*)

2020-05-17 vienas paukštis stebėtas Papio ež. pakrantėje, Šalčininkų r. (L. M. Šniaukštos, S. Minkevičius, R. Gegelevičius), 05-27 aštuonių individų būrelis Kančioginos slėnyje, Ignalinos r. (A. Čerkauskas).

Lenktasnapis bėgikas (*Calidris ferruginea*)

2020-04-26 vienas matytas Kuršių marių pakrantėje ties Svencele, Klaipėdos r. (S. S. Minkevičiai) [AS].

Kojūkas (*Himantopus himantopus*)

2020-05-09 Rusnės žuv. tvenk. stebėtas 1 paukštis (A. I. S. Semionovai) [9].

Akmenė (*Arenaria interpres*)

2020-05-18 du paukščiai Raseinių žuv. tvenk., Alsos skyriuje, Raseinių r. (J. Morkūnas).

Apvaliasnapis plaukikas (*Phalaropus lobatus*)

2020-05-17 vienas matytas Papio ež., Šalčininkų r. (A. Skirpstas, M. Zamulskis).

Smailiauodegis plėšikas (*Stercorarius parasiticus*)

2020-05-06 aštuoni paukščiai (6 šviesios ir 2 tamsios formos) praskrido į šiaurę Kopgalyje, 05-11 du šviesios formos paukščiai praskrido jūroje ties Kopgaliu (S. Karalius).

Silkinis kiras (*Larus fuscus*)

2020-04-16 *heuglini* / *intermedius* porūšio paukštis praskrido Kopgalyje (S. Karalius).

Plėšrioji žuvėdra (*Hydroprogne caspia*)

2020-04-08 viena praskrido virš Kuršių marių ties Svencele, Klaipėdos r., kita matyta užlietose pievose netoli Šyšgirių, Šilutės r., 04-09 užlietose Sausgalvių pievose stebėtos bent 5 žuvėdros (A. Šimkus), ten pat matyta 1 (V. Jusys), 04-13 stebėta besiilsinti Sausgalviuose prie tilto (A. Noreika), 04-15 viena praskrido Kopgalio pajūriu (S. Karalius) [AS].

Poliarinė žuvėdra (*Sterna paradisaea*)

2020-04-15 viena praskrido palei Kopgalio molą (S. Karalius).

Juodoji žuvėdra (*Chlidonias niger*)

2020-04-18 šešios juodosios žuvėdros praskrido šiaurės kryptimi Rusnėje, Šilutės r. (L. M. Šniaukštos), 1 Papio ež., Šalčininkų r. (A. Skirpstas) [AS].

Kramerio papūga (*Psittacula krameri*)

2020-03-22 stebėta Žvėryne, Latvių g., Vilniuje (V. Grenda).

Gegutė (*Cuculus canorus*)

2020-04-08 vienas paukštis girdėtas ties Liberiškiu, Panevėžio r. (I. Čeponienė, B. Vaičiūnas) [AS].

Pelėdikė (*Athene noctua*)

2020-04-05 vienas paukštis ant autobusų stotelės ženklo prie Katilių, Šakių r. (A. Petraška), 04-08 vienas paukštis vis dar laikėsi prie peravietės Šilutės r. (V. Eigirdas).

Balinė pelėda (*Asio flammeus*)

2020-04-10 viena temstant pakilo iš pakelės ir nutūpė arime prie Krepšiagalio, Anykščių r. (A. Šimkus), 04-11 Vytėnų pelkėje, Didžiasalio ap., Ignalinos r., stebėtas 1 paukštis (D. Baronas).

Bitininkas (*Merops apiaster*)

2020-05-02 ne mažiau kaip 23 bitininkų būrys ant elektros laidų ties Gelgaudiškiu, Šakių r. (M. L. Šniaukštos), 05-10 šeši paukščiai ties Maštaičiais, Šakių r., ir Gelgaudiškyje, Nemuno lankoje, – 12 individų (R. Patronaitis), 05-11 vienas paukštis ganykloje ant elektros laidų šalia Lumpėnų k., Pagėgių sav. (E. Pakštytė), 05-24 vienas ant elektros laidų Gelgaudiškyje (A. Skirpstas).

Žalvarnis (*Coracias garrulus*)

2020-05-10 praskrendantis žalvarnis matytas Kupiškio r. (A. Šimkus), 05-20 dvi poros ir 2 pavieniai paukščiai Druskininkų apylinkėse. Pirmieji sugrįžo prieš gegužės 15d. Utenos ir Ignalinos apylinkėse grįžusių žalvarnių dar neužfiksuota (L. Šniaukšta, D. Norkūnas).

Grąžiagalvė (*Jynx torquila*)

2020-04-08 viena girdėta Pamerkių k., Varėnos r. (T. Gružinskas), 04-10 girdėta Ventės rage (V.Jusys), 04-11 Aukštadvaryje, Dariaus ir Girėno g., Trakų r. girdėta giesmė (M. Mackevičius), 04-12 girdėta Žirmūnuose prie Neries (G. Kukta), 04-15 vienas paukštis matytas Antakalnyje Vilniuje (R. Akstinas) [AS].

Šelmeninė kregždė (*Hirundo rustica*)

2020-04-08 viena praskrido pamaryje netoli Svencelės, Klaipėdos r. (A. Šimkus), 04-09 du paukščiai praskrido Papio ež., Šalčininkų r. (R. Akstinas), 04-10 viena kregždutė praskrido virš Girelės tvenk., Kaišiadorių m. (E. Briedis), 04-11 dvi matytos prie sodybos Kidulių k., Šakių r. (O. Atkočaitis), 04-12 stebėta Ventės rage (K. Jusienė), 1 pastebėta Tauragės r. (G. Pryšmantaitė), 04-13 bent 3 šelmeninės kregždės skraidė Andrioniškyje, Anykščių r. (A. Šimkus), 1 paukštis skraidė Pagirių karjere, Vilniaus r. (S. Minkevičius, T. Ūsaitis), iki šimto paukščių skraidė virš trijų žuvininkystės ūkių, Raseinių r. (A. Petraška), viena ties Lašmenpamūšiu, Pakruojo r. (B. Baltrūnas), 04-14 septyni paukščiai skraidė virš tvenkinio sningant Buivydiškėse, Vilniuje (R. Akstinas), 3 paukščiai skraidė virš Nemuno ties Jurbarku (O. Atkočaitis) [AS].

Langinė kregždė (*Delichon urbicum*)

2020-04-11 vienas paukštis Ventės rage (V. Eigirdas), 04-12 viena grįžo prie lizdo Utenoje (D. D. Norkūnai), 04-13 dvi kregždės skraidė prie Šventosios ties Andrioniškiu, Anykščių r. (A. Šimkus), 04-17 vienas paukštis ties Stepanionių tvenk. Ėriškiuose, Panevėžio r. (I. Čeponienė, B. Vaičiūnas), 04-18 daugiau nei 10 individų skraidė virš Papio ež., Šalčininkų r. (A. Šimkus), 12 paukščių maitinosi Pastrėvyje, Elektrėnų sav. (R. Akstinas) [AS].

Geltonoji kielė (*Motacilla flava*)

2020-04-08 patinėlis praskrido Vorusnės polderio pievose, Klaipėdos r. (A. Šimkus) [AS], 04-24 *thunbergi* porūšio paukštis matytas Valiulių tvenk. pakrantėje, Šakių r. (S. S. Minkevičiai), 05-03 keturios *thunbergi* porūšio kielės Rakavos k., Raseinių sen. (A. Kasparavičius), bent 11 *thunbergi* porūšio paukščių būrelis stebėtas Rusnės žuv. tvenk., Šilutės r. (A. Šimkus), 05-08 vienas *thunbergi* porūšio paukštis matytas Užubalių k., Alytaus r. (E. Bersienevas), 05-09 aštuonių *thunbergi* porūšio paukščių būrelis maitinosi žirgyno teritorijoje Smiltynų I k., Kauno r. (K. Valinčienė), 05-10 du *thunbergi* porūšio paukščiai laukuose ties Kvederiškiais, Velžio sen., Panevėžio r. (I. Čeponienė, B. Vaičiūnas), 05-12 viena *thunbergi* porūšio kielė matyta Reiskių tyro pietvakarinėje dalyje, Plungės r. (M. Jankauskienė), 05-23 vienas *thunbergi* porūšio paukštis stebėtas laukuose šalia Alytaus geležinkelio stoties (E. Bersienevas).

Geltongalvė kielė (*Motacilla citreola*)

2020-04-08 patinėlis atskrido ir nusileido Svencelės pievose, Klaipėdos r., 04-18 viena praskrido virš Papio ež., Šalčininkų r., 05-01 trys kielės, 2 patinėliai ir 1 nenustatytos lyties skraidė prie Uostadvario apžvalgos bokštelio, Šilutės r. (A. Šimkus), ten pat stebėtas patinukas (S. Medžionis), 05-03 vienas giedojo prie Papio ež., Šalčininkų r. (A. Skirpstas), 1 kielė praskrido Rusnės žuv. tvenk., Šilutės r. (A. Šimkus), 05-07 viena patelė maitinosi pievoje ties Pagrenda, Elektrėnų sav. (R. Akstinas), 05-08 vienas patinas Šventosios upės pakrantės nendryne, Kalbutiškių k., Zarasų r. (D. Norkūnienė), 05-15 vienas patinas matytas Baltosios Vokės durpyne, Trakų r. (S. S. Minkevičiai), 05-18 vienas paukštis stebėtas Būtingėje (R. Padaigienė).

Baltoji kielė (*Motacilla alba*)

2020-03-06 vienas paukštis ant Kopgalio molo (S. Karalius), 03-14 viena stebėta Šaipių pelkėje, Klaipėdos r. (D. Račkauskaitė), 03-15 matyta Dubravos arboretume, Kauno r. (R. Kareiva) [AS].

Kalninė kielė (*Motacilla cinerea*)

2020-05-28 teritorinis patinėlis nuo gegužės 22 d. stebimas prie Vilnelės ties Pūčkoriais Vilniuje (A. Šimkus).

Uolinis kalviukas (*Anthus petrosus*)

2020-03-17 vienas individas ant Kopgalio molo, 04-01 ten pat 3 paukščiai, 04-02 ten pat matytas 1, 04-15 dar 1 individas (S. Karalius).

Miškinis kalviukas (*Anthus trivialis*)

2020-04-11 matytas miškelyje Kukarskės k., Šakių r. (O. Atkočaitis), 04-13 gieda Kulautuvos miške, Kauno r. (S. Medžionis), gieda prie Katros k., Varėnos r. (M. Karlonas) [AS].

Vandeninis strazdas (*Cinclus cinclus*)

2020-03-11 stebėtas 1 paukštis Saidės upėje Trakų r. (V. Puolytė, I. Autukas), čia matytas ir 03-14 (A. Šimkus), 03-21 matytas Notės upėje žemiau užtvankos, Notėnų k., Skuodo r. (A. Kubilius).

Paprastasis erškėtžvirblis (*Prunella modularis*)

2020-03-18 vienas stebėtas Kopgalio pamaryje (S. Karalius), 03-19 pirmi du sugauti Ventės rage (V. Jusys, R. Rangienė), 03-21 sugautas Ventės rage (K. Jusienė), 03-28 sugautas Ventės rage (V. Jusys), 03-29 du sugauti Ventės rage (V. K. Jusiai), 03-30 vienas individas Kopgalyje (S. Karalius), sugautas Ventės rage (V. Jusys) [AS].

Mėlyngurklė (*Luscinia svecica*)

2020-04-13 aktyviai giedojo prie Katros upės, Katros k., Varėnos r. Klausiausi nuo 5.15 iki 5.30 val. (M. Karlonas), 05-09 patelė matyta krūmuose tarp nedidelių pievų, prie Andrioniškio, Anykščių r. Sprendžiant iš stebėjimo vietos ir metų laiko, tai tikriausiai migruojantis *svecica* porūšio paukštis (A. Šimkus), 05-13 *L.s.svecica* porūšio patinukas stebėtas Kopgalyje (S. Karalius).

Europinė juodagalvė kiauliukė (*Saxicola rubicola*)

2020-03-21 patinukas grįžo į tą pačią vietą, kur perėjo pernai, į Užkanavę, Palangos m. sav. (R. Padaigienė), 05-12 patinėlis sugautas Ventės rage (V. Eigirdas), 05-19 porelė Žardės k. prie upelio, Klaipėdos r. (D. Račkauskaitė), 05-23 pora laikėsi teritorijos Varėnos r. (R. Akstinas).

Paprastasis kūltupys (O.oenanthe leucorhoa). Ventės ragas, 2020-05-10 © Vytautas Jusys

Paprastoji raudonuodegė (*Phoenicurus phoenicurus*)

2020-04-07 patelė stebėta Paluknio pievose, Trakų r. (L. M. Šniaukštos), 04-09 patelė matyta Kopgalyje (S. Karalius), 04-14 pora intensyviai tikrino inkilus Vaišvydavoje, Kauno r. (R. Kareiva) [AS].

Paprastasis kūltupys (*Oenanthe oenanthe leucorhoa*)

2020-05-10 grenlandinio porūšio paukštis sugautas Ventės rage. Pirma šio porūšio registracija Lietuvoje (V. Jusys).

Baltabruvis strazdas (*Turdus iliacus*)

2020-03-10 vienas paukštis stebėtas Kopgalyje (S. Karalius) ir 1 Vilniuje (A. Šimkus), 03-13 Šešuolių girios pakraštyje, Ukmergės r., matytas mažiausiai 1 paukštis (K. Jarmalavičius) [AS].

Strazdas giesmininkas (*Turdus philomelos*)

2020-03-08 šaukiamasis balsas girdėtas Šimonių girioje, Kupiškio r. (A. Šimkus), 03-10 du individai Kopgalio miške (S. Karalius), 03-11 vienas paukštis Pūčkoriuose, Vilniuje (A. Šimkus), 03-12 giedojo miškelyje Kukarskės k., Šakių r. (O. Atkočaitis), 5 paukščių būrelis praskrido Kopgalyje (S. Karalius) [AS].

Baltagurklis strazdas (*Turdus torquatus*)

2020-04-14 vienas paukštis netoli Uostadvario Rusnės saloje (V. Eigirdas), 04-17 trys paukščiai stebėti Kopgalyje (S. Karalius).

Sodinė nendrinukė (*Acrocephalus dumetorum*)

2020-05-08 vienas paukštis gieda Žvėryne prie upės (K. Castren), 05-23 stebėta prie Baltosios Vokės, krūmais ir nendrėmis apaugusioje užlietos teritorijos pakrantėje, Šalčininkų r. (A. Šimkus), 05-25 vienas paukštis čiulba dvaro parke Laumėnuose, Ukmergės r. (K. Jarmalavičius), 05-27 čiulbėjo krūmuose šalia NDRP direkcijos Rusnėje (P. Bagdonas), stebėtas giedantis paukštis prie Erzvėto ež., Kukutėliuose, Ignalinos r. (A. Čerkauskas), 1 sodybos augmenijoje Pabiržėje, Biržų r. (B. Maldūnienė), 05-31 vienas patinas giedojo Zervynų k., prie Ūlos, kur įleidžiamos baidarės, Varėnos r., 1 patinas giedojo Raigardo slėnyje, Druskininkų sav. (M. Karlonas, R. Draugelytė ir kt.).

Didžioji krakšlė (*Acrocephalus arundinaceus*)

2020-04-22 girdėta Rusnės saloje prie Bevardžio upelio, Šilutės r. (E. Šniaukšta), 04-25 vienas paukštis girdėtas prie Luksnėnų ež., Alytaus r. (E. Bersienevas) [AS].

Mažoji krakšlė (*Acrocephalus scirpaceus*)

2020-04-25 bent 2 paukščiai giedojo Girelės tvenk. nendryne, Kaišiadorių m. (E. Bersienevas) [AS].

Sodinė devynbalsė (*Sylvia borin*)

2020-04-30 čiulbantis paukštis matytas krūmuose Kukarskės k., Šakių r. (O. Atkočaitis) [AS].

Juodagalvė devynbalsė (*Sylvia atricapilla*)

2020-03-27 patinas sodybos medžiuose Kukarskės k., Šakių r. sav. (O. Atkočaitis), 03-28 patelė sugauta Ventės rage (V. Jusys), 04-07 patelė sugauta Ventės rage (K. Jusienė), patinukas

Kopgalyje, dar 1 ten pat 04-10 (S. Karalius), 04-09 patinėlis Nevėžio slėnyje ties Raudondvariu, Kauno r. (S. Medžionis), 04-10 patinas sugautas Ventės rage (V. Jusys), 04-11 patinas sugautas Ventės rage, dar 1 sugautas 04-12 (R. Rangienė), 2 patinėliai giedojo Nevėžio slėnyje prie Raudondvario, Kauno r. (S. Medžionis), 04-14 patelė sugauta Ventės rage (K. Jusienė), 04-15 ten pat sugautas patinukas (R. Rangienė), 1 patinas maitinosi Žirmūnuose, Vilniuje (R. Akstinas) [AS].

Rudoji devynbalsė (*Sylvia communis*)

2020-04-21 vienas paukštis čiulbėjo forsitijos krūme Kaišiadorių m. (E. Briedis) [AS].

Pilkoji devynbalsė (*Sylvia curruca*)

2020-04-05 viena Stirniuose, Trakų r. (A. Skirpstas) [AS].

Pilkoji pečialinda (*Phylloscopus collybita*)

2020-03-05 sugauta Ventės rage (V. Jusys), 03-16 viena stebėta Kopgalyje (S. Karalius), 03-19 sugauta Ventės rage (V. Jusys, V. Eigirdas), 04 -07 *tristis* porūšio paukštis sugautas Ventės rage (V. Jusys) [AS].

Ankstyvoji pečialinda (*Phylloscopus trochilus*)

2020-04-09 intensyviai čiulbėjo beržo viršūnėje prie Girelės tvenkinio Kaišiadorių m. (E. Briedis), sugauta Ventės rage (K. Jusienė) [AS].

Šiaurinė pečialinda (*Phylloscopus trochiloides*)

2020-04-24 vienas paukštis intensyviai giedojo sode šalia kapinių, Višakio Rūdoje, Kazlų Rūdos sav. (S. S. Minkevičiai), 05-13 viena čiulbėjo Neries šlaito medžiuose, Žirmūnuose, Vilniuje (A. Šimkus) [AS].

Baltabruvis nykštukas (*Regulus ignicapilla*)

2020-03-18 patinukas Kopgalyje (S. Karalius), 03-20 patinas sugautas Ventės rage (V. Jusys), 03-24 patinukas Kopgalio miške (S. Karalius), 03-25 vienas paukštis stebėtas Dirmiškių miške, Alytaus r. (A. Petraška), 03-26 patinas sugautas Ventės rage, 03-27 sugauta patelė (R. Rangienė), 03-28 keturi patinai ir patelė sugauti Ventės rage (V. Jusys), 2 čiulbantys paukščiai girdėti skirtingose Šimonių girios vietose, Anykščių r. (A. Šimkus), 03-29 patinas sugautas Ventės rage (V. Jusys), 03-31 Juodkrantės sengirėje šalia kormoranų kolonijos 1 giedojo, Raganų kalne, Juodkrantėje, Neringos sav., 1 stebėtas besimaitinantis (M. Bružas) [AS].

Baltakaklė musinukė (*Ficedula albicollis*)

2020-05-23 patinas sugautas Ventės rage (K. Jusienė).

Svilikas (*Coccothraustes coccothraustes*)

2020-05-19 Ventės rage skraidė apie 70 svilikų būrys (V. Jusys) [DB].

Mažasis čimčiakas (*Acanthis cabaret*)

2020-05-18 patelė su perėjimo dėme sugauta Ventės rage (V. Jusys).

Geltonsnapis čivylis (*Linaria flavirostris*)

2020-03-24 būrelis praskrido virš laukų Kiškiuose, Šilutės r. (P. Bagdonas).

Baltakaklė musinukė (Ficedula albicollis). Ventės ragas, 2020-05-23 © Vytautas Jusys

Svilikėlis (*Serinus serinus*)

2020-03-18 giedojo obels viršūnėje Kaune, Marijampolės plento gatvėje (J. Miškinis) [AS].

Nendrinė starta (*Emberiza schoeniclus*) – 2020-03-03 trys paukščiai praskrido Kopgalyje (S. Karalius), 03-04 giedantis patinas panemunės krūmuose Kukarskės k., Šakių r. (O. Atkočaitis), 1 paukštis ties Ilgės ež., Elektrėnų sav., 03-06 vienas patinas giedojo Baltiešos ež. Nendryne, Vilniuje, ir 1 Salotės ež., Vilniuje, 1 patinas Buivydiškių nendryne, Vilniuje (R. Akstinas), 1 patinukas Šaipiuose, Klaipėdos r. (G. Gražulevičius), 03-09 vienas patinukas Vilnelės nendryne Naujojoje Vilnioje, 1 patinas giedojo Kenos žuv. tvenk., Vilniaus r. (R. Akstinas) [AS].

Sodinė starta (*Emberiza hortulana*)

2020-05-02 viena nedrąsiai giedojo ties Juknaičiais, Šilutės r. (M. L. Šniaukštos), 05-03 bent 3 patinėliai čiulbėjo prie Užlieknių, Šilutės r. (A. Šimkus).

Pilkoji starta (*Emberiza calandra*)

2020-04-28 vienas giedantis paukštis Kuršių marių pakrantėje ties Svencele, Klaipėdos r., dar 1 giedojo ant elektros laidų ties Stankiškėmis, Šilutės r. (S. S. Minkevičiai), 05-09 netoli Skirvytės salos stebėtas giedantis patinas (A. I. S. Semionovai), 2 giedantys patinai šalia Leipalingio, Druskininkų sav. (E. Gabrytė-Butkienė, V. Butkus), 2 giedantys patinai prie Povilų, dar 2 prie Suvernų ir dar bent 4 aplink Stankiškius, Šilutės r. Iš viso – ne mažiau kaip 8 giedantys patinai (V. Eigirdas), 05-12 viena matyta Ramonų laukuose, Varėnos r. (R. Gela), 05-14 čiulbantis paukštis stebėtas rytiniame Kintų pakraštyje, Šilutės r. (V. Jusys), 05-23 trys paukščiai ant elektros laidų skirtingose Rusnės vietose (A. Skirpstas, P. Bagdonas), 05-24 sugauta Ventės rage (V. Jusys).

RETŲ PAUKŠČIŲ STEBĖJIMAI KAIMYNINĖSE ŠALYSE IR VAKARŲ PALEARKTIKOJE 2020 M. PAVASARĮ

Parengė Marius KARLONAS, Eglė PAKŠTYTĖ

Pagal ***www.tarsiger.com, Birding World, www.netfugl.de, www.clanga.com, www.latvijasputni.lv, www.estbirding.ee, www.birdguides.com, www.birdforum.net*** *ir kt.*

Lietuvos ornitofaunistinė komisija (LOFK) pateikiamų stebėjimų papildomai nekomentuoja, nes neaiškus jų statusas (ar nacionalinės ornitofaunistinės komisijos patvirtino, ar ne). Be to, skelbiama informacija ne visada leidžia tinkamai įvertinti konkretų atvejį. LOFK nori atkreipti dėmesį, kad kai kurie pateikiami faktai gali būti siejami su iš nelaisvės ištrūkusiais paukščiais ar kitais laukinėms populiacijoms nebūdingais atvejais. Dėl to ši medžiaga turi būti vertinama tik kaip atskirų, retai aptinkamų paukščių rūšių registracijų suvestinė kaimyninėse šalyse, tačiau svarbi, norint tinkamai interpretuoti retų paukščių rūšių stebėjimų mūsų šalyje rezultatus.

BALTARUSIJA

04-01 Gomelio srityje stebėta **stepinė lingė** (***Circus macrourus***), dar vienas tos pačios rūšies paukštis matytas 04-28 irgi Gomelio srityje. 04-11 Bresto apylinkėse stebėtas **Rišaro kalviukas** (***Anthus richardi***), o 04-21 Gomelio srityje užregistruotas **sibirinės juodagalvės kiauliukės** (***Saxicola maurus***) stebėjimas. 05-01 Gardino apylinkėse užregistruotas **palšojo grifo** (***Gyps fulvus***) stebėjimas, o 05-25 Minske pastebėta **mažoji tošinukė** (***Iduna caligata***).

ESTIJA

Europinės juodagalvės kiauliukės (***Saxicola rubicola***) stebėtos 6 kartus įvairiose šalies vietose. **Kuoduotieji vieversiai** (***Galerida cristata***) registruoti 2 kartus. Net 15 kartų praėjusį pavasarį įvairiose šalies vietose registruotos **stepinės lingės** (***Circus macrourus***). 8 kartus pajūryje registruoti **geltonsnapiai narai** (***Gavia adamsii***). Pavasario retenybė – 05-02 matytas **mažasis einis** (***Tetrax tetrax***) [5]. Tą pačią dieną aptiktas ir **didysis poliarinis kiras** (***Larus hyperboreus***). **Mažasis baublys** (***Ixobrychus minutus***) stebėtas 05-07; 2 kartus gegužę stebėtos **terekijos** (***Xenus cinereus***); **bukauodegis plėšikas** (***Stercorarius pomarinus***) matytas 05-16; tą pačią dieną aptikta ir **baltakaklė musinukė** (***Ficedula albicollis***). 05-18 registruotas **gyvatėdis** (***Circaetus gallicus***). 05-27 ir 05-30 stebėti **morneliai** (***Charadrius morinellus***).

LATVIJA

Baltagurkliai strazdai (***Turdus torquatus***) balandžio mėnesį registruoti 8 kartus įvairiose šalies vietose. 04-14 stebėta vienintelė praėjusį pavasarį **europinė juodagalvė kiauliukė** (***Saxicola rubicola***). 5 kartus registruotos migruojančios **stepinės lingės** (***Circus macrourus***). Pavasario retenybė – **didysis trumpapirštis vieversys** (***Calandrella brachydactyla***) stebėtas 04-25. Trys **juodosios varnos** (***Corvus corone***) registruotos skirtingose Vakarų Latvijos vietose. 4 kartus įvairiose šalies vietose registruoti **rudagurkliai kalviukai** (***Anthus cervinus***) – iš viso 11 individų. Du **morneliai** (***Charadrius morinellus***) stebėti 05-11 Nicos laukuose. Gegužę dviejose skirtingose vietose aptikti **mažieji baubliai** (***Ixobrychus minutus***). Liepojos ežere 05-14 stebėtas vienišas **kojūkas** (***Himantopus himantopus***).

LENKIJA

03-09 Vakarų pajūrio vaivadijoje užregistruotas **amerikinės juodosios anties** (***Melanitta americana***) stebėjimas, o 03-23 toje pačioje vaivadijoje stebėta **rudoji pečialinda** (***Phylloscopus fuscatus***). 04-02 Žemutinėje Silezijoje pamatyta **žaliasparnė kryklė** (***Anas carolinensis***). Šis paukštis stebėtas dar ir gegužės mėnesį. 04-13 Silezijoje stebėta **laibasnapė nendrinukė** (***Acrocephalus melanopogon***)[4], 05-16 Liubline matyta **sibirinė juodagalvė kiauliukė** (***Saxicola maurus***)[4], o 05-28 Palenkės vaivadijoje stebėtas **geltonkojis tulikas** (***Tringa flavipes***) [3].

SUOMIJA

Net ir Suomijoje **atlantinis mormonas** (***Fratercula arctica***) nėra įprastas paukštis, štai 03-06 prie *Raajärvi* aptiktas išsekęs individas šalyje registruotas tik 62-ą kartą [62]. **Didysis purplelis** (***Streptopelia orientalis***) praėjusį pavasarį registruotas 2 kartus: vienas individas ties Miehikele (*Miehikkälä*) laikėsi nuo 03-10 iki 04-11, o kitas stebėtas 05-09 Ivalu (*Ivalo*) [33]. **Žydroji zylė** (***Parus cyanus***) 04-02 nufotografuota Lamyje (*Lammi*) [39]. **Amerikinė cyplė** (***Anas americana***) taip pat registruota 2 kartus: 04-09 patinas ties *Aspskär*, 05-04 patinas ties *Paltasalmi* [74]. Iš pietų iki šiaurės atklydęs **juodagalvis kiras** (***Larus melanocephalus***) stebėtas 04-23 *Vanjärvi* [58]. Du **palšieji kūltupiai** (***Oenanthe isabellina***) registruoti šį pavasarį Suomijoje: 05-01 nufotografuotas ties *Viikki*, 05-06 stebėtas prie *Patsola* [42]. **Pievinė kregždūnė** (***Glareola pratincola***) 05-02 nufotografuota *Kuusistonlahti* [10]. **Žiedasnapė antis** (***Aythya collaris***) stebėta 2 kartus: 05-04 *Kirkkojärvi* ir 05-19 *Akonpohja* [26]. Beveik tomis pačiomis dienomis stebėta dar viena retenybė šiaurėje – **juodakojis kirlikas** (***Charadrius alexandrinus***): 05-04 *Maivaperä* ir 05-20 *Yyteri* [97]. **Daurinė kregždė** (***Hirundo daurica***) stebėta 05-05 ties *Täktom* [67]. **Palšasis kūltupys** (***Oenanthe isabellina***) 05-06 nufotografuotas *Patsola* [42]. **Alpinės devynbalsės** (***Sylvia cantillans***) patinas nufotografuotas 05-07 prie *Dödören* [47]. Neabejotinai rečiausias praėjusio pavasario stebėjimas Suomijoje – **žilagalvė starta** (***Emberiza spodocephala***) sužieduota 05-10 *Jurmo* [2]. 2 kartus praėjusį pavasarį stebėti **didieji plėšikai** (***Stercorarius skua***): 05-14 *Kortskär* ir 05-30 *Söderskär* [76]. Tolimas svečias **ilgasnapis dumblis**

(***Limnodromus scolopaceus***) 05-14 stebėtas *Linnunsuo* [11]. **Sibirinė juodagalvė kiauliukė** (***Saxicola maurus***) 05-19 sužieduota *Halias* [3]. **Baltakaktės nuodėgulės** (***Melanitta perspicillata***) patinas 05-20 stebėtas ties *Lågskär* [75]. **Juodagalvė starta** (***Emberiza melanocephala***) 05-22 nufotografuota *Hamnhoömen* [25]. **Geltonkojis tulikas** (***Tringa flavipes***) 05-24 stebėtas *Leveäkari* [6]. **Baltasturplis bėgikas** (***Calidris fuscicollis***) nufotografuotas 05-28 *Elijärvi* [8].

ŠVEDIJA

Paprastasis palšasis peslys (***Elanus caeruleus***) stebėtas 2 kartus: 04-13 *Torhamn* ir 04-15 Helsingborge (*Helsingborg*) [7]. **Vilsono oželis** (***Gallinago delicata***) 04-19 antrus metus iš eilės girdėtas ties Tierpu (*Tierp*) [2]. **Storkulnis** (***Burhinus oedicnemus***) stebėtas 2 kartus: 05-01 *Döderhults* ir 05-02 *Kistinge* [72]. **Mažasis einis** (***Tetrax tetrax***) 05-05 stebėtas *Nabbelund* [30]. **Nykštukinė pečialinda** (***Phylloscopus proregulus***) 05-11 nufotografuota *Mellby*. **Kojūkas** (***Himantopus himantopus***) 05-21 stebėtas ties Kalmaru (*Kalmar*) [32]. **Mažoji tošinukė** (***Hippolais caligata***) 05-22 sužieduota Siundrėje (*Sundre*) [36]. Na, ir rečiausias praėjusio pavasario sparnuotis, nauja rūšis Švedijai – **rytinis kirlikas** (***Charadrius veredus***) nufotografuotas 05-31 *Andalen* [1].

VAKARŲ PALEARKTIKA

04-25 Farerų salyne pirmą kartą stebėta **baltakaklė musinukė** (***Ficedula albicollis***), o 05-27 ten matytas **plokščiasnapis bėgikas** (***Limicola falcinellus***). Kipre 04-28 užregistruotas **mėlynosios zylės** (***Cyanistes caeruleus***) stebėjimas, o Vokietijoje 05-08 matytas **mongolinis kirlikas** (***Charadrius mongolus***). Portugalijoje 05-19 pirmą kartą pamatytas **geltonkepuris naktikovis** (***Nycticorax violaceus***), o Vengrijoje 05-23 stebėtas **mėlynskruostis bitininkas** (***Merops persicus***). Austrijoje 05-25 registruotas **gervės gražuolėlės** (***Anthropoides virgo***) stebėjimas. Jungtinėje Karalystėje pirmą kartą visoje Vakarų Palearktikoje stebėtas **baltasmakris audrašauklis** (***Procellaria aequinoctialis***). Danijoje 05-29 matytas **mažasis čiurlys** (***Apus affinis***), o Ispanijoje 05-31 – **atlantinis geltonsnapis albatrosas** (***Thalassarche chlororhynchos***).

[10] – *skaičius laužtiniuose skliausteliuose nurodo, kelinta šios rūšies registracija šalyje.*

Mažoji žuvėdra (Sternula albifrons) © Simonas Minkevičius

Išbandyk mobiliąją programėlę „LifeTerns“!

Žuvėdra ar kiras? Daugelis maišo šiuos baltuosius paukščius. Su šia programėle ne tik išmoksite atskirti juos, bet ir leisitės kartu su žuvėdromis į tolimąjį skrydį, spręsite testus, tiesiogiai stebėsite jų gyvenimą ir susipažinsite su rečiausiomis perinčiomis Lietuvoje žuvėdromis bei jų teritorijomis.

Nemokamą mobiliąją programėlę „LifeTerns“ galite atsisiųsti iš „Google Play“ parduotuvės.

https://play.google.com/store/apps/details?id=mobappkurimas.lifetrens&hl=lt

Programėlė parengta Lietuvos ornitologų draugijai vykdant projektą „Suinteresuotų institucijų pajėgumų pritaikymas gerinant upinių ir mažųjų žuvėdrų apsaugos būklę Lietuvoje“, Nr. LIFE17 NAT/LT/000545.

LOD informacija

RAIGARDO SLĖNIS

Marius KARLONAS

Tinkamiausias metų laikas paukščiams stebėti: pavasaris, vasara.

Aprašoma teritorija ribojasi su Baltarusija ir patenka į valstybės sienos apsaugos zoną. Lankantis joje būtina turėti asmens dokumentą – pasą arba asmens tapatybės kortelę (vairuotojo pažymėjimas netinka).

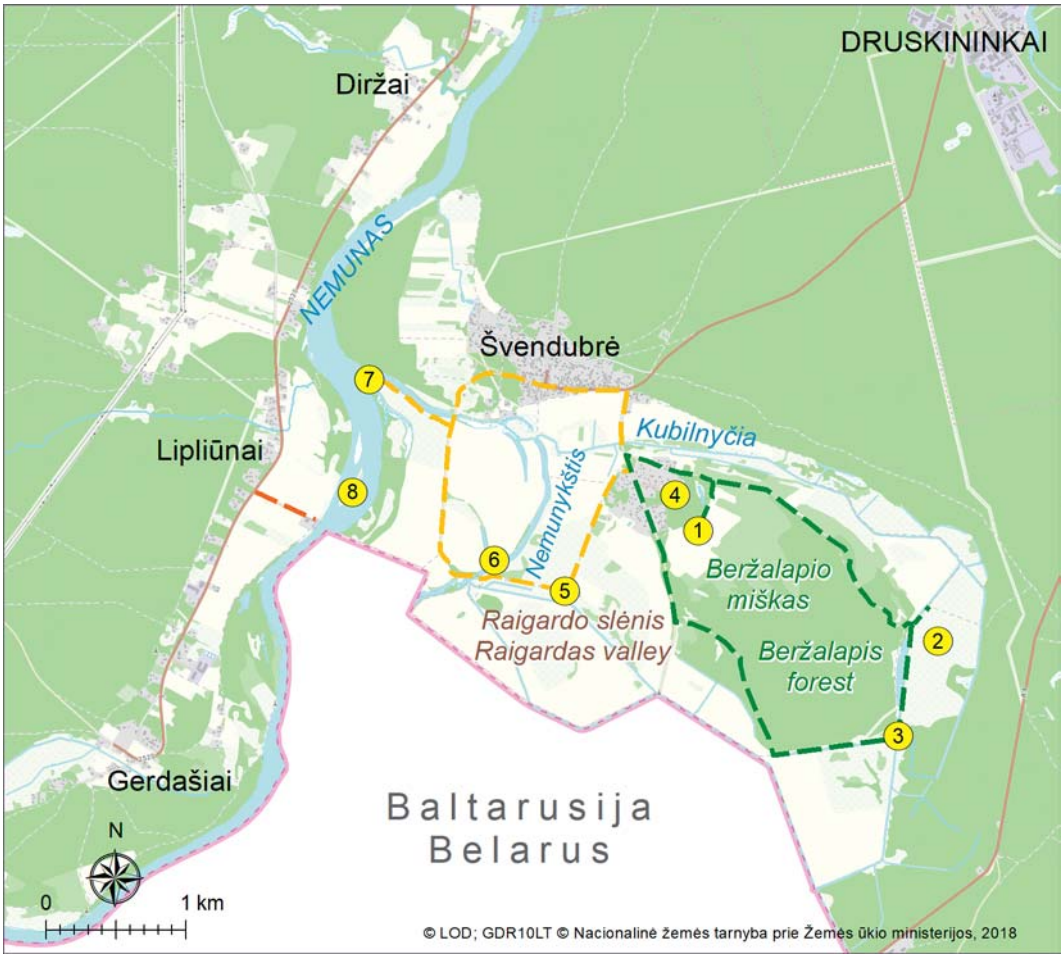

TOP 3: mažoji žuvėdra, kukutis, plėšrioji medšarkė.

Tikslinės rūšys: pilkasis garnys, dryžagalvė kryklė, klykuolė, didysis dančiasnapis, vapsvaėdis, juodasis peslys, rudasis peslys, jūrinis erelis, pievinė lingė, vištvanagis, paukštvanagis, paprastasis suopis, sketsakalis, kurapka, griežlė, jūrinis kirlikas, krantinis tilvikas, brastinis tilvikas, perkūno oželis, upinė žuvėdra, mažoji žuvėdra, juodoji žuvėdra, uldukas, naminė pelėda, mažasis apuokas, balinė pelėda, tulžys, kukutis, juodoji meleta, žalioji meleta, urvinė kregždė, dirvoninis kalviukas, geltonoji kielė, plėšrioji medšarkė, pilkoji starta.

Vietovės aprašymas. Apie 3 km į pietus nuo Druskininkų, Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje, plyti platus slėnis. Rytinėje jo dalyje įsteigtas Raigardo kraštovaizdžio draustinis, siekiant išsaugoti didžiausią Lietuvoje sufozinį cirką – Raigardo slėnį. Slėnis iš visų pusių supamas

Mažasis erelis rėksnys (Clanga pomarina)
© Marius Karlonas

pušynų, jame gausu eutrofinių Nemuno senvagių, upelių, rytinėje dalyje auga Beržalapio miškas.

Maždaug trečdalyje slėnio vykdoma tradicinė žemdirbystė, kita pievų dalis šienaujama arba ganoma. Šiaurinėje jo dalyje įsikūręs gatvinis Švendubrės kaimas. Dėl gamtinių buveinių įvairovės ir tradicinės žemdirbystės slėnis itin mėgstamas perinčių ir migruojančių sparnuočių. Vien Raigardo slėnyje ir jį supančiose pamiškėse užregistruota apie 120 perinčių paukščių rūšių, o bendrai pastebėta apie 160 skirtingų sparnuočių rūšių.

Vykstant į šią teritoriją būtina turėti asmens dokumentą (vairuotojo pažymėjimas netinka), nes slėnyje patruliuoja valstybės sienos apsaugos tarnyba, kuri kartais prašo jį pateikti.

Stebėjimo taktika ir vietos. Geriausiai susipažinsite su Raigardo slėniu ir jo sparnuočiais keliaudami dviem maršrutais (žr. žalią ir geltoną punktyrą).

Pirmasis maršrutas (žr. žalią punktyrą) eina keliuku aplink Beržalapio mišką ir per Švendubrės kaimą. Maršrutas yra 7,5 km ilgio, todėl jam skirkite bent 4 valandas. Daugiausia paukščių aptiksite žygį pradėję ankstyvą rytą, vos patekėjus saulei.

Palikę automobilį Švendubrėje, keliaukite rytų kryptimi lygiagrečiai su Kubilnyčios upeliu. Eidami per kaimą matysite įprastus kaimo sparnuočius: žaliukes, žvirblius, paprastuosius čivylius, dūmines ir paprastąsias raudonuodeges bei kt. Kartais pačiame kaime pasiseka išvysti ir išgirsti kukutį. Jeigu jo nepavyks pastebėti, paėjėkite iki laukymės miško viduryje (Nr. 1) – čia didžiausia tikimybė aptikti šį Dzūkijos paukščiu vadinamą sparnuotį. Laukymė – gera vieta ir dieną, virš jos ieškodami sau grobio mėgsta sklandyti plėšrieji paukščiai.

Tęsdami žygį Beržalapio miško pakraščiu pamatysite ir išgirsite nemažai pievų ir miško paukščių, tarp kurių yra įvairių rūšių strazdų, volungių, lygučių, miškinių ir pievinių kalviukų, paprastųjų kiauliukių, devynbalsių ir kt.

Išėję iš miško, rytinėje jo dalyje išvysite šlapią, vietomis apleistą pievą (Nr. 2). Ši vieta yra viena vertingiausių Raigardo slėnyje – rytais čia griežia griežlės, girdimos kurapkos, tuoktuvinius skrydžius skraido perkūno oželiai ir brastiniai tilvikai, klykauja čia pat perinčios pilkosios gervės, krūmuose tupinėja paprastosios kiauliukės ir plėšriosios medšarkės.

Paėję 800 m pietų kryptimi, pasieksite tiltelį per Kubilnyčios upelį (Nr. 3). Iš šio taško patogu stebėti sklandančius plėšriuosius paukščius virš pievos Baltarusijos pasienyje ir šlapiosios pievos (Nr. 2). Rytais čia klykauja žaliosios ir juodosios meletos, gieda erškėtžvirbliai, devynbalsės, tupinėja paprastosios ir plėšriosios medšarkės. Įdienojus gretimose pievose pradeda medžioti plėšrieji sparnuočiai: jūriniai ereliai, mažieji ereliai rėksniai, paukštvanagiai, vištvanagiai, paprastieji suopiai, vapsvaėdžiai, pievinės ir nendrinės lingės. Norint išvysti pasta-

ruosius lenktasnapius, į šį tašką reikia atvykti ne anksčiau kaip 9 ryto ir prabūti bent 3–4 valandas. Tačiau šis dienos metas nėra tinkamas pievų ir miško paukščiams, tad vidurdienį jų pamatysite ir išgirsite kur kas mažiau negu ankstyvą rytą. Dėl to svarbu iš anksto nuspręsti, kokius paukščius norite stebėti.

Žygį tęskite nuo tiltelio per Kubilnyčią eidami vakarų kryptimi 900 m, kol pamatysite geltoną stulpelį ir įspėjamąjį ženklą, kad priėjote valstybės sienos apsaugos zoną, į ją draudžiama įeiti be specialaus leidimo. Ties šiuo ženklu yra į Beržalapio mišką vedantis keliukas, pasukite į jį ir keliaukite per brandų pušyną (keliuko ilgis – 1,3 km) iki pat pagrindinio kelio. Išėję į žvyrkelį, pasukite į dešinę ir netrukus pasieksite Švendubrės kaimą, kur ir pradėjote žygį. Pačioje Švendubrėje ošiančiame pušynėlyje įsikūrusi nedidelė (apie 15 lizdų) pilkųjų garnių kolonija (Nr. 4).

Keliaudami antruoju maršrutu (žr. geltoną punktyrą) susipažinsite su Raigardo slėnio pievų, vandens ir kaimo sparnuočiais. Maršrutas veda laukų keliukais, jo ilgis – 6,5 km. Eiti šiuo maršrutu galite bet kuriuo šviesiu paros metu: ryte – aktyviausi smulkieji pievų giesmininkai, įdienojus – plėšrieji paukščiai, vakare vėl suaktyvės giesmininkai ir šlapynių paukščiai.

Pradėti galite ten pat, kur yra ir pirmojo maršruto pradžia – vendubrėje prie Beržalapio miško. Kaime ties sankryža palikite automobilį. Pasukę į keliuką, vedantį vakarų kryptimi, netrukus išeisite iš Švendubrės ir keliausite pušynėlio ir dirbamų laukų pakraščiu pietų link. Greitai dirbami laukai pasibaigs ir prasidės pievos, apaugusios pavienėmis pušelėmis. Šis ruožas mėgstama plėšriųjų ir paprastųjų medšarkių, paprastųjų kiauliukių, pievinių kalviukų, kartais jame aptinkama ir dirvoninių kalviukų. Keliukui staiga pasisukus į dešinę (vakarų kryptimi), pietinėje dalyje atsivers šlapias slėnis, kuriame peri ir medžioja nendrinės ir pievinės lingės. Šis taškas (Nr. 5) yra gera vieta plėšriesiems paukščiams stebėti, todėl jei atvyksite jau įdienojus, verta palūkėti ir ilgiau. Be medžiojančių lingių, čia galite išvysti ir jūrinius erelius, mažuosius erelius rėksnius, paprastuosius suopius, vapsvaėdžius, sketsakalius ir pelėsakalius. Tinkamais metais Raigardo slėnyje peri ir balinės pelėdos, tada šis taškas yra mėgstama jų medžioklės vieta. Balinių pelėdų vertėtų laukti vakare – paprastai jos pradeda medžioti dar saulei nenusileidus.

Tęsdami žygį keliuku vakarų kryptimi, netrukus pereisite tiltą per Nemunykštį. Šis per Raigardo slėnį tekantis upelis (Nr. 6) labai primena eutrofinį, senvaginės kilmės ežerėlį, nes tėkmės čia nematyti, tačiau šiaurvakarinėje dalyje jis lėtai įteka į Kubilnyčią, o ši – į Nemuną. Nemunykštis – vietomis išplatėjęs, kai kurios jo atšakos užpelkėjusios ir baigiasi pievose, o pakrantės gausiai apaugusios vandens augalais. Dėl eutrofinės būklės, primenančios senvaginius ežerėlius, šis upelis patinka vandens

Baltieji gandrai (Ciconia ciconia) © Marius Karlonas

paukščiams ir jie neretai čia leidžiasi tiek per migraciją, tiek kuriasi veistis. Be įprastų sparnuočių, upelyje peri dryžagalvės ir rudagalvės kryklės, pilkosios antys, pakrantės medžiuose lizdus pina remezos, žvejoja pilkieji ir didieji baltieji garniai.

Eidami keliuku per šienaujamus plotus šiaurės kryptimi, matysite pievų paukščius – pempes, geltonąsias kieles, pievinius kalviukus, paprastąsias kiauliukes, plėšriąsias ir paprastąsias medšarkes. Atidžiau apsidairykite ir paklausykite: kartais čia įsikuria Lietuvoje retos pilkosios startos. Anksčiau šiose Nemunykštį supančiose šlapiose pievose perėdavo didžiosios kuolingos, bet pastaraisiais metais jų čia aptinkama tik per migraciją. Vakarais ir naktimis visame Raigardo slėnyje gausu griežiančių griežlių.

Beveik priėję tiltą per Kubilnyčią, pasukite į dešinę pievų keliuku, 700 m vedančiu upelio pakraščiu iki Nemuno. Žingsniuodami šiuo taku, gerai apžvelkite ir Kubilnyčią – čia peri gulbės nebylės, didžiosios antys, palikusios inkilus ir dreves jauniklius atsiveda klykuolės ir didieji dančiasnapiai. Šis upelis – mėgstama tulžių medžioklės vieta, todėl keliaujant reikia atidžiai apžiūrėti kiekvieną medžio šakelę virš vandens, ant jų tulžiai mėgsta tupėti ir dairytis žuvyčių. Jei tulžys jus pamatys pirmas, išgirsite tik tolstantį cypsėjimą.

Priėję Nemuną (Nr. 7), čia kiek palūkėkite ir gerai apsižvalgykite. Virš upės skraido upinės ir mažosios žu-

Kukutis (Upupa epops) © Eugenijus Drobelis

Mažoji žuvėdra (Sternula albifrons) © Dalia Račkauskaitė

Krantinis tilvikas (Actitis hypoleucos) © Dalia Račkauskaitė

Pilkasis garnys (Ardea cinerea) © Dalia Račkauskaitė

Paukščių stebėjimo regykla prie Lipliūnų salelių © Marius Karlonas

vėdros, rudagalviai kirai, smėlėtose pakrantėse braido krantiniai tilvikai. Nemuno ir Kubilnyčios santaka – gera vieta plėšriesiems paukščiams stebėti, be jau minėtų, čia galite pamatyti ir ruduosius bei juoduosius peslius. Vasaros antroje pusėje Nemune atsiradusiose smėlėtose salelėse leidžiasi migruojantys tilvikiniai paukščiai: tikučiai, žaliakojai ir raudonkojai tulikai, gaidukai, perkūno oželiai, juodakrūčiai bėgikai, upiniai ir jūriniai kirlikai.

Grįžę iki tilto per Kubilnyčią, pereikite jį ir keliaukite per Švendubrę link savo automobilio. Kaimo pakraščiuose pasidairykite kukučių.

Dar viena vieta, kurią verta aplankyti, – Nemuno salelės ties Lipliūnais (Nr. 8). Grįžkite iki Druskininkų ir, pervažiavę tiltą per Nemuną, keliaukite iki „Snow Arenos“, už jos pasukite į kairę ir važiuokite 8 km iki Lipliūnų. Atvykę į kaimą, kairėje pusėje, už 400 m nuo pagrindinio kelio, pamatysite pasieniečių bazę, iki kurios veda asfaltuotas keliukas (žr. raudoną punktyrą). Prie jos palikite automobilį ir tvoros pakraščiu žingsniuokite iki Nemuno. Nemune yra dvi smėlėtos salos, į jas kiekvieną gegužę sugrįžta upinės ir mažosios žuvėdros ir pradeda perėti. Nelygu, kokie metai ir salų būklė, čia jų galima suskaičiuoti iki kelių dešimčių porų. Salose peri ir krantiniai tilvikai, upiniai kirlikai, taip pat retai kur perėjimo metu aptinkami jūriniai kirlikai. Pavasarį ir rudenį salos ir jų pakraščiai – mėgstama vandens paukščių ir kirų stotelė. Lipliūnų salas patogu stebėti iš šio projekto metu pastatytos paukščių stebėjimo regyklos, ją pamatysite Nemuno pakrantėje, prie pasieniečių bazės.

Kurapka (Perdix perdix) © Marius Karlonas

Kiti gyvūnai. Nemune ir slėnio upeliuose gyvena bebrai, ūdros, ondatros. Pievose ir miškuose aptinkama stirnų, briedžių, lapių, miškinių kiaunių, kanadinių audinių, usūrinių šunų ir barsukų. Nereti žalčiai, vikrieji ir gyvavedžiai driežai.

Didysis baltasis garnys (Ardea alba) tuoktuvių apdaru

PARTNERIŲ PAIEŠKOS (2)

Pagal Davido Attenborougho knygą „The Life of Birds“ parengė Vidmantas ADOMONIS

Pabaiga. Pradžia 2020 m. Nr. 1.

Yra paukščių, kurių patinai nuo patelių skiriasi dar labiau. Puošnioji margaspalvė nektarina yra išties puošni. Tačiau tokio pavadinimo nusipelno tik patinėlis: jo pilvas yra kaštono rudumo, o galva raibuliuoja įvairiomis spalvomis. O štai patelės apdaras yra blankus – geltonai žalsvas. Australinės karališkosios papūgos patinas yra skaisčiai raudonas, o patelė – žalia. Kitos Australijos papūgos, eklekto, patino ir patelės apdarai yra tiek skirtingi, jog daugybę metų ornitologai manė, kad tai yra skirtingos rūšys. Tačiau kažkas galų gale pastebėjo, kad žalios kaip smaragdas papūgos, kurių sparno apačia ir šonai yra ryškiai raudoni, yra vien tik vyriškos lyties individai, o toje pačioje vietovėje gyvenančios tamsiai raudonos papūgos, kurių pilvas violetiškai mėlynas, yra vien patelės, ir suprato, jog tai tos pačios rūšies paukščiai.

Didžiosios fregatos patinas apie savo lytį skelbia demonstruodamas išskirtinę puošmeną, bet tai jis daro tik perėjimo sezono metu. Fregatos yra jūros paukščiai. Jie klajoja vandenyno platybėmis atogrąžų platumose ir į sausumą sugrįžta tik perėti. Tam jie renkasi atokias salas, tokias kaip, pavyzdžiui, Galapagai, Reino sala Didžiajame barjeriniame rife, Aldabros atolas Seišelių salyne ar vidurye Atlanto vandenyno esanti Dangun Žengimo sala. Patinai pasirenka vietą lizdui, čia apsistoja ir ją saugo nė minutei iš jos nesitraukdami. Tinkamų lizdui vietų yra nedaug, tad nors trumpam palikus ją be priežiūros, ją kaipmat užimtų kitas patinas. Lizdavietės turėtojas tvirtai laiko savo poziciją ir kaip įmanydamas kviečia patelę – ima pūsti ryškiai raudoną pūslę: įkvepia ir išpučia orą į maišą apatinėje kaklo dalyje. Tai trunka keletą minučių. Raudonas balionas vis didėja ir didėja, kol išsipučia taip stipriai, jog atrodo – tuoj sprogs. Jei šio didžiulio ryškaus ženklo, kurio neįmanoma nepastebėti, patelei prisikviesti nepakanka, patinas pro šalį skrendančias pateles vilioja virpindamas išskėstus sparnus ir garsiai gurguliuodamas.

Daugelio rūšių patinai pasipuošia specialiai perėjimo sezonui užsiaugintomis plunksnomis. Kai kuriems garniams išauga ilgos, nuo nugaros žemyn svyrančios baltos, filigraniškos plunksnos, kurias, puikuodamiesi prieš pateles, jie gali pašiaušti. Ančių patinai, gaigalai, visiškai pakeičia savo apdarą. Šis pokytis gali būti toks didelis, jog kartais būna sunku patikėti, kad šie puošnūs spalvingi padarai, darantys įmantrius piruetus, linksintys galvomis, plaukiantys iškeltomis šoninėmis „burėmis“, yra tie patys nuobodžiai rusvi

paukščiai, kurie vos prieš mėnesį plaukiojo tame pačiame ežere. Mandarininių ančių, rudagalvių kryklių, didžiųjų ančių, islandinių ančių ir gagų patinai virsta išsipuscčiusiais dabitomis, dėvinčiais ekstravagantiškus kostiumus. Po mėnesio ar dviejų, vidurvasarį, perėjimo sezonui pasibaigus, jie išsišers ir jų ryškius, spalvingus vestuvinius drabužius pakeis kuklūs kasdieniniai.

Vyriškų puošmenų demonstravimas baigiasi tuo, kad patelės ir patinai sudaro poras. Kai kurie paukščiai kasmet ieško vis kito partnerio; kiti, tokie kaip gulbės ir albatrosai, poras sudaro visam gyvenimui. Kai kurios poros lizdo statybos ir jauniklių priežiūros rūpesčiais dalijasi daugmaž lygiomis dalimis; kitos išsiskiria iš karto prasidėjus perėjimui. Poligamija vienodai paplitusi tiek tarp patinų, tiek tarp patelių, bet apskritai apie 90 proc. visų paukščių rūšių yra monogramai.

Kai kurie iš tų 10 proc. patinų ne tik yra poligamai, bet apskritai nedalyvauja šeimyniniame gyvenime. Su patelėmis juos sieja tik keletas trumpų kopuliacijos akimirkų. Toks santykis tarp poros narių gali būti tik ten, kur gyvenamojoje aplinkoje yra tiek daug lengvai prieinamų maisto šaltinių, jog patelė gali pati viena išmaitinti savo šeimyną. Tada patino gebėjimai meistriškai sukrauti lizdą, saugoti teritoriją ar pasirūpinti maistu patelei renkantis partnerį nebevaidina esminio vaidmens. Vienintelis patelės rūpestis yra, kad patinas būtų sveikas bei stiprus ir kad šias savybes galėtų paveldėti jų palikuonys. Apie tai patelė, kaip ir monogaminių rūšių patelės, gali nutuokti pagal patino plunksnų kokybę ir pagal tai, kaip efektingai jis šį apdarą demonstruoja. Iš tikro šie kriterijai greičiausiai ir nulemia daugumos patelių pasirinkimą.

Tai buvo atskleista atlikus seriją originalių eksperimentų, tarp jų ir eksperimentus su ilgauodegiais juodaisiais audėjais, pelkėtose Rytų Afrikos vietovėse gyvenančiais žvirbliams gimininga paukščiais, kurių juodą apdarą puošia raudoni „antpečiai“. Šių paukščių patinai yra poligamai. Jie valdo nendrynų teritoriją, kur kelios patelės susisuka lizdus. Perėjimo sezono metu patinas užsiaugina juodas plačias iki pusmetrio ilgio uodegos plunksnas ir demonstruoja išskleidęs jas kaip žemyn nuleistą vėduoklę lėtai plazdendamas virš savo nendrynų ploto. Eksperimento dėlei kai kurių patinų uodegos buvo dvigubai sutrumpintos, o kitų – tiek pat pailgintos. Po to eksperimentuotojai suskaičiavo, kiek patelių suviliojo vienos ir kitos grupės patinai. Patinai su sutrumpintomis uodegomis buvo patrauklūs dvigubai mažesniam patelių skaičiui negu patinai su normaliomis uodegomis, o patinai, kurių uodegos buvo pailgintos, susilaukė dvigubo savo gerbėjų skaičiaus.

Gyvūnų veisėjai seniai naudoja metodą, kai kryžminti naudojami keli individai, pasižymintys išskirtinėmis fizinėmis savybėmis, ir atmetama didžioji daugumą kitų, kurie šių savybių neturi. Balandžių mėgėjai, naudodami šią techniką, iš laukinių, neišvaizdžių uolinių karvelių išveisė gausybę įmantriausių veislių. Yra išvesti grynai balti ir visiškai juodi, apželtkojai ir išpūstkrūčiai paukščiai, paukščiai su lyg didžiulės išskleistos vėduoklės uodegomis, paukščiai, kurių į priekį riestos sprando plunksnos lyg vaura gaubia galvą, ir dar daug keisčiausių formų. Tokių rezultatų buvo pasiekta vos per keletą dešimtmečių. Laukinių paukščių patelės dešimtis, o gal ir šimtus tūkstančių metų savo partnerius rinkosi pagal jų išvaizdą. Šios atrankos rezultatas buvo tas, kad įvairios veislės tapo tokios skirtingos, jog fiziškai nebegalėjo tarpusavyje poruotis. Taip genetiškai izoliuotos jos tapo naujomis rūšimis.

Niekur kitur pasaulyje šis mechanizmas nedavė tokių stulbinamų rezultatų kaip Naujojoje Gvinėjoje, šioje milžiniškoje pusantro tūkstančio kilometrų besidriekiančioje saloje šiauriau Australijos. Jos miškai ir pelkynai paukščiams sudaro ypač geras gyvenimo sąlygas. Juose kaip ir daugumoje atogrąžų biotopų pilna įvairiausių maisto šaltinių – knibždėte knibžda vabzdžių, gausu vaisius vedančių augalų. Čia gyvenantiems paukščiams sala turi dar vieną didelį privalumą. Žemės evoliucijos požiūriu tai labai jauna sausuma – ji susidarė prieš keliolika milijonų metų iš Ramiojo vandenyno gelmių išsiveržus ugnikalniui, todėl vieninteliai žinduoliai, kuriems pavyko ją pasiekti iki apsigyvenant žmonėms, buvo kelios sterblinių gyvūnų rūšys iš gretimos Australijos ir kelios rūšys šikšnosparnių. Čia nėra

Markizo Radžio rojaus paukštis (Paradisaea raggiana) demonstruoja patelei savo grožybes

nei vaisiais ar lapais mintančių beždžionių, nei sėklomis mintančių voverių. Todėl miške paukščiai beveik neturi konkurentų dėl maisto, tad patelės be didesnio vargo gali juo apsirūpinti pačios ir be pašalinės pagalbos aprūpinti savo jauniklius. Be to, saloje nėra ir didelių plėšrių žinduolių, tokių kaip laukinės katės ar žebenkštys, meškėnai ar lapės. Dėl šios priežasties dėmesį patraukiančiais ekstravagantiškais apdarais ir jų demonstravimo ritualais paukščiai nebūtinai rizikuoja patekti į pavojų. Rojaus paukščių patinai šiomis galimybėmis naudojasi stebėtinai plačiai.

Manoma, kad rojinių paukščių šeima yra tolimi varninių paukščių giminaičiai. Viena jų rūšis tikrai panaši į varną. Tai makgregorija. Šis paukštis gyvena Naujosios Gvinėjos vakaruose aukštai kalnuose, kur gali būti taip šalta, kad kylant aukštyn drėgnasis atogrąžų miškas išretėja ir nunyksta, jį pakeičia iš pradžių neūžaugos spygliuočiai, o dar aukščiau – pievos su nedidelėmis žemaūgių medinių paparčių grupelėmis. Mitybos šaltiniai čia yra palyginti skurdūs, todėl reikėtų tikėtis, kad jaunikliams išmaitinti reikės abiejų tėvų pastangų. Ir iš tikro, makgregorijos yra monogaminiai paukščiai. Jų patinų ir patelių išvaizdos skirtumai yra minimalūs; vieninteliai jų apdaro papuošalai yra geltoni plikos odos plotai aplink akis ir tos pačios spalvos dėmės sparnuose. Šiaip tai yra juodi paukščiai, į kuriuos žvelgdami, ko gero, galime susidaryti įspūdį, kaip atrodė šioje milžiniškoje saloje kadaise gyvenę pirmykščiai rojaus paukščiai.

Kitų daugiau kaip keturiasdešimt šių keistų paukščių rūšių, gyvenančių turtingesniuose maisto žemesnių altitudžių biotopuose, dydžiai varijuoja nuo šarkos iki liepsnelės. Visos patelės ir jauni patinai yra nepaprastai panašūs, kaip ir galima tikėtis iš tos pačios šeimos paukščių. Daugumos jų nugaros rusvos, o blyškios krūtinės yra arba dryžuotos, arba raibos ir tik keleto rūšių – lygios. Tačiau subrendę patinai yra taip įvairiai ir ekstravagantiškai išsipuošę, jog sunku patikėti, kad jie galėtų būti giminingi: vieniems puošnios plunksnos auga iš šonų, kitiems – iš pečių, smakro ar kaktos. Vienas dėvi tiarą iš šešių plunksnų, kurių kiekvienos galas baigiasi juodu disku, kitas yra plikas, o jo galvos oda yra akinamai mėlyna. Ir jų puikavimosi šiomis nuostabiomis grožybėmis būdų įvairovė yra tokia didelė, kad net sunku įsivaizduoti.

Juodasis pjautuvasnapis, didžiausias iš visų rojaus paukščių, yra visiškai juodas, tik plunksnų, kurios abiejose krūtinės pusėse sudaro savotiškas vėduokles, vėtyklių galiukai blizguliuoja mėlynai. Šie paukščiai gyvena tokiose atokiose kalnų vietovėse, kad dar visai neseniai mokslininkai nebuvo matę jų tuoktuvių ritualo, taigi buvo galima tik spėlioti, kaip tos vėduoklės yra demonstruojamos. Paaiškėjo, kad paukštis, ankstų rytą tupintis savo teritorijos centre ant šakos, kurią yra pasirinkęs patelėms vilioti, staiga pakelia šias vėduokles taip, kad jos visiškai paslepia galvą. Tuo pačiu metu jis išskleidžia savo ilgą juodą uodegą, todėl siluetas, kurį tik ką buvo galima atpažinti esant paukštį, virsta kažkokiu grėsliai boluojančiu stačiakampiu. Vėliau šis ima svyruoti į šonus, galiausiai krypsta į vieną pusę, kol sustingsta beveik horizontalioje padėtyje. Mažiausio šeimos atstovo, karališkojo rojaus paukščio, apdaras yra skaisčiai raudonas, tik jo apačia – balta su kreminiu atspalviu, o iš uodegos driekiasi dvi ilgos siūliškos plunksnos, kurių kiekviena baigiasi mirguliuojančiai žalios spalvos disku. Pradėdamas tuoktuvinį šokį jis vėduokle išskleidžia krūtinės plunksnas, po to staiga virsta į šoną ir pakibęs ant šakos žemyn nugara virpina išskleistus

Daugianytis rojaus paukštis (Seleucidis melanoleucus)

Juodasis pjautuvasnapis (Epimachus fastosus). Viena iš tuoktuvių ritualo pozų

sparnus. Taip kabo kelias sekundes, tada suglaudžia sparnus ir kojų judesiais siūbuoja kūną lyg švytuoklę, o ilgosios uodegos plunksnos plaikstosi į šonus. Karaliaus Alberto rojaus paukštis turi dvi puošnias plunksnas, kurių struktūra tokia ypatinga, jog kai ornitologai jas pirmą kartą ištyrė, dar prieš atrandant patį paukštį, buvo manoma, kad tai kažkokia klastotė. Jos auga iš paukščio kaktos ir yra dvigubai ilgesnės už jo kūną. Vietoje abipus plunksnos stiebo išsidėsčiusių įprastų šoninių šakelių šių plunksnų stiebas yra nusagstytas, ir tik iš vienos pusės, į liniją išrikiuotų smulkių žydrų plokštelių, kietų ir blizgančių lyg emalė. Šis paukštis savo tuoktuviniam šokiui visada pasirenka ploną, laisvai kabančią vijoklinio augalo šakelę. Viliodamas patelę savo keistąsias plunksnas jis atmeta į priekį ir ima tūpčioti lyg vaikas, norintis aukščiau įsisupti sūpynėse, kol šakelė pradeda smarkiai spyruokliuoti. Taigi karaliaus Alberto rojaus paukštis ne tik dėvi fantastišką kostiumą, bet yra ir puikus akrobatas.

Ne visi rojaus paukščiai tuoktuvinius ritualus atlieka medžiuose. Kadangi sausumos plėšrūnų nėra ir demonstruotis prieš pateles ant žemės yra saugu, kai kurie tai ir daro. Šokių aikštelę patinas įruošia miške po medžiais, o pasirinktą plotelį rūpestingai išvalo: nukarpo joje augančių liaunų medelių lapus, pašalina nukritusias šakeles bei kitokį kraiką ir taip atidengia pliką žemės paviršių. Jei miške aptiktumėte tokią areną, būtų gana lengva išsiaiškinti, ar ją įrengęs paukštis yra kur nors netoliese ir ar jis vis dar aktyvus. Jums tereikia numesti į aikštelę vieną ar kelis lapus ir pasislėpti. Jei jis čia pat, visų pirma išgirsite susijaudinusio patino balsą, tada pasirodys jis pats, purptelės ant žemės ir snapu suėmęs lapą staigiu galvos judesiu nusvies jį šalin.

Šiose scenose vykstantys pasirodymai yra tokie pat įvairūs kaip ir rūšių, poravimosi ritualus atliekančių medžiuose. Vilsono vijauodegis yra rojaus paukštis pliku mėlynu viršugalviu, skaisčiai raudona nugara, ryškiai geltonu sprandu ir žvilgančia žalia krūtine. Viliodamas patelę jis įsitveria vertikalaus jauno augalo stiebo ir išskečia krūtinės plunksnas taip, kad susiformuoja žvilgantis žalias skydas, kurio plokštuma su paukščio kūnu sudaro statų kampą. Vakarinė parotija, kurios galvą puošia „antenos“, iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip rojinių paukščių šeimos atstovas, dėvintis vienu iš ramiausių spalvų apdaru – jis beveik ištisai juodas, išskyrus baltą žymę kaktoje. Tačiau jo tuoktuvinis šokis, ko gero, yra teatrališkiausias. Prieš pradėdamas šokį patinas kuo kruopščiausiai patikrina šokių aikštelę, pašalina iš jos net menkiausią lapo skiautelę ar šakelę, nukritusią ant žemės po jo paskutinio apsilankymo šioje arenoje. Tada vis šaižiai sušukdamas jis keletą kartų skubriai perbėga skersai aikštelę. Taip skelbia, kad netrukus ketina pradėti savo pasirodymą, ir paprastai per keletą minučių auditorija susirenka – kelios kukliai apsitaisiusios patelės užima savo vietas ant horizontalios šakelės, nuo

Karaliaus Alberto rojaus paukštis (Pteridophora alberti) demonstruoja akrobatinius įgūdžius

Vakarinės parotijos (Parotia sefilata) patino tuoktuvių šokio apogėjus

kurios gerai matyti žemiau esanti arena. Publikos akivaizdoje jis dar kartą apžiūri aikštelę. Nepaisydamas, kad ji nepriekaištingai švari, jis, tarsi norėdamas tai pabrėžti, suvaidina pantomimos spektakliuką – apsimeta renkantis nesančius lapus ir metantis juos į šalį.

Ir štai jo šokis prasideda. Jis atsistoja visu ūgiu ir ilgas kūno plunksnas išskečia taip, kad kartu su sparnais jos sudaro apskritą sijoną, panašų į krinoliną. Jis pakelia krūtinės plunksnas, ant jų kritus šviesai pamatysite, kad atrodžiusios grynai juodos iš tikro jos maino spalvas, o susidaręs skydas tviska žalsvai mėlyna ir aukso spalvomis. Atsisukęs į žiūroves patinas šoniniais žingsneliais bėginėja tai į vieną, tai į kitą pusę. Netikėtai jis sustoja ir trumpam sustingsta. Paskui plačiai įsispyręs kojomis į areną ima taip smarkiai purtyti galvą, kad jo ilgų „antenų“ kontūrai susilieja ir tarsi pranyksta. Staiga jis pašoka į orą, liuokteli ant vienos iš pasirodymą stebinčių patelių nugaros ir su ja susiporuoja.

Rojaus paukščių patelės keliauja iš vieno pasirodymo į kitą, matyt, lygina vieną patiną su kitu ir renkasi tą, kuris palieka geriausią įspūdį. Vertinant patelės priimamus sprendimus žmogaus akimis, būtų galima sakyti, kad grynai praktine prasme patino šokio atletiškumas ir apdaro puošnumas yra tikslūs jo energingumo ir genetinio pranašumo rodikliai. Kiti galbūt pasakytų, kad rojaus paukščių patelės turi estetinį skonį, todėl mieliau renkasi ryškias, o ne niūrias spalvas ir įmantrius, o ne kuklius patinų apradus.

Didžiausios paukščiams ir biologinei įvairovei svarbiose teritorijose kylančios grėsmės

Pagal *BirdLife* medžiagą parengė Eglė PAKŠTYTĖ

Kiaušinių rinkimas Ol'Bolossat ežere Kenijoje daro neigiamą poveikį pilkakuodės gervės populiacijai © Fabian Haas

Grėsmių, kylančių paukščiams ir biologinei įvairovei svarbiose teritorijose, yra įvairių, tačiau per paskutinius 40 metų patobulinus monitoringo schemas ir įvedus naujovių situacija šiose teritorijose yra aiškesnė nei bet kada anksčiau.

Pagrindinių paukščiams ir biologinei įvairovei svarbių teritorijų nustatymas buvo pagrindinis *BirdLife* paukščiams ir biologinei įvairovei svarbių teritorijų (IBA) programos tikslas nuo pat 1970-ųjų pabaigos. Deja, šios teritorijos, nepaisant to, ar yra saugomos, ar ne, patiria rimtą žalą dėl netinkamai planuojamo vystymo ir žemėnaudos. Pripažindama poreikį įvertinti šių veiklų poveikį ir visų įgyvendintų aplinkosaugos priemonių veiksmingumą, *BirdLife* 2006 m. paskelbė išsamų stebėsenos (monitoringo) protokolą ir paprašė savo partnerių reguliariai teikti ataskaitas apie jų šalyse esančių paukščių apsaugai ir bioįvairovei svarbių teritorijų būklę, įskaitant visas kylančias grėsmes.

Monitoringas paukščių apsaugai svarbiose teritorijose atskleidė daugybę vietų, kurioms kyla labai didelė grėsmė prarasti savo biologinę įvairovę. Šiuo metu į *BirdLife* pavojuje esančių teritorijų sąrašą, nurodantį vietoves, kurioms reikia skubių ir neatidėliotinų apsaugos veiksmų, pateko 255 teritorijos, esančios 48 šalyse.

Straipsnyje nagrinėjamos didžiausios kylančios grėsmės, nustatytos remiantis informacija, surinkta iš 4800 paukščių apsaugai svarbių teritorijų.

1. INVAZINĖS IR SVETIMŽEMĖS RŪŠYS

Dažniausiai tai yra susiję su plėšrūnų daroma žala perinčių paukščių kolonijoms, bet taip pat apima ir buveinių pokyčius (ypač šlapžemėse), kuriuos sukelia nevietinės akvakultūros rūšys. Invazinės rūšys yra didžiulė problema visame pasaulyje saugomiems jūros paukščiams. 2012 m. publikuotame grėsmių jūros paukščiams įvertinime skelbiama, kad net 70-yje salų su perinčių jūros paukščių kolonijomis reikia skubiai valdyti invazinių žinduolių rūšis.

2. ŽEMĖS ŪKIS

Į šią kategoriją patenka žemės ūkio kultūrų (maisto, pašarų, pluoštinių augalų ir augalų kurui) poveikio vertinimas. Žemės ūkio veiklos poveikis yra viena didžiausių grėsmių, pvz., Gvadalavjaro pelkynų (Donjanos nacionalinis parkas) paukščių apsaugai svarbiai teritorijai – vienai didžiausių šlapžemių Europoje ir svarbiausiai Ispanijoje migruojančių, perinčių bei žiemojančių vandens paukščių susitelkimo vietai. Čia užregistruota daugiau kaip 360 paukščių rūšių, žiemojančių vandens paukščių skaičius siekia 400 000, o migracijų metu čia praskrenda daugiau nei 6 mln. paukščių. Šiandien ši teritorija įtraukta į pavojuje esančių teritorijų sąrašą, o viena didžiausių grėsmių yra susijusi su žemės ūkio plėtra ir intensyvinimu, ypač su nekontroliuojamu pesticidų naudojimu ir per dideliu vandens naudojimu drėkinti.

3. MEDŽIOKLĖ IR GAUDYMAS SPĄSTAIS

Į šią kategoriją įeina laukinių gyvūnų medžioklė ir gaudymas spąstais komerciniais, rekreacijos, išgyvenimo, tyrimų ar tradicinės kultūros tikslais arba siekiant kontroliuoti populiaciją. Taip pat į šią kategoriją patenka atsitiktinis mirtingumas ir priegauda. Pvz., *Ol Bolossat* ežere Kenijoje vykstanti nykstančių pilkavainikių gervių (*Balearica regulorum*) medžioklė ir jų kiaušinių rinkimas daro didelę neigiamą įtaką jų reprodukciniam sėkmingumui.

4. UŽTVANKOS IR VANDENS TVARKYMAS

Įprastų vandens lygio, tėkmės ir pan. procesų pakitimas daro didelę įtaką biologinei įvairovei. Pvz., Kurongo lagūna Pietų Australijoje būdavo nuolat užliejama gėlo vandens iš sausumos baseinų. Tačiau šie lietaus vandenį surenkantys baseinai dabar naikinami pastačius drėkinimo sistemas, gėlas vanduo nebepatenka į potvynių zoną. Tai daro didžiulę neigiamą įtaką daugybei perinčių paukščių rūšių bei migruojantiems paukščiams.

Aprašytos grėsmės atspindi pastarųjų 15 metų padėtį. Laikui bėgant, keičiantis pasaulio politikai ir ekonominiams reikalavimams, šis sąrašas irgi keisis. Vienas iš pavyzdžių yra Kinijos multimilijardinė „diržo ir kelio“ iniciatyva (Kinijos vyriausybės patvirtinta visuotinė plėtros strategija, apimanti infrastruktūros plėtrą ir investicijas 152 šalyse ir tarptautinėse organizacijose Azijoje, Europoje, Afrikoje, Viduriniuosiuose Rytuose bei Amerikoje): Kinija daugiau kaip 60-yje šalių planuoja vykdyti didžiulius statybų projektus, siekdama sujungti Aziją, Afriką ir Europą per sausumos „koridorių diržą“ ir laivybos kelią. Išankstinis WWF atliktas 6 sausumos koridorių vertinimas rodo, kad šių statybų metu 262 nykstančioms rūšims ir beveik 2000 paukščiams bei biologinei įvairovei svarbių teritorijų iškils reali grėsmė.

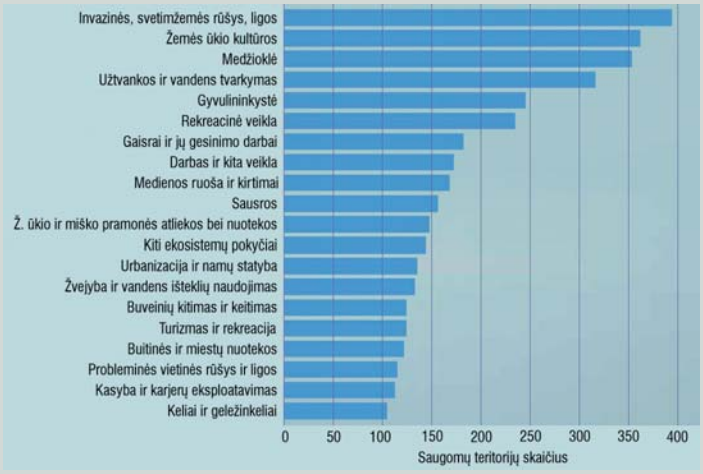

20 dižiausių grėsmių paukščių apsaugai skirtoms teritorijoms pasauliniu mastu

Australinės jūršarkės Coorong SPA Australia © Tom Brinkworth / Shutterstock

Žemės ūkio pesticidai kelia grėsmę Doñana nacionaliniam parkui Ispanijoje Spain © Jacinto Marabel Romo / Shutterstock

Taip pat svarbu nepamiršti ir kitų veiksnių, gal ne tokių akivaizdžių pasauliniu mastu, tačiau itin reikšmingų vietiniu požiūriu (pvz., netinkamai suplanuotos atsinaujinančios energijos struktūros, kasyba, naftos ir dujų gavyba ir pan.) ir ateityje galinčių kelti rimtą pavojų.

Tačiau šiandien dėl *BirdLife* partnerių atliekamo monitoringo jau galima nustatyti teritorijoms kylančias grėsmes ir užkirsti joms kelią pačioje pirminėje stadijoje.

Baltaskruostė žuvėdra (Chlidonias hybrida) © Renatas Jakaitis

Baltasparnė žuvėdra (Chlidonias leucopterus) © Rimantas Stankūnas

Parengta įgyvendinant projektą „Paskui paukščius“. Projektą finansuoja Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, skyręs 3 700 EUR metinę paramą.

Žurnalo kaina – 2,00 Eur